

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Orální historie - soudobé dějiny

Bc. Kristýna Shonová

Náboženský život v jižních Čechách v období 1948 – 1989

Diplomová práce

Vedoucí práce:

PhDr. Přemysl Houda, Ph.D.

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 28.června 2013

Kristýna Shonová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především PhDr. Přemyslu Houdovi, Ph.D., za věcné rady a připomínky při vedení této práce. Dále pak všem narátorům, kteří byli ochotni podělit se o své životní příběhy.

OBSAH

Abstrakt	5
1. Úvod.....	6
2. Dosavadní stav bádání.....	8
3. Metodologie.....	13
3.1 Metodologie rozhovorů.....	14
4. Legislativa a církevní zákony.....	20
4.1 Tzv. „nové církevní zákony“	20
4.1.1 Státní dozor nad církvemi.....	22
4.1.1.1 Okresní církevní tajemníci.....	23
4.1.1.2 Krajští církevní tajemníci	25
4.1.2 Vzpomínky narátorů na církevní tajemníky	26
5. Vybrané problematiky náboženského života	29
5.1 „PTP“ a náboženství ve vězení	29
5.2 Vý náboženství na školách	33
5.3 Sdružení katolických duchovních – Pacem in terris.....	40
5.4 Skrytá církev.....	55
5.5 Církevní obřady a svátky	66
5.5.1 Církevní svatby	68
5.5.2 Církevní pohřby	71
5. Křty	74
5.5.4 Slavení Božího těla	77
5.5.5 Poutě a procesí	80
5.6 Sametová revoluce a změny po roce 1989	82
6. Závěr	88
Seznam pramenů a literatury	91
Seznam použitých zkratk	94

ABSTRAKT

Diplomová práce Náboženský život na jihu Čech v období let 1948-1989 se věnuje problematice omezování katolického církevního života ze strany státu. Vzhledem k tomu, že po Únoru 1948 přistoupila komunistická vláda k vydávání „nových církevních zákonů“ a tím započala cílené omezování církevního života u nás, ovlivnila tak nespočet životních příběhů věřících.

Pomocí metody orální historie, studia archivních dokumentů Jihočeského krajského národního výboru a odborné literatury jsem se touto prací snažila přiblížit alespoň některé aspekty oné doby v životech sedmi jihočeských pamětníků, čítající čtyři kněze a tři katolické laičky.

Klíčová slova: katolická církev, politika, náboženství, orální historie, církevní zákony, komunismus

The thesis Religious Life In South Bohemia In The Period of 1948-1989 deals with the issue of limitations of Catholic religious life from the Czechoslovak state. Due to the fact that after the February 1948 the Communist government begun to publish „new canon laws“ and started targeted restrictions in the church life, it influenced countless life stories of believers. By using the method of oral history, studying achival sources of South Bohemian Regional National Committee and history literature, in my thesis I was trying to approach at least some aspects of that time in the lives of seven witnesses comprising four catholic priest and three laymen.

Keywords: catholic church, policy, religion, oral history, canon laws, communism

1. ÚVOD

Ve své práci se snažím zachytit náboženský život a s ním související církev v Jižních Čechách mezi lety 1948-1989 v životech kněží a katolických laiků. Základní výzkumnou otázkou pro mne bylo, jak se žilo křesťanům v jihočeském regionu, který stejně jako celá republika, byl k náboženství spíše netolerantní¹. Tuto výzkumnou otázku jsem následně doplnila o podotázky týkající se konkrétních aspektů víry v praxi. Vzhledem k šíři, ke které mnou zadané téma svádí, budu svůj výzkumný záměr soustředit pouze na církev římskokatolickou. Práce je vedena orálněhistorickou metodou doplněnou o archivní dokumenty a odbornou literaturu. Mnou vedený výzkum je kvalitativní, a tudíž nebylo a ani nemohlo být mým záměrem si otestovat předem určené hypotézy. Ty jsem si vytvářela v průběhu bádání.

Pro toto téma mi byl inspirací zážitek v mé rodině, kdy pouhé navštívení půlnoční bohoslužby na začátku šedesátých let minulého století vyústilo ve vleklé vyšetřování Státní bezpečností trvající bezmála půl roku. Začala jsem tedy přemýšlet nad tím, jak se vlastně žilo praktikujícím katolíkům v režimu, který veřejně prohlašoval, že náboženství je opium lidstva a svou proticírkevní politikou vyvolával ve věřících strach o budoucnost svou a své rodiny. Od těchto myšlenek nebylo daleko k tomu ptát se, jak samotnou situaci vnímali samotní kněží a jak se vypořádávali s překážkami, které jim byly kladeny – ať už se jednalo o zavření bohosloveckých seminářů, kontroly obsahů kázání atd. O historii církve v komunistickém Československu toho bylo napsáno mnoho z pohledu faktů a pohledu objektivizujícího dějiny, avšak chyběl mi každodenní pohled samotných věřících. Chtěla jsem tedy porovnat několik problematik, kterým se věnuje odborná literatura s tím, jaký měly opravdový dopad na „obyčejné lidi“.

I přes časové ohraničení, které jsem této práci dala, se v některých případech setkáme s jeho překročením. Jedná se především o dobu před Únorem 1948, neboť pět ze sedmi narátorů jsou staršího ročníku narození a jejich životní příběh se začal formovat o dost dříve. Přesah roku 1989 je dán vzpomínkami narátorů na Sametovou revoluci a s tím spojený nový život „ve svobodě“, který následoval a který mohli s tím předchozím porovnat.

Za důležité pokládám představit zde kapitolu o nových církevních zákonech, které

¹ Pokud přihlédneme k „církevním zákonům“

se začaly přijímat více méně okamžitě po převzetí vlády komunisty. Vzhledem k jejich represivnímu charakteru tak započalo období teroru spáchaného nejen na katolických věřících a duchovních, ale svůj dopad měly i na obyvatele ostatních vyznání. Ovšem nutno podotknout, že s ohledem k statistickým údajům patřili římsktí katolíci k nejpočetnější skupině². O tom, jak tyto zákony opravdu zasahovaly do životů věřících, mě přesvědčili právě narátoři, kterých všech se důsledky těchto zákonů dotýkaly.

Vzhledem k tomu, že témata mnou zpracovaná ovlivnili kromě mě i samotní narátoři, staly se mým cílem práce kapitoly věnující se výuce náboženství ve školách a církevním obřadům, jako jsou svatby, křty a pohřby, popřípadě různým slavnostem a poutím. Neméně důležitá pro mou práci byla skrytá církev, se kterou mají zkušenosti jak narátoři z řad kněží, tak hlavně laiků. V opozici k ní je pak postavena církev oficiální, i když se tyto dvě roviny někdy navzájem prolínají. Narátoři se taktéž mnohdy uchýlili ke vzpomínkám na Pomocné technické prapory, kam museli, jakožto bohoslovci, povinně nastoupit. Tyto jejich zkušenosti jsem zahrnula do podkapitoly o náboženském životě ve vězení a „PTP“. Dominantní se ukázalo být Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris*, kterému jsem taktéž věnovala dostatek prostoru. Důvodem mi bylo obrovské množství vzpomínek a pocitů, které v sobě, jak kněží, tak laici stále uchovávají. V závěru práce jsem se snažila zachytit, jak důležitý byl pro narátory rok 1989 a jak vnímají změny, které s sebou přinesl.

2 Při sčítání lidu ČSR v roce 1950 se k římsko-katolickému vyznání přihlásilo 76,42% obyvatel. In: Karel Kaplan, *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*, str. 225

2. Dosavadní stav bádání

Díla zabývající se persekcí církve a církevními dějinami na celostátní úrovni za komunismu existují v hojně míře. Jako stěžejní, a pro mé bádání přínosnou, bych uvedla práci katolického aktivisty a politického vězně Václava Vaška *Neumlčená*³, resp. její druhý díl s podtitulem: *Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Autor v ní podrobným způsobem popisuje události odehrávající se od příprav na převzetí moci komunisty až po konec roku 1950. Pozdější časový úsek zpracovává ve své třetí dílné práci s názvem *Dům na skále*⁴ s podtituly *Církev zkoušená 1945 – začátek 1950*, *Církev bojující 1950 – květen 1960* a *Církev vězněná 1950 – 1960*. Tato trilogie, respektive její první dvě části, ale spíše opakuje informace již napsané v předchozí publikaci *Neumlčená* a pouze je doplňuje o nově zjištěné skutečnosti. Třetí část se pak částečně shoduje s Vaškovým textem uveřejněným v publikaci *Církevní procesy 50.let*.⁵ Pojetí, ke kterému Vaško přistoupil, bych hodnotila jako opravdu bohaté na archivní materiály a témata, kterým se věnuje. Ovšem na druhou stranu mi přijde spíše heslovité. Čtenář se dozví vše týkající se církve a státní politiky, ale množství informací a okruhů témat jde na úkor hloubky zpracování. Pro studium katolické církve za komunismu jsou však Vaškova díla nepostradatelná a čtenář v nich najde všechna podstatná a důležitá fakta.

S tématy církevní politiky se můžeme seznámit v dílech Karla Kaplana. V mé diplomové práci často odkazují na jeho publikaci *Stát a církev v Československu 1948 – 1953*⁶. Publikace znázorňuje nutný přehled těch nejdůležitějších událostí v historii církevně politického vztahu, z velké části doplněný o dobové archivní dokumenty. Ač je časově ohraničená rokem 1953, přesahuje až do roku 1956. Za užitečné považuji to, že Kaplan vedle své studie zveřejňuje i pár příloh týkajících se statistických údajů a jejich srovnání a následně 28 archivních dokumentů pocházejících z archivů komunistické strany (Archiv ÚV KSČ a archiv marxismu-leninismu v Praze). Tyto dokumenty se týkají především „vysoké politiky“, jde o prepisy jednání, částí projevů a zpráv ÚV KSČ vážící se nějakým

3 Václav VAŠKO, *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*, 2 díly. Praha : Zvon, 1990.

4 Václav VAŠKO, *Dům na skále 1, Církev zkoušená: 1945 – začátek 1950*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2004; *Dům na skále 2, Církev bojující: 1950 – květen 1960*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007; *Dům na skále 3, Církev vězněná: 1950 – 1960*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2008

5 *Církevní procesy 50.let*, Kolektiv autorů. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002

6 Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu v letech 1948 – 1950*. Brno : Doplněk, 1993

způsobem k církvi. Pro mou práci byly ale tyto materiály ne zcela podstatné. Vedle Karla Kaplana je to pak ještě Jaroslav Cuhra, který se ve svých pracích věnuje církvi a politice. Je to především kniha *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969 – 1972*⁷. Publikace od Stanislava Balíka a Jiřího Hanuše *Katolická církev v Československu 1945-1989*⁸ dle mého názoru zastřešuje všechny výše zmíněné publikace. Jedná se, opět pouze můj názor, o nejkompaktněji zpracovanou historii církve, kterou můžeme na českém trhu nalézt. Autoři ve své práci nevyužili studium archivních dokumentů, ale zpracovali nepřehledné množství literatury, která o katolické církvi vyšla, do uceleného a dobře přehledného celku. Nenašla jsem téma, kterému by autoři nevěnovali pozornost. Doporučila bych jí tedy čtenáři, který netrvá na podrobné a hluboké studii, ale rád by se dozvěděl vše, co k téměř padesátileté historii katolické církve patří.

Všechny výše zmíněné monografie se snaží zprostředkovat historii církve a státu z celkové perspektivy. Pro hlubší studium některých vymezených problematik už je však nutné přihlídnout k literatuře jiné. Tak například tématu Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* (SKD-PiT), kterému jsem se ve své práci taktéž věnovala, se podrobně zabývá Jaroslav Cuhra a Tomáš Benedikt Zbranek. Cuhrův článek *Vznik Sdružení katolických duchovních*⁹ přibližuje jeho počátky v normalizačním období, přičemž autor zmiňuje i okolnosti, které vzniku předcházely. Vzhledem k tomu, že se ale stále jedná pouze o odborný článek uvnitř periodika, nemůžeme od autora čekat zcela vyčerpávající zpracování. I tak ale hodnotím informace zde uvedené pro mé zaměření za zcela dostatečné. Pokud by čtenář hledal u Cuhry počátky zániku sdružení, zajisté by sáhnul k monografii *Československo-Vatikánská jednání 1968-1989*¹⁰, které nám dává nahlédnout do „zákulisních“ jednání a jejich dopadů pro katolickou církev v Československu. V ní je mimo jiné podkapitola o dekretu *Quidam episcopi*, kterým Vatikán zakázal účast kněží ve všech sdruženích zabývajících se politickými cíli a který de facto zapříčinil budoucí úpadek SKD-PiT. Sdružení *Pacem in terris* uceleně zpracoval i Tomáš Benedikt Zbranek ve své diplomové práci *Sdružení katolických duchovních Pacem in terris*¹¹. Ta mi poskytla potřebnou orientaci v dané problematice a pomohla mi následně lépe porozumět

7 Jaroslav CUHRA, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969 – 1972*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999

8 Stanislav BALÍK, Jiří HANUŠ, *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007

9 Historický obzor V.-VI., 1999, str. 128 - 131

10 Jaroslav CUHRA, *Československo-Vatikánská jednání 1968 – 1989*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001

11 Tomáš Benedikt ZBRANEK, *Sdružení katolických duchovních Pacem in terris*. Diplomová práce na Masarykově univerzitě, Brno, 2007

narátorům, kteří se nějakým způsobem SKD-PiT ve svém vyprávění dotkli. Zbranek k tématu přistoupil opravdu pečlivě a svůj výzkum obohatil o velice zajímavé dokumenty archivní povahy, které se mně, bohužel, nepodařilo najít. Důvodem je především fakt, že mu bylo umožněno nahlédnout do Archivu Biskupství ostravsko-opavského v Ostravě, ve kterém je k nalezení fond *SKD Pacem in terris* a v Archivu Biskupství českobudějovického do fondu *Personální záležitosti kněží*. Jak uvedu níže, mně byl přístup do biskupského archivu v Českých Budějovicích zamítnut. Výsledky svého bádání Zbranek uveřejnil i v křesťanském měsíčníku *Getsemany*.¹² Aby si člověk opravdu uvědomil, jak absurdní bylo zvolení názvu sdružení, tedy „*Pacem in terris*“, je vhodné si přečíst Encykliku *Pacem in terris* od papeže Jana XXIII.¹³, podle které se sdružení pojmenovalo. Tento dokument, který „odmítá násilí a diskriminaci, vyzývá k porozumění a spolupráci v mezinárodních vztazích a k důslednému dodržování lidských práv“¹⁴ se opravdu liší od představy československých členů sdružení. Ti měli sice ve svém Organizačním řádu zakotveno, že „Sdružení bude napomáhat věci míru tím, že na základě mravních zásad encykliky papeže Jana XXIII. "Pacem in terris" bude podporovat ve své činnosti program naší vlády a propagovat zásady mírové koexistence a spolupráce mezi národy.“¹⁵, už se ale odklánějí od původního znění encykliky následujícím prohlášením, které za jediného garanta míru považuje SSSR: „Sdružení vyvine úsilí k podpoře mírových snah SSSR a ostatních zemí socialistického společenství v boji za světový mír, u vědomí toho, že jen toto společenství a pevné spojenecké svazky v něm jsou zárukou světového míru a tím i naší státní svrchovanosti.“¹⁶

Vzhledem k regionálnímu zaměření mé práce bych zde uvedla publikace týkající se církevních dějin Jihočeského kraje za doby komunistického režimu. Asi nejvíce se danému tématu věnuje Martin Weis, který systematicky zpracoval mnoho archivních dokumentů. Kolektivní monografie *Kříž pod rudou hvězdou*¹⁷ a monografie *Svědectví dokumentů*¹⁸ jsou výstupem tříletého grantu Grantové agentury České republiky, které si kladly za cíl

12 Tomáš Benedikt ZBRANEK, *Getsemany*, křesťanský měsíčník. Síť s.r.o., ekumenické nakladatelství a vydavatelství, čísla: 10/2010, 11/2010, 12/2010, 1/2011

13 *Pacem in terris : Encyklika Jana XXIII. o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě z 11. dubna 1963*. Praha : Zvon, České katolické nakladatelství, 1996

14 Tamtéž, předmluva Václav Kebrle

15 Organizační a jednací řád SKD-PiT, Ministerstvo kultury ČSR Č.j.: 11 531/1971 - III.V Praze, dne 31. srpna 1971, článek II, písmeno B, odstavec 1

16 Tamtéž, odstavec 2

17 Martin WEIS, Rudolf SVOBODA a kol., *Kříž pod rudou hvězdou*. České Budějovice : Nakladatelství Jih, 2009

18 Martin WEIS, *Svědectví dokumentů (katolická církev v materiálech jihočeských archivů let 1949 – 1976)*. České Budějovice : Nakladatelství Jih, 2009

zpřístupnit veřejnosti prameny z jihočeských archivů, které pojednávají o situaci ve vztahu státu a církve v období let 1949 – 1976.¹⁹ Výstupy z těchto a jiných prací publikoval autor na pokračování v teologickém časopise *Studia Theologica*, vydávaném Cyrilometodějskou teologickou fakultou Univerzity Palackého a Teologickou fakultou Jihočeské univerzity ve spolupráci s Teologickou fakultou Trnavské univerzity, pod názvem *Osudy katolické církve na jihu Čech*.²⁰ Odborný článek *Výuka náboženství v letech 1948-1989 jako ukazatel vztahu státu a římskokatolické církve* autor publikoval v časopise *Auspicia*.²¹ Jelikož autor vedle badatelské činnosti přednáší církevní dějiny na Teologické fakultě Jihočeské Univerzity, jsou jeho znalosti v oboru opravdu nedocenitelné. Vedle Martina Weise se jihočeské církvi za komunismu věnuje i Radomír Malý, který pracoval na stejném grantu. Jeho články jsou k dohledání v časopise *Studia Theologica*,²² ovšem nepodrobila jsem je přílišné analýze. Závěrem bych ještě ráda zmínila disertační práci Zdeňka Demela: *Omezování církevního života ze strany Československého státu v období 1945-1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v Jihočeském regionu*,²³ ze které později vyšla kniha *Pod dohledem církevních tajemníků*.²⁴ Autor se ve své práci kromě odborné literatury opírá o archivní dokumenty a dle mého názoru nabízí vedle Martina Weise nejucelenější přehled dané problematiky. Jako jeden z mála se věnuje i slavení liturgie, což ostatní autoři zcela opomíjejí²⁵. Na základě informací regionálního charakteru, které mi tato disertační práce nabídla, jsem byla připravena lépe vést rozhovory a lépe se orientovat v církevních zvyklostech. Ocenila jsem, že autor některé pasáže doplnil o vzpomínky pamětníků, což se v ostatních zmíněných pracích vyskytlo jen sporadicky, ale zároveň mi přišlo škoda, že tak učinil pouze v poznámkách. Nejedná se zde sice o orální historii v pravém slova smyslu, ale jde o ukazatel, že vzpomínky pamětníků jsou cenným zdrojem naší historie.

Vzpomínky narátorů jsem si v kapitole o náboženství ve vězení dovolila doplnit o autentické vzpomínky Dagmar Šimkové, sepsané v knize *Byly jsme tam taky*²⁶ a Josefa

19 Martin Weis, *Svědectví dokumentů*, str. 9

20 *Studia Theologica* roč. III, č.4; roč. IV., č.1; roč. IV., č.2; roč. IV., č.3; roč. IV., č.4

21 *Auspicia*, ročník IV., č.1

22 *Studia Theologica* roč. IX., č.3; roč. X, č.4

23 Zdeněk DEMEL, *Omezování církevního života ze strany státu v období 1945 – 1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgií jihočeském regionu*. Disertační práce na Jihočeské univerzitě, České Budějovice, 2008

24 Zdeněk DEMEL, *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945 – 1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008

25 Jednou z výjimek je publikace *Katolická církev v Československu 1945-1989* autorů Balík, Hanuš.

26 Dagmar ŠIMKOVÁ, *Byly jsme tam taky*. Praha : Monika Vadasová – Elšíková, 2010

Petra Ondoka *Muklovský Vatikán*²⁷. Oba zmínění měli vazby na Jižní Čechy a prošli si tvrdým vězením v padesátých letech 20. století. I když se oba autoři snaží ve svých pamětech přiblížit hlavně těžký život ve věznicích, mnohokrát se dostanou i k tématu náboženství. To totiž pro mnohé vězněné znamenalo duševní podporu, díky které zvládali okolní tlak a nejistotu mnohem lépe. Jako cenné informace jsem následně využila jejich popis slavení náboženských obřadů a konání tajných bohoslužeb na celách.

Pro vedení a následné zpracování rozhovorů mi byly důležitou pomůckou publikace *Naslouchat hlasům paměti - Teoretické a praktické aspekty orální historie*²⁸ od kolektivu autorů Miroslav Vaněk, Pavel Mücke a Hana Pelikánová a *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*²⁹ od Miroslava Vaňka.

27 Josef Petr ONDOK, *Muklovský Vatikán*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007

28 Miroslav VANĚK, Pavel MÜCKE, Hana PELIKÁNOVÁ, *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007

29 Miroslav VANĚK, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004

3. Metodologie

Ve své práci jsem se snažila skloubit metodu orální historie se studiem archivních materiálů a odborné literatury. Archivní dokumenty mi poskytl Státní oblastní archiv v Třeboni, kde se nachází bohatý fond Jihočeského krajského národního výboru (Jč KNV). K nahlédnutí jsou ovšem dostupné pouze kartony od roku 1949 do roku 1976, neboť pozdější nejsou badatelské veřejnosti přístupné. Dokumenty, které se mi dostaly do rukou, jsem tak využila převážně k faktickým úvodům daných kapitol a jako ilustraci tehdejší doby. Jedná se především o různé situační zprávy okresních církevních tajemníků, pokyny krajských církevních tajemníků, statistiky, výkazy religiozity v kraji či různá udání. Dokumenty, které jsem prostudovala, ale ve své práci nepoužila, byly různé jmenné seznamy účastníků na náboženském životě a zprávy ze zahraničních tisků informujících o náboženské situaci v Československu. Při citování jsem zachovala i případné gramatické a stylistické chyby, neboť jsem nechtěla zasahovat do jejich původní podoby. Čtenář se tak například může lépe přiblížit tehdejší úrovni vzdělání různých důvěrníků. V poznámce pak uvádím odkaz na fond a číslo kartonu, popřípadě název a značku dokumentu. Bohužel jsem nesměla nahlédnout do archivu Českobudějovického biskupství, jelikož mi jeho vedení zamítlo žádost o studium archivních dokumentů z důvodů ochrany soukromí duchovních. Mohla jsem tak využít pouze monografie Martina Weise *Kříž pod rudou hvězdou* a *Svědectví archivních dokumentů*, neboť autorovi vstup do archivu Českobudějovického biskupství umožněn byl a ve svých publikacích zveřejňuje alespoň malou část archivních dokumentů v doslovných prepisech či fotografických reprodukcích. Stejně tak jsou v monografiích k nalezení prepisy některých dokumentů ze SOA Třeboň, SokA Tábor, SokA Jindřichův Hradec a SokA Písek.

O studium archiválií v Archivu bezpečnostních složek jsem se nepokoušela. Zhodnotila jsem ho pro svou práci jako ne zcela významný, neboť jsem se snažila přihlížet čistě k regionálním možnostem. Vědecká knihovna v Českých Budějovicích mi pak byla bohatým zdrojem sekundární literatury a odborných periodik.

Pro účely psaní kapitoly o legislativě jsem využila Sbíрку zákonů Československé lidové demokratické republiky, která je volně k nahlédnutí na internetu³⁰.

30 www.zakonyprolidi.cz

Pro svou práci jsem zvolila kvalitativní výzkum, který se dá definovat jako „proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách“³¹. Učinila jsem tak především proto, že kvalitativní metoda v orální historii více reflektuje individuální prožitky narátorů a „sdělení jednotlivce vnímá jako svébytnou poznávací hodnotu a nesnaží se jeho obsah zobecnit za pomoci kvantifikujících (např. statistických) postupů do širších celků“³². Výhodu takového postupu vidím v tom, že v průběhu výzkumu „nevznikají pouze výzkumné otázky, ale také hypotézy i nová rozhodnutí, jak modifikovat zvolený výzkumný plán a pokračovat ve sběru dat a jejich analýze.“³³ Ve své práci se pokouším o zachycení a analýzu individuálních postojů konkrétních narátorů, které následně porovnam s jinými druhy pramenů. V tomto případě s archivními dokumenty a odbornou literaturou vážící se k mnou zvolenému tématu. Výsledky mnou zpracované se rozhodně nesnaží být zobecnitelné na celou katolickou populaci, ale váží se pouze k osobám narátorů. Zároveň si uvědomuji, že nevýhodou kvalitativního výzkumu může být to, že „výsledky jsou snadněji ovlivněny výzkumníkem a jeho osobními preferencemi“³⁴, ale vzhledem k tomu, že jsem si tímto rizikem byla vědoma, snažila jsem se mu co nejvíce předcházet.

3.1 Metodologie rozhovorů

Orální historie rozlišuje rozhovor jako životopisné vyprávění a interview. V prvním případě je smyslem zachytit celoživotní vývoj určitého jednotlivce na pozadí zkoumané historické etapy, v druhém případě jde o rozhovor s účastníkem nebo svědkem určité historické události, o níž chceme získat specifické informace nebo stanovisko.³⁵ Vzhledem k tomu, že mě zajímá „život katolíka za komunismu“, tak jsem za nejvhodnější zvolila chronologické životní příběhy (životopisná vyprávění), kdy mi narátoři pověděli svůj průběh života od dětství až po současnost. Všimla jsem si v tomto případě, které etapy svého života narátoři věnovali více prostoru či které naopak měli tendenci potlačit, stejně

31 Creswell, 1998, str. 12, In: Jan HENDL, *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha : Portál, s.r.o., 2008

32 M. Vaněk, P.Mücke, H.Pelikánová, „*Naslouchat hlasům paměti*“, str. 16

33 Jan Hendl, *Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace*, str. 48

34 Tamtéž, str. 50

35 Miroslav Vaněk, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, str. 53 - 54

tak jako jejich mimoslovních projevů, tzv. body language³⁶. Po tomto životopisném vyprávění, které se ve většině případů odehrálo při prvním sezení, jsem přešla k strukturovanějšímu rozhovoru, tedy interview, kdy jsme se s narátorem vrátili k pasážím, které nebyly zcela jasné a ke konkrétním, mnou připraveným otázkám. Tyto otázky vznikaly postupně při studiu písemných pramenů a při samotných rozhovorech. Byla jsem si vědoma, jakou klíčovou roli hraje v orální historii paměť narátorů a jak je ovlivněna jejich dnešním vnímáním minulosti. „Lidská paměť se skládá z aktivních konstrukcí a rekonstrukcí toho, co jsme zažili, nikoli ze „záznamů“ událostí jako takových“³⁷, Zuzana Kusá tento aspekt paměti označila jako „selektivnost paměti z hlediska dnešních zájmů“³⁸. Jedná se o skutečnost, že narátor své zážitky neustále přehodnocuje na základě pozdějších (dnešních) zkušeností. Nelze tedy očekávat, že výpověď narátora bude z faktického hlediska a objektivního popisu událostí spolehlivá, avšak můžeme se na ní spolehnout, pokud nám jde o význam událostí, jak je chápal sám narátor.³⁹

Hlavní kritéria pro výběr narátorů byla následující: jednak jejich katolické vyznání a delší působení v Jihočeském kraji po alespoň určitou část jejich života mezi léty 1948-1989. V tomto ohledu jsem upřednostňovala narátory jedné, max. dvou generací a spíše starší ročníky narození, abych mohla vycházet z toho, že pamatují jak ranou, tak pozdější fázi komunismu (vzhledem k mým výzkumným otázkám). Stejně tak jsem hledala narátory, kteří měli nějaké zkušenosti s církví a to buď oficiální či skrytou. Tyto podmínky se mi podařilo splnit u všech pamětníků, se kterými jsem vedla rozhovor. Chtěla jsem primárně dvě skupiny narátorů. První, čítající nakonec čtyři narátory, byli kněží, kteří působili v jižních Čechách. V této skupině pro mě bylo důležité, aby zahrnovala alespoň jednoho kněze, který byl aktivní v SKD-PiT a alespoň jednoho, který byl na kněze vysvěcen tajně. To z důvodů, abych získala určitý pohled na oficiální i skrytou církev z pohledu duchovních. Dalším kritériem, u kterého jsem si ale nebyla zpočátku jistá, zda ho budu moci dodržet, bylo to, aby kněží započali své bohoslovecké studium do roku 1950. Tento můj požadavek pramenil z faktu, že v tomto roce se všechny teologické semináře na našem území uzavřely a bohoslovci, kteří nechtěli ve studiu pokračovat na státní

36 „V centru zájmu orální historie stojí sledování člověka jako lidské bytosti prostřednictvím zachycení, analýzy a interpretace jeho verbálních i neverbálních sdělení“, In: M. Vaněk, P.Mücke, H.Pelikánová, *Naslouchat hlasům paměti*, str. 21

37 Tamtéž, str. 71

38 Zuzana Kusá, In: M. Vaněk, P.Mücke, H.Pelikánová, *Naslouchat hlasům paměti*, str. 66

39 Miroslav Vaněk, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, str. 71

teologické fakultě v Praze a v Bratislavě, museli nastoupit k Pomocným technickým praporům. Právě náboženský život bohoslovců ve vojenské službě, popř. vězení, byla jednou z mnou položených výzkumných otázek. Bylo jasné, že věk takových narátorů bude opravdu vysoký, a že s jejich hledáním můžou nastat potíže. Druhou skupinou byly 3 katolické laičky⁴⁰, které prožily v daném regionu převážnou část svého života. U nich jsem považovala za podstatné, aby stejně jako kněží, měla alespoň jedna z nich zkušenost se skrytou církví a jedna s tou oficiální. Jak se nakonec ukázalo, kombinovala jedna narátorka oba tyto požadavky, zatímco druhá se pohybovala pouze ve skryté církvi. Tuto druhou skupinu narátorek jsem mohla rozdělit na dvě podskupiny. První podskupinu tvořily dvě narátorky v náboženském životě velmi aktivní a silně nábožensky založené (výše zmíněné) a druhou podskupinu tvořila jedna, která je sice věřící, avšak v církevním životě ne příliš angažovaná. Tu jsem vybrala proto, abych představila i zcela pasivní model víry. Narátorka byla přesvědčením katolička, ale nepraktikovala náboženský život, jako předešlé dvě. Ačkoliv mi neměla mnoho co říct k fungování církve, mé bádání jsem tak díky ní obohatila i o většinový postoj tehdejší společnosti, která ač byla vychovávána v křesťanské víře, vzhledem k režimu a společenským podmínkám své praktikování víry zúžila jen na pár církevních obřadů ročně. Nezamýšlenou výhodou se ukázalo být, že všechny narátorky měly děti. Mohla jsem se tak dovědět více o tom, jak probíhal zápis do školního náboženství i z jiné strany, než mi mohli poskytnout sami vyučující kněží.

Dva ze sedmi narátorů se narodili mimo jižní Čechy, ale přistěhovali se do nich ve svém mladém věku. Nejstarší narátor se narodil roku 1920, nejmladší narátorka pak roku 1953. Všichni tedy zažili převážnou část doby, kdy vládl komunistický režim v Československu. Vzhledem k tomu, že všichni narátoři byli stejného vyznání zahrnujícího v sobě křesťanské hodnoty, předpokládala jsem jistou kolektivní paměť. Kolektivní paměť rozumíme to, „co je pamětem jeho členů společné – a to je jistě sociálně podmíněno a má i smysl. Sem patří i společné obrazy, hodnoty, normy, jednání a vzájemná komunikace.“⁴¹ Tento předpoklad se ukázal jako správný, neboť u mnohých témat se narátoři jako skupina shodovali v tom, co je hodné zapamatování a v interpretaci zapamatovaného.

Po stanovení kritérií jsem započala hledání vhodných narátorů. K tomu jsem využila převážně metodu „nabalování“ (snowball sampling), neboť jsem požádala o pomoc své katolické přátele, kteří oslovili své příbuzné v jižních Čechách a kteří mi následně

40 Čistě ženské zastoupení bylo náhodné

41 F. Mayerová, Z. Vašíček, *Minulost a současnost...*, In. M. Vaněk, P. Mücke, H. Pelikánová, *Naslouchat hlasům paměti*, str. 65

poskytli několik jmen a tipů. Souběžně s tím jsem vyhledávala na internetu další možné narátory⁴². Po oslovení Kněžského domova v Suchém Vrbném mi byli nabídnuti pouze dva kněží, kteří splňovali dané podmínky. Ostatní duchovní buď ve svém životě působili mimo danou lokalitu, nebo, jak mi bylo s lítostí řečeno ošetřovatelkami, si již vůbec nic, vzhledem ke svému nemocem, nepamatují. Po Kněžském domově jsem následně kontaktovala přímo biskupství v Českých Budějovicích, které mi ochotně poskytlo několik kontaktů, jak na katolické duchovní, tak následně i na katolické laiky a setkání s nimi mi zprostředkovalo. V pěti případech o mně a mé práci narátoři věděli zprostředkovaně od třetí osoby. Jednoho narátora jsem zkontaktovala telefonicky sama. Tedy tento narátor jako jediný nebyl připraven třetí osobou a zpětně mohu hodnotit, že byl jako jediný při rozhovoru spíše odtažitý až nedůvěřivý a taktéž o dost méně mluvný, než ti ostatní. Vzhledem k tomu, že se jeho nezáměr ke konci rozhovoru lehce zlomil a narátor byl o dost příjemnější a sdílnější, nabyla jsem opravdu dojmu, že za jeho prvotní odtažitostí stálo pouze překvapení či nedůvěra a nepochopení mého záměru. Jednu narátorku jsem znala osobně z dřívějších dob.

Narátoři měli tedy určité povědomí o mém badatelském záměru ještě před prvním setkáním. Při osobní návštěvě jsem je následně seznámila s přesnějšími informacemi, mým cílem práce a s okruhy témat, jež budou předmětem rozhovoru. Společně s tím jsem všechny informovala o tom, že se nemusí vyjadřovat ke všem tematickým okruhům a že při svém vyprávění rozhodně nemusí nikoho jmenovat. Narátoři nebyli po skončení rozhovorů nijak odměňováni.

Narátoři jsem taktéž upozornila na možné delší trvání rozhovoru (cca. 1 – 2 hodiny). Jako místo setkání bylo v šesti případech využito domácího prostředí pamětníků, v jednom případě se rozhovor odehrál sice v zaměstnání, ale v soukromém kabinetu narátora. Ve všech případech se narátoři cítili, či alespoň působili, uvolněně a mohli se plně soustředit na rozhovor. Narátory jsem před zahájením rozhovorů upozornila na fakt, že si rozhovory budu nahrávat na diktafon. Pro většinu narátorů to nepředstavovalo žádnou překážku, jeden z narátorů se pouze ujistoval, že daný rozhovor nechci následně zveřejnit v novinách. Žádný z narátorů netrval na autorizaci rozhovorů.

Všechny rozhovory jsem se snažila vést metodicky stejným způsobem a přistoupila jsem k třífázovému vedení (fáze rozhovoru neodpovídají počtu sezení). V první fázi jsem narátory požádala, zda by mi přiblížili své dětství a hlavně prostředí, ze kterého pocházejí.

⁴² Tímto způsobem jsem v ročence Jirsíkova gymnázia v Českých Budějovicích dočetla o jistém knězi J.K., kterého se mi následně podařilo zařadit mezi narátory

Tím jsem se o narátorech dověděla informace osobní povahy a mohla porovnat, zda byli k víře vedeni domovem nebo si cestu nalézali sami⁴³. Narátoři se tímto úvodem uvolnili a dokázali tomuto okruhu věnovat mnoho času. Po většinu doby jsem se snažila do povídání nijak nezasahovat, a když narátor přestal⁴⁴, pobídla jsem ho k pokračování. Pokud mne při rozhovoru zaujala nějaká informace, či mi byla nejasná, poznamenala jsem si jí do zápisníku a vrátila jsem se k ní později. Tato fáze byla ukončena tím, že se narátor dostal až k současnosti nebo byl již natolik vyčerpán, že jsme se domluvili na dalším sezení, kde bychom mohli pokračovat. Druhá fáze rozhovoru byla již o něco konkrétnější a já do rozhovoru zasahovala mnohem více. Dotazovala jsem se na nejasnosti z první fáze (využívala jsem svých poznámek) a požádala jsem o rozšíření některých tematických okruhů, které narátor sám zmínil nebo které vyplynuly z řečeného. V této fázi se narátoři rozpomínali i na další ještě nezmíněné prožitky. Ve třetí fázi rozhovoru, která volně navazovala, jsem kladla již konkrétní otázky, které byly pro všechny narátory uvnitř skupiny stejné. Pomocí těchto zjištění jsem mohla při následné analýze porovnávat různé výpovědi mezi sebou.

Po skončení rozhovoru jsem vypnula nahrávací zařízení a ještě zůstala, pokud to bylo možné, s narátorem chvíli sedět. Narátoři měli shodně tendenci obrátit role a začali klást otázky mně. Někdy ještě zmínili něco k tématu, ale již, bohužel, mimo záznam. Prodleva mezi jednotlivými sezeními se odvíjela od možností narátorů a mých. Nikdy ale nebyla kratší než 14 dnů. V případě tří narátorů byl uskutečněný rozhovor pouze jeden. V jednom případě tomu tak bylo z důvodů omezených časových možností narátora, v jednom případě se podařilo několikahodinovým rozhovorem dotknout všech témat potřebných k práci a ve třetím případě k druhému sezení nedošlo z důvodů úmrtí narátora.

Rozhovory jsem přepisovala sama⁴⁵ a doslovně. Ponechala jsem stylistické a jazykové nedostatky pro zachování autenticity, neboť se domnívám, že způsob mluveného projevu je pro analýzu stejně tak důležitý, jako jeho obsah. V přepisu jsem zachytila i výplňková „vatová“ slova („*tak*“, „*jaksi*“, „*že jo*“, atd.) ale pouze v případech, kdy se nejednalo o typický tik narátora. Přepsaný text jsem si následně několikrát přečetla, abych případně odhalila skutečnosti, které mi unikly, a posléze jsem ho zřehlednila. V závěrečné fázi přepisu jsem texty rozčlenila podle tematických okruhů pro lepší orientaci v nich.

43 Zjištěním bylo, že všichni dotazovaní pocházeli z hluboce věřících rodin

44 Narátoři se v některých případech odmlčeli po tom, co mi vyprávěli o konci povinné školní docházky. Jako by tím jejich dětství kočilo.

45 Z tohoto důvodu jsem se snažila z časových důvodů zúžit výběr narátorů

Ačkoliv narátoři výslovně netrvali na své anonymitě, rozhodla jsem se po důkladném zvážení uvádět zde pouze jejich iniciály. Důvodem mi byly mnohé informace z jejich soukromí, které bych tím nerada narušila. V plurálu 3. osoby používám označení „narátoři“ i když si jsem vědoma genderové nevyváženosti. Činím tak čistě s praktických důvodů. Co se týče oslovování kněží, používám v textu označení kněz, Otec nebo Páter. Všechna mají stejný význam. Někteří z nich jsou sice dnes již Monsignori, ale většinou v době, ke kterému se bádání vztahuje, jimi ještě nebyli.

4. Legislativa a církevní zákony

K upevnění absolutní moci KSČ ve státě se po únoru 1948 začalo s vydáváním nových zákonů. V této kapitole bych ráda představila ty, které měly dopad na církve, především katolickou a směřovaly k dosažení zcela podřízeného postavení církví vůči státu.

Charakteristikou oné doby bylo, že se učinil konec soudcovské nezávislosti. Ministr spravedlnosti Alexej Čepička ve svém projevu odmítl dělbu státní moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní, jelikož „zdrojem veškeré moci ve státě je lid, který si nejen zákony dává, nýbrž i sám zákony vykonává“.⁴⁶ Ve stejném duchu mluvil i Gottwald, když řekl: „soudce musí soudit podle zákona s přihlédnutím k mínění lidu a stanovisku vlády“.⁴⁷ Nastalo tedy období dodnes známé svými zinscenovanými procesy a krutými tresty.

4.1 Tzv. „nové církevní zákony“

Již 21. března 1948 schválilo Národní shromáždění Zákon o nové pozemkové reformě⁴⁸, který trvale upravoval vlastnictví k zemědělské a lesní půdě. Podle pravidla, že půda patří těm, kteří na ní pracují⁴⁹, přišla církev o mnoho svých pozemků. Ponechat si směla pouze části nejvýše do 30 ha se souhlasem místních rolnických komisí, pokud její výnos sloužil k vydržování duchovních státem uznávaných církví a náboženských společností spravujících nižší církevní úřady⁵⁰. Po oslabení hospodářském, samozřejmě okamžitě následovalo to společenské. Toho bylo docíleno Zákonem o základní úpravě jednotného školství⁵¹, který se projednával a byl schválen v Národním shromáždění 21.4. 1948, a který nařizoval na úrovni základních a středních škol pouze jejich státní zřízení⁵². Tím se samozřejmě zajistila ateistická výchova mládeže na školách.

Další zákonnou oporou pro utužení režimu bylo vydání „Ústavy 9. května“⁵³ v roce 1948.

46 Václav Vaško, *Přehled a charakteristika církevních procesů 50.let*, In: *Církevní procesy 50.let*, str. 11

47 Tamtéž

48 46/1948 Sb.

49 46/1948 Sb., §1, odstavec 1

50 46/1948 Sb., §1, odstavec 3

51 95/1948 Sb.

52 95/1948 Sb., §4, odstavec 1, Kromě církevních škol byly zrušeny i ty obecní a měšťanské, učitelské ústavy a gymnázia podle §1, odstavce 1 a 2

53 150/1948 Sb.

Ta nahradila do té doby platný ústavní zákon č. 121 z roku 1920⁵⁴. Svobodám svědomí a vyznání, svobodě náboženských úkonů a svobodě projevu se v nové ústavě věnovaly paragrafy, které byly v podstatě převzaty z československé ústavy roku 1920, byly ale doplněny o svobodu být bez vyznání⁵⁵. Náboženské vyznání se tak dostalo do stejné roviny jako ateismus, kdy zákonodárci mysleli i na „úkony spojené s jakýmkoliv náboženským vyznáním či bezvyznáním“⁵⁶.

I když Ústava 9. května neobsahuje jediné výslovně protináboženské ustanovení, najdeme v ní několik pasáží, které se dají chápat zcela protinábožensky. Je tím např. věta, že se nedovoluje zneužívat náboženské úkony k nenáboženským účelům⁵⁷. Pod záminkou, že nejde o náboženské cíle, se následně bránilo biskupům projevit veřejně nesouhlas se zásahy státu proti církvi v kázáních, pastýřských listech a ve sdělovacích prostředcích. Školní výchovy se nejvíce dotýkal paragraf 14 ústavy, který zní: „*Veškerá výchova a všechno vyučování buď teč zařizeny tak, aby byly v souladu s výsledky vědeckého bádání a nebyly v neshodě s lidově demokratickým zřizením*⁵⁸. *Vrchní vedení veškeré výchovy a všeho vyučování, jakož i dozor nad nimi přísluší státu*⁵⁹“. S výsledky vědeckého bádání se samozřejmě neshodovalo náboženství, označováno za idealistický světový názor.

Zřejmě asi nejznámější zákon z roku 1948 je Zákon na ochranu lidově demokratické republiky č. 231 z 16. října 1948⁶⁰. I ten se dotýká církve, neboť umožňoval režimu velmi snadno zakročit proti všem jeho odpůrcům. Tresty v něm uvedené postupovaly od odnětí svobody na několik měsíců, přes těžký žalář a doživotí až po trest smrti. Na obviněné kněze a katolické laiky se tak mohly uplatnit paragrafy týkající se velezrady⁶¹, sdružování proti státu⁶², pobuřování proti republice⁶³, vyzvědačství⁶⁴ či např. popuzování⁶⁵. Paragraf 28 zákona se dokonce věnuje „Zneužití úřadu duchovního nebo jiné podobné funkce“⁶⁶ k

54 121/1920 Sb.

55 150/1948 Sb., §16, odstavec 1

56 150/1948 SB., §17, odstavec 1.

„Není jasné, co zákonodárce myslel pod pojmem „úkonů bez vyznání“. Snad obřady občanského sňatku, pohřbu bez kněze nebo později zaváděné obřady uvítání nových občánek (místo křtu), slavnostního odevzdávání pionýrských šátků (místo prvního svatého přijímání) nebo předávání občanských průkazů (místo bířmování či konfirmace)“, in Václav Vaško, *Neumlčená II.*, str.21

57 150/1948 Sb., § 17, odstavec 1

58 150/1948 Sb., §14, odstavec 1

59 150/1948 Sb., §14, odstavec 2

60 231/1948 Sb.Číslo zákona se stalo roku 1968 součástí názvu organizace sdružující bývalé vězně komunistického režimu K-231

61 231/1948 Sb., §1

62 231/1948 Sb., §2

63 231/1948 Sb., §3

64 231/1948 Sb., §5

65 231/1948 Sb., §26

66 231/1948 Sb., §28

vykonávání vlivu na věci politického života ve směru nepříznivém lidově demokratickému řádu republiky. Tento čin byl trestán žalářem od jednoho měsíce do jednoho roku.

Další způsob, jak se zbavit nepohodlných obyvatel, v našem případě kněží a katolických laiků, představoval Zákon o táborech nucené práce č. 248 z 25. listopadu 1948⁶⁷, na jehož základě se dostala spousta lidí na „převýchovu“ do míst, ze kterých se často neměli šanci vrátit živí. Výběr postižených osob prováděly zpravidla místní organizace KSČ⁶⁸.

4.1.1 Státní dozor nad církvemi

V roce 1949 vznikl zákon, kterým se zřídil Státní úřad pro věci církevní (SÚC) a který na sebe převzal veškerou církevní agendu. Jednalo se přesněji o zákon č. 217 z 14. října⁶⁹. SÚC řídil ministr a jeho úkolem bylo „*dbát o to, aby se církevní a náboženský život vyvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidově demokratického zřízení, a zajistiti tak pro každého ústavou zaručené právo svobody vyznání, založené na zásadách náboženské snášenlivosti a rovnoprávnosti všech vyznání*“.⁷⁰

V r. 1953 byl novelou zákona č. 6/1953 Sb. změněn statut SÚC. Od té doby jej neřídil ministr pověřený prezidentem, nýbrž předseda jmenovaný prezidentem na návrh vlády⁷¹. Roku 1956 podle §2 zákona 19/1956⁷² byl SÚC zrušen a jeho kompetence přešly na Ministerstvo školství a kultury (= MŠK), kde byl vytvořen Sekretariát pro věci církevní (= SPVC nebo SVC). Později byl SPVC součástí Ministerstva kultury a informací (= MKI) a ještě později Ministerstva kultury (= MK).⁷³

Zákon č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem stanovil paragrafy 1, 2 a 3 zákona tzv. osobní požitky duchovních, kde se v §3 určoval a) základní plat, b) hodnostní přídavek a za c) odměna za vyšší výkon⁷⁴. Dále byly stanoveny jak podmínky k udělení státního souhlasu k duchovenské činnosti⁷⁵, tak povinnost bezplatné výuky náboženství⁷⁶. Následně upravoval státní dohled nad

67 248/1948 Sb

68 Václav Vaško, *Neumlčená II.*, str. 51

69 217/1949 Sb.

70 217/1949 Sb., §2

71 6/1953 Sb., §9

72 19/1956 Sb., §2

73 Zdeněk Demel, *Omezování církevního života ze strany Československého státu v období 1945-1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v Jihočeském regionu*, DP TFJU 2007, str. 38

74 218/1949 Sb, §3, odstavec 1

75 218/1949 Sb., § 2

76 218/1949 Sb., §5

majetkem⁷⁷ a v paragrafu 12 zákona ustanovil státní vydržování učilišť a ústavů pro výchovu bohoslovců⁷⁸. Pokud se někdo proti tomuto zákonu provinil, mohl počítat se správní pokutou do 100.000 Kčs nebo odnětím svobody až na 6 měsíců⁷⁹. Hospodářskému zabezpečení církve římskokatolické se následně podrobněji věnoval ještě zákon č. 219/1949 Sb.⁸⁰

Po zákonech upravujících církve a kněžský stav, přistoupila komunistická moc k dalším krokům směřujícím k omezení náboženské činnosti v životě občana a 1. ledna 1949 tak vzešel v platnost zákon o vedení matrik⁸¹. Podle tohoto zákona byla dosavadní praxe změněna tak, že matriky o narození, úmrtí a uzavření sňatků nevedly již fary, ale pouze státní orgány⁸². SÚC vysvětlovalo tento krok jako nutnost, neboť dosavadní praxe by nutila občany „stýkat se při významných životních událostech (...) s kněžími. Kněží by nepochybně úředního styku použili k tomu, aby nutili občany k náboženským úkonům, jež dosud jsou s matričními zápisy spojeny“.⁸³ Zároveň komunistické vedení zavedlo v rámci rodinného a manželského kodexu povinné a jedině právoplatné občanské sňatky na úřadech, které až následně mohly být zopakované v kostele⁸⁴ (více v kapitole církevních sňatků).

4.1.1.1. Okresní církevní tajemníci

Pro absolutní kontrolu nad věcí církevní byla při krajských a okresních výborech (KNV a ONV) zřízena církevní oddělení. Řízení měl na starosti krajský církevní tajemník (KCT), pod kterého spadali okresní církevní tajemníci (OCT). OCT pravidelně informovali KCT tzv. situačními zprávami ze života církví na svém okrese, kterých bylo v té době patnáct. Vzhledem k obrovskému množství kontrol, které nemohli OCT zvládnout sami, využívali služeb svých důvěrníků. Ti jim podávali hlášení ohledně kázání kněží, návštěvnosti kostelů a procesí atd.

Obsah situačních zpráv okresních církevních tajemníků je velmi dobře dohledatelný v

77 218/1949 Sb., §11, odstavec 1 a 2

78 218/1949 Sb., §12

79 218/1949 Sb., §13

80 Následuje Zákon o hospodářském zabezpečení církve československé státem č.220, Zákon o hospodářském zabezpečení evangelických církví státem č. 221, Zákon o hospodářském zabezpečení církve pravoslavné státem č. 222 a Zákon o hospodářském zabezpečení náboženských společností státem č. 223

81 268/1949 Sb

82 268/1948 Sb., §27

83 VHA, f. 100/52, str. 10, a.j. 57. In Václav Vaško, *Dům na skále 2*, str. 23

84 Karel Kaplan, *Stát a církve v Československu 1948-1953*, str. 111-112

dobových archivech. Posílaly se čtvrtletně a podle instrukcí zaslaných tehdejším KCT Leo Drozdkem musely např. v roce 1959 obsahovat body týkající se 1) Situace v jednotlivých církvích – celková činnost duchovních, konkrétní projevy duchovních, účast duchovních v mírovém hnutí, nutná kádrová opatření, návrh na odměnu za dobrou práci, 2) Činnost řeholí, 3) Vyučování náboženství, 4) Stav ateistické propagandy – jaké byly provedeny akce, průměrná účast, ohlas ateistických akcí mezi občany, 5) Celkový přehled církevně politické situace a samozřejmě 6) Zhodnocení vlastní práce.⁸⁵

Dále měli okresní církevní tajemníci za úkol sestavovat statistiky religiozity na okrese týkající se účasti na bohoslužbách, náboženského vyznání a náboženských úkonů, přičemž se mnohdy uváděl i třídní původ věřících.⁸⁶ Všechny tyto zprávy byly velice podrobné a zahrnovaly spousty detailů. Zvláště při popisování samotných duchovních. Můžeme se tak nyní například dozvědět, že: *„Děkan Lukáš z Radomyšle se nezúčastňuje žádného veřejného dění v obci. Pěstuje slepice, včely a zeleninu. Chodí stále v umazaných manžestrových šatech, nemá vzhled obvyklého kněze. Je spíše samotář „bručloun“.*⁸⁷

V době tzv. normalizace se v situačních zprávách OCT kromě obvyklých hlášení objevuje nové a přísnější překádrování duchovních. Zhodnocoval se postoj duchovního k roku 1968 a k politice státu. Zde uvádím pro příklad výňatek z jedné takové zprávy okresního církevního tajemníka v Jindřichově Hradci z roku 1976: *„Jmenovaný je administrátorem v... Ve svém prvopočátku kněžské činnosti po osvobození naší vlasti neměl vyhraněné názory na celkovou situaci a více se přikláněl k tehdejší inteligenci. Politickou angažovanost zaměřoval na lidovou stranu. Již tehdy bral své kněžství jako povolání a ne jako poslání. Že by podporoval rodící se socialismus v naší vlasti se o něm nedá říct. V roce 1952 absolvoval školu organisovanou Státním úřadem pro věci církevní v Praze. I nadále byl k politickým událostem ironický a někdy měl své výhrady. Vždy dával najevo, že mu jde o své pohodlí a klidný život. Jeho poměr k Vatikánu byl uctivý a k ordináři ukázněný. V mírovém hnutí ani jiných složkách NF nepracoval. Už tehdy podléhal vlivu své hospodyně, která jej neustále sekýruje, což se projevuje i ve vztahu věřících k němu. V krizových letech 1968-1969 se nikterak neangažoval. V současné době se jeví jako duchovní, který je pod vlivem své hospodyně, o které je možno říci, že to nemá v hlavě v pořádku na straně jedné a zároveň je i možné, že se jedná o určitý záměr v jejich jednání, který jim dopomáhá k zlepšování a udržování jejich pohodlného života. Způsob jednání a*

85 SOA Třeboň, fond JčKNV ČB, karton 691, Č.j.: Círk/59, ze dne 23.2.1959

86 Tamtéž, dopis okresním církevním tajemníkům z 6. března 1959

87 SOA Třeboň, fond JčKNV ČB, karton č. 691, Průzkum religiozity, Zn.: ZO-0223/59

vystupování tohoto duchovního je tak sladký až odpuzující což se projevuje i na účasti na bohoslužbách a ve styku s věřícími. Při jednání se státní správou se vždy staví jako by byl přesvědčený marxista a vynakládal všechny své síly při budování socialistické vlasti. Přitom je o něm známo, že je líný, manuální práce mu nevoní a jeho vztah k pracujícím lidem není v pořádku. Zato je podlézavý k vedoucím hospodářským pracovníkům a funkcionářům. Tímto chováním jak duchovního tak jeho hospodyně vytvářejí atmosféru odporu věřících, která zapříčiňuje snižování části na náboženských obřadech, vždy tam kde působí. Veřejně velice rád si pochvaluje vlastní práci. Při kázáních se drží ve své většině náboženské tematiky bez dvojakého narážení a sem tam do něho zamontuje otázky udržení míru a posilování budovatelského úsilí. S ohledem na to, že nám zatím neškodí jsou mu poskytovány mimořádné odměny. Avšak do žádné vyšší funkce se s ním nepočítá i když je členem PiT, kde si počíná pasivně. Celkový způsob jeho života jej přivádí v nelibost u kapitulního vikáře.

V Jindřichově Hradci 31.7.1976, tajemník pro věci církevní ONV v J. Hradci...⁸⁸

4.1.1.2 Krajszí církevní tajemníci

Práce krajského církevního tajemníka spočívala v přenášení úkolů státní církevní politiky ze SÚC na okresní církevní tajemníky. Ve zkratce uvádím pár kompetencí uložených krajským církevním tajemníkům v roce 1954: „řídí práci OCT a koná s nimi pravidelné porady (pečuje o jejich politický a odborný růst a také je káduje); schvaluje zřízení a změny náboženských obcí v kraji, změnu hranic farností, náboženských obcí, sborů, děkanátů, seniorátů; uděluje a odmítá státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti; ustanovuje učitele náboženství a dozírá na vyučování náboženství; koná besedy s učiteli náboženství; koná konference s duchovními všech církví (též je osobně pokud možno pravidelně jednotlivě navštěvuje); spolupracuje s konsistoří a církevními hodnostáři a usměrňuje je; usměrňuje církevní slavnosti, jako poutě, „vzkříšení“, Boží tělo apod.; vypracovává měsíční situační zprávy pro SÚC; přijímá slib věrnosti duchovních I. a II. stupně; vypracovává krajské přehledy o religiozitě a zprávy o církevně politické situaci v kraji a návrhy opatření pro SÚC; zajišťuje plnění církevně politických a budovatelských úkolů ze

⁸⁸ SOA Třeboň, fond JčKN, sekretariát pro věci církevní, přírůstkové číslo 1/95, Karton č.7, Duchovní zaměstnanci, státní souhlas k ustanovení duchovních; In: Martin Weis, *Svědectví dokumentů*, str. 27

strany církvi; vede kádrovou evidenci duchovních, laických církevních osob a učitelů náboženství; uděluje souhlas k majetkovým dispozicím církvi s částkou nad 100 000,- Kčs a dobou závazků 25 roků, eviduje církevní majetek a koná dozor nad jeho správou, jeho používáním a zatížením (schvaluje nájemní smlouvy)⁸⁹.

4.1.2 Vzpomínky narátorů na církevní tajemníky

Mnozí narátoři měli s církevními tajemníky své zkušenosti. Nejvíce jim asi v paměti ulpěl krajský církevní tajemník Leo Drozdek. Ať již kněží či narátorka H.F., která pracovala na konzistoři, nemluvili o Drozdkovi nijak pěkně a narátorka mu dokonce přičítá, že z části mohl za smrt biskupa Hloucha:

„Leo Drozdek, to byl velký hulvát a když si představím tu biskupovu jemnost a kultivovanost a to drsný hulvátství církevního tajemníka, tak se nedivím, že tomu biskupovi prasklo srdce.“⁹⁰

Mimochodem, informace, že Drozdek má svůj díl viny na biskupově smrti, že byl k němu hrubý, že v jeho přítomnosti kouřil, pil a vyvíjel na něj tlak, se objevují kromě výpovědi narátorů i v některých publikacích⁹¹.

Že ani s okresními tajemníky paní H.F. nenavázala vřelý vztah je zjevné. Dost ironicky jejich návštěvu na pracovišti v našem rozhovoru označila za „radovánky“⁹². Zajímavé mi přišlo, že tuto ironii hned poznamenala, abych si náhodou nemyslela, že to myslí vážně. V kontaktu s nimi narátorka zřejmě prožívala určité sebezapření, jelikož jak mi řekla, věděla, že jsou zlí a schopní všeho, ale na druhou stranu se k nim musela chovat společensky slušně. Stejně tak by se mělo poznamenat, že jak se jich na jedné straně bála, na té druhé si od toho strachu pomáhala jistou dávkou drzosti a legrace. To v případě, když se

89 Zdeněk Demel, Omezování církevního života ze strany Československého státu v období 1945-1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v Jihočeském regionu, DP TFJU 2007, str. 45-46

90 Rozhovor s H.F., soukromý archiv autorky

91 Např. *Josef Hlouch – devátý biskup českobudějovický v obrazech a dokumentech*, vydáno u příležitosti Roku biskupa Hloucha, str. 8. Martin Weis, *Svědectví dokumentů*, str.57. Tomáš Benedikt Zbranek *Sdružení katolických duchovních Pacem in terris*, DP na Msarykově univerzitě, str. 23. Tam se mimo jiné zmiňuje „Josef Hlouch, který musel absolvovat naprosto nelidský čtyřhodinový výslech v sídle StB za přítomnosti církevního tajemníka (strhl mu kolárek a křičel na něj, že Římu sloužit nebude), (...). Ani zmínka o podlitinách v tváři biskupa, který ještě téhož dne navečer skončil. Dále Vzpomínky kardinála Vlka, In: Jiří Oulický, *Oběti, díl 7.-Mons. Prof. ThDr. Josef Hlouch*, oulicky.blog.idnes.cz, přístup přes: oulicky.blog.idnes.cz/278247/Obeti-dil-7-Mons-Prof-ThDr-Josef-Hlouch.html

92 Rozhovor s H.F., soukromý archiv autorky

spolupracovníky věděli, že je pracovní telefon odposlouchávaný a měli poznámky typu „*hele, musíme chvíli počkat, oni si nepřetočili pásku*“⁹³. To byl nejspíš ale jediný způsob, jak svůj vzdor vůči církevním tajemníkům vyjádřit.

Páter A.K. se o církevních tajemnících vyjadřoval mírně, mnohokrát v souvislosti s nimi či s pracovníky Státní bezpečnosti je neoznačoval slovy, ale používal pouze gesto rukou znázorňující odznáček na klopě kabátu. Dlouho jsem přemýšlela, proč tomu tak je a domnívám se, že šlo pouze o starý zvyk pomáhat si gestikulací právě pro případ, že by byl odposlouchávaný. Za pomoci této „znakové řeči“ jsem se tedy dozvěděla, že okresní církevní tajemník často navštěvoval Otcovo kázání, neboť ten ho bezpečně poznal v zadní řadě. Nebylo zřejmě těžké poznat někoho, kdo na bohoslužby chodí z „pracovních“ důvodů. Takový člověk se při mši nudil, nevěděl co dělat a „*bylo mu to dlouhé*“⁹⁴. Nicméně Otec A.K. bral jejich přítomnost v potaz a své kázání tomu uzpůsobil. Osobně se ale nedomnívám, že by měl někdy Otec politické či jinak nebezpečné narážky v případě, kdy by církevní tajemník nebo jiná pověřená osoba nebyla kázání přítomna. Svědčí o tom skutečnost, že Otec několikrát během rozhovoru zmínil, že politika rozhodně do kostela nepatří. Zpětně mi to přišlo jako opravdu zajímavé tvrzení od kněze, který byl členem státem zřízeného Sdružení katolických duchovních, což jsem ovšem v době rozhovoru ještě netušila.

Otec J.K. při vzpomínání na církevní tajemníky zmínil jejich moc a částečnou pracovní náplň. Stejně tak si byl vědom toho, že mu kontrolují kázání, jak tomu bylo i u ostatních kněží. Mimo běžných informací mě ale nejvíce zaujalo jeho povídání právě o KCT Drozdovi. Kromě pár historek s ním a toho, že byl „*zlý a nejhorší v republice*“⁹⁵, mi Páter podrobně vylíčil den jeho smrti na Velký pátek roku 1989. Bohužel nemohu onu pasáž citovat, jelikož jí Otec zmínil při našem loučení mimo záznam. Celkově to na mě ale mělo zřejmě udělat dojem „božího soudu“, což se také povedlo. Nepochybuji o tom, že v tom má prsty právě Páterův talent k vyprávění a mystický nádech, který do příběhu vložil.

Z rozhovorů bylo patrné, že církevní tajemníci neměli přirozenou autoritu, ale spíše vynucenou. Mohla za to jejich moc ovlivňovat náboženský život, kterou mnohdy dokázali nebezpečně využít. Pokud nárátoři mohli, tak se setkání s nimi vyhýbali a pokud už k setkání došlo, nemají na něj nejlepší vzpomínky. Byli totiž neustále obklopeni strachem, že je tajemník může odvolat na jiné pracoviště (většinou do pohraničí) či je zcela zbaví

93 Rozhovor s H.F., soukromý archiv autorky

94 Rozhovor s A.K., soukromý archiv autorky

95 Rozhovor s J.K., soukromý archiv autorky

státního souhlasu k vykonávání duchovenské činnosti.

5. Vybrané problematiky náboženského života

V této kapitole nastíním vybrané problematiky náboženského života, se kterými se narátoři setkávali a které, dle mého názoru, reprezentují vztah mezi státními omezeními a možnostmi vést aktivní náboženský život. Jako doposud kombinuji historické prameny a výpovědi narátorů.

5.1. „PTP“ a náboženství ve vězení

Ti bohoslovci, kteří odmítli studium na nových teologických fakultách, záhy dostali povolání k nástupu do vojenské prezenční služby. Všichni byli zařazeni k pomocným technickým praporům (PTP), což byl útvar, do kterého se na podkladě administrativních rozhodnutí nějakého úřadu dostávali lidé politicky nespolehliví - „kulaci“, živnostníci, jejich synové, intelektuálové, kněží a od 5. září 1950 i bohoslovci. Na rozdíl od dvouleté vojenské prezenční služby neměli „pétépáci“ tušení, kdy se vrátí domu. Konec služby se jim totiž neustále posouval, někdy až „na neurčito“. Po týdenním pořadovém výcviku byli bohoslovci zařazeni do pracovních komand a následně převezeni na práci v hutích, dolech, ale nejčastěji ve stavebnictví. Útvary PTP byly rozpuštěny 31. prosince 1953 a bohoslovci se rozešli do svých domovů. Mnoho z nich pokračovalo v řemesle, kterému se naučili na vojně, další si časem dodělali odborné středoškolské či vysokoškolské vzdělání. Taktéž mnozí vzdali svou touhu stát se kněžími a založili rodiny. Ti ostatní se buď vydali cestou tajného studia ve skryté církvi, nebo si počkali do roku 1968, kdy mohli s povolením biskupa nastoupit na teologickou fakultu.⁹⁶

Otec F.S. svůj nástup k PTP komentoval s klidem a bez stěžování si na podmínky. Naopak svou situaci zlehčoval ve srovnání s těmi, kteří to tam měli o dost těžší, např. muži mnohem starší než byl on či ti, kteří museli pracovat v dolech. On, jak dodává, pracoval „pouze“ na stavbě. Charakteristické u nasazených bylo, že si vyhledávali drobnosti, kterými se mohli potěšit. Jinak tomu nebylo ani u Pátera:

„Ale v každéjch těch těžkostech si člověk najde něco, co ho zvedne. A my jsme se tím nenechali zdeptat, my jsme měli radost, když nějaký z těch velitelů přišel a těžko přečetl rozkaz a měl nám velet, jo. Ale když jsme začínali, tak nás kněze dávali úplně zvlášť,

⁹⁶ Václav Vaško, Neumlčená II., str. 213-217

abychom ostatní vojáky nezkazili.“⁹⁷

Zvlášť nedávali kněze pouze u PTP, ale i ve vězení a pracovních táborech. Jako neuvěřitelné se tak může zdát vzpomínka Pátera Josefa P. Ondoka, že kněží byli drženi v izolaci i od muklů zavřených za mravní delikty, jako byla pedofilie, incest či nekrofilie, a to z důvodů, aby je ideologicky nenarušovali.⁹⁸

I Otec J.K. si na svůj pobyt u PTP nijak nestěžoval.

*„A tam jsme pracovali na vojenských stavbách, PTP byly dvojí, lehký a těžký. Ti těžký pracovali v dolech ti kluci, tam ty kněze a bohoslovce nedávali, jo. Tam byli studenti jiných fakult, živnostníci, kulaci atd. My jsme dělali na stavbách vojenskejch. No a byli jsme tam tři roky a čtyři měsíce a nikdy jsme nevěděli, kdy půjdeme domů, že jo, měli jsme to prodloužený na neurčito podle nějakýho brannýho zákona.“*⁹⁹

Stejně jako P. F.S. naopak zdůraznil štěstí, že byl nasazen spíše na lehké práce ve stavebnictví. Otcové si tedy jasně uvědomovali a dodnes uvědomují, že je potkala ta lepší stránka věci. Kromě ne tak vyčerpávající práce mohli navíc být v kruhu podobně smýšlejících bohoslovců, se kterými sdíleli své modlitby a vedli náboženské disputace. Před těžkým rozhodnutím tak stáli až po propuštění na svobodu. Např. Otce J.K. trápilo, že nevěděl jak se svým životem naložit dál. Studia mu byla stále zapovězena a on se musel poohlédnout po nějakém zaměstnání.

Kněží v závislosti na tom, že po propuštění z PTP nemohli pokračovat ve studiu, zmiňovali hlavně postavu biskupa Hloucha. Byl to on, kdo jim nedovolil v padesátých letech jít studovat, svůj postoj ovšem později změnil. Podle vzpomínek Otců dokonce litoval toho, že byl zpočátku tak odmítavý. Vysvětloval to tím, že si myslel, že se situace padesátých let změní o dost rychleji, než tomu ve skutečnosti bylo.

Otec J.X.K. byl taktéž nasazen na stavební práce a ve svém vyprávění, které doplňoval o veselé historky, nezapomněl zmínit ani náboženský život:

„Jinak jsme mohli chodit do kostela, ještě ze začátku jsme chodili průvodem, jsme zpívali a celá rota šla do kostela, jako vojáci. To byla komedie. A taky bylo povinný chodit dohola, tak jsem všechny stříhal. Ruční mašinkou, já neměl elektriku. Tak jsme přišli do kostela, tam bílý lebky se tam objevily, lidi koukali co to je. No, dlouho jsme tam nechodili, dělalo to pohoršení. Tak tam byl kostel, kde se nesloužilo a my jsme tam měli taky Pátera, tak ten

97 Rozhovor s F.S., soukromý archiv autorky

98 Josef Petr Ondok, Muklovský Vatikán, str. 109

99 Rozhovor s J.K., soukromý archiv autorky

nám tam sloužil mši. Ale už jsme nechodili průvodem, ale soukromě. No tak jsme přežili tu Plzeň. A když jsme přišli z práce, tak bylo školení, jsme neměli čas na nic. Školení, řády, pochodák. Buzerovali nás (...) ale velitel byl dobřej, on tam byl taky za trest nejspíš k nám. Tak to šlo, ale pak nás přeložili do Henčlova u Přerova, tam se prodlužovalo letiště. Dělal jsem, skládal jsem materiál, dělali jsme tam cestu. V neděli jsme měli volno, tak jsme chodili vedle do kostela.“¹⁰⁰

Že se nejednalo pouze o práci, ale i o rozvoj Otcova duševního života, představuje skutečnost, že se u pomocných praporů setkal s jocismem¹⁰¹. O tom, jak pracovat s mladými lidmi a vírou, probírali často cestou do kostela, ale i když se nedomnívali, že se dopouštějí něčeho špatného, byli udáni. Následovalo zatčení a vyslýchání. Obžalovaní byli za velezradu, sabotáž a špionáž.

„No a najednou se ztratil Jirka, odvezli ho a tak bylo zle. Byli jsme na řadě my. Tam nám dávali kapky, nějaký sadista vyhrožoval, co nás všechno čeká, jestli se nepřiznáme. No hrozný. Všecky nás takhle vyšetřovali, tak mi bylo jasné, že nás čeká basa. Prostě přijeli na stavbu, „ruce vzhůru, jste zatčen“. Už nás nenechali jít ani na celu. Naložili nás každého zvlášť do auta. Jeli jsme celou noc a nevěděli jsme kam. Já jsem si myslel, že jsem v Plzni, protože jsem furt slyšel letiště a vlaky. A byl jsem na samotce tři měsíce. Myslel jsem si, že nás pustěj, nic se nevyšetřuje. Akorát jednou za týden na koupání a to nám zavázali oči. Já nevěděl, kolik nás tam je.“¹⁰²

Na tuto životní etapu vzpomíná Otec velmi živě, dokáže si vybavit mnoho detailů, doslovné rozhovory a průběh soudu. Než k němu ale došlo, musel čekat celých deset měsíců.

„Teprve po třech měsících začlo vyšetřování. Věděli jsme, že Pokornýho sebrali, ale nevěděli jsme, co jim řekl. Ani o tom špiclu jsme nevěděli, co řekl. Tak to probírali, ale byli celkem slušní. Samozřejmě tušil jsem, že jsme tam všichni, tak jsme zatloukali, co jsm mohli. Nebál jsem se tak ani o sebe jako abych někoho nezradil. Tak jsme se po půl roce dostali k vyššímu vojenskému soudu(...)

Tak nás převezli k vojenskému soudu a tam to začlo znovu, protože jsme všichni tvrdili, že to z nás vynutili a že to není pravda, co nás obvinili – velezrada, sabotáž. Takže prokurátor nás vyšetřoval znovu. A tam už jsme pod dozorem mohli i nachvilku na zahradu. Tak

100 Rozhovor s J.X.K., soukromý archiv autorky

101Jocismus (JOC – Jeunesse ouvrière chrétienne)bylo Hnutí křesťanské dělnické mládeže založené v Belgii. Cílem bylo zapojit více laiky do života katolické církve, členové se měli aktivně zapojovat do pastorače a také ve společenství prohlubovat vlastní duchovní život

102 Rozhovor s J.X.K., soukromý archiv autorky

*nakonec přišla obžaloba: velezrada, sabotáž, špionáž, rozvracení republiky. Tak povídám, to je nejmíň deset let někde na uranu. A tak přišel soud, 28. října 1953, tři dni nás soudili. Dostal jsem obhájce, ale ten se o to vůbec nezajímal. Až jeden se do toho pustil, že to bylo jen nedovolené shromáždování. Ona se situace změnila, Gottwald umřel a komunisti tušili, že to není na věčné časy. Takže nás soudili za nedovolené shromáždování. Tak já jsem dostal dva roky, vedoucí ten dostal deset. Někteří šli hnedka domů, většinou tak to bylo, že tam nebyli dlouho. Takže to celkem dopadlo dobře.*¹⁰³

O tomto procesu se můžeme dočíst i v publikaci *Dům na skále 2*, kde Vaško píše: „kvůli plánům na rozšíření jocistického hnutí v naší zemi, o nichž uvažovali mladí kněží a bohoslovci nasazení do útvarů PTP, se dostal do vězení člen řádu petrínů P. J.X.K. Vyšší vojenský soud v Praze ho dne 30.10.1953 za „sdužování proti republice“ odsoudil k trestu odnětí svobody na 2 roky“.¹⁰⁴

I když se může zdát, že doba strávená ve vězení musela být pro odsouzené jedna z nejhorších v jejich životě, Páter vnímal celou situaci jinak. Pomocí mu byla jeho víra, o kterou se v těchto těžkých dnech mohl opřít a dokázat se tak vyrovnat se vzniklou situací.

*„Pro mě to byla doba, za kterou Pánu Bohu děkuju. Neměl jsem nic, ani tužku, abych si mohl něco napsat. V koutě byla díra na záchod, židle, stůl, slavník. Tak jsem se modlil, zpíval jsem si písničky, co jsem znal všechny a růženec a modlil jsem se křížovou cestu.*¹⁰⁵

V mužských věznicích byla situace pro náboženský život mnohem lepší, než ve věznicích ženských. Mnoho mužů se totiž mělo možnost stýkat s kněžími a provést tak zpověď či se zúčastnit tajné bohoslužby. Mnoho mužů se ke kněžím upínali ve své beznaději a hledali útěchu, „*spatřovali v nás jakýsi zásvit možné naděje a opory.*“¹⁰⁶ V době, kdy již neprobíhal soud a kněží netrávili svůj čas na samotkách, byli využíváni v pracovních dílnách. Svůj den často začínali meditací, následovala modlitba růžence a pak různé teologické a pastorační přednášky. Když to podmínky dovolily, mohli se uchýlit i k mešní liturgii. Jako chléb použili běžné kousky chleba z přidělu a víno si připravili z rozinek, které se přes noc nechaly nakvasit v troše vody.¹⁰⁷ Ženy ve věznicích takové štěstí

103 Tamtéž

104 Václav Vaško, *Dům na skále 2*, str. 117

105 Rozhovor s X.K., soukromý archiv autorky

106 Josef Petr Ondok, Muklovský Vatikán, str. 14

107 Tamtéž, str. 22-40

neměly¹⁰⁸. Neměly kněze, ke kterému by se mohly obrátit. Mnohdy se však dokázaly obejít bez něj, třeba jen za přítomnosti řádových sester. Několik žen se teprve ve vězení na víru obrátilo. Anna Václava Švecová v dovětku knihy Dagmar Šimkové na duchovní život ve vězení vzpomíná: „Ženy neměly to štěstí mít mezi sebou kněze. A v těchto mimořádných poměrech jim Pán Bůh ukázal a projevil, že pro něj jsou všechny cesty normální. Vlasta Charvátová nám vyprávěla, jak jí na Pankráci pokřtila vodou ze záchodu prostitutka, která s ní byla na cele. Vlastička zůstala věrnou křesťankou až do své smrti. Nebyla mše svatá. Úzkostlivě jsme uchovávaly mešní texty, které jsme rozepisovaly pro jednotlivé skupinky a modlily jsme se. Učily jsme se je nazpaměť, protože čuzáci po nich doslova pásli. Některé si pamatují dosud. Někdy návštěva přinesla tolik touženou Eucharistii. Dělili jsme se o ni.“¹⁰⁹

Těžko si nyní představit hrůzostrašné podmínky věznic, ve kterých museli i několik let přežít zcela nevinní lidé. Není divu, že se vězni více než kdy jindy obraceli právě k Bohu, ve kterém hledali sílu se s těmito podmínkami vyrovnat.

5.2 Výuka náboženství na školách

Koncem roku 1952 se začala měnit náplň boje proti církvi. Nastalo období úporného zápasu o věřící mezi státem a církví, přičemž státní moc začala klást důraz na ateistickou propagandu. Obzvláštní péči věnovali představitelé státní moci výuce náboženství na školách a tomu aby vymanili děti z vlivu církve. Používali nejrůznějších forem nátlaku na rodiče i samotné vedení škol, aby se co největší počet dětí odhlásoval z výuky náboženství. Prvním krokem bylo administrativní opatření, které náboženství změnilo z povinného předmětu na nepovinný, který byl zařazen až na konec vyučovacích hodin. Na náboženství směly děti chodit pouze po řádném přihlášení a podepsání přihlášky oběma rodiči na ředitelství školy od 1. do 8. září.¹¹⁰ Na dodatečné přihlášky po termínu nebyl brán zřetel. Vedení školy se snažilo rodičům přihlášku všelijak rozmlouvat a v nemalé míře používalo i psychického nátlaku. Jako hlavní argumenty k tomu nepřihlašovat

108Např. P.Felix M.Davídek prosazoval svěcení žen na kněze, mimo jiné i z důvodu, aby mohly mít právě ve vězení duchovní oporu, In: Zdeněk Demel, Omezování církevního života ze strany Československého státu v období 1945-1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v Jihočeském regionu, DP TFJU 2007, str.82

109Dagmar Šimková, Byly jsme tam taky, str. 132

110 Martin Weis, Výuka náboženství v letech 1948-1989 jako ukazatel vztahu státu a římskokatolické církve, In Auspicia, ročník IV., číslo , str. 99

své děti do hodin náboženství byla budoucnost jak samotného dítěte – nemožnost následného studia po dokončení základní školní docházky, tak samotných rodičů – problémy v zaměstnání. Zpočátku neměla tato forma odrazování veliký úspěch, neboť jak Martin Weis uvádí, celorepublikově se počet žáků všech základních škol přihlášených na náboženství ve školním roce 1952/1953 pohyboval okolo 71%. De facto se nepřihlásily pouze děti aktivních členů KSČ a státních funkcionářů a to s výjimkou některých religiózních krajů, kde děti stranických i státních funkcionářů nadále alespoň v rozsahu 2.-5. třídy na výuku náboženství rodiče přihlásili¹¹¹.

V situačních zprávách okresních církevních tajemníků se počty dětí přihlášených na náboženství objevují. Důraz je kladen na spolupráci s učiteli, ale i kněžími, kteří byli nabádáni k tomu, aby rodiče v žádném případě nepřesvědčovali a nedoporučovali jim účast dětí na náboženství. Archivní materiály tento případ dokládají v situační zprávě MNV v Českých Budějovicích z roku 1959, kde se doslovně píše: „*propagace náboženství ze strany farářů nebyla, kromě jednoho zjištěného případu, kdy farář Špatný přesvědčoval starší ženy, aby dbaly na svá vnoučata a přiměly je k docházce na náboženství.*“¹¹² Pokud na některé škole počet přihlášených dětí neklesal, ale naopak stoupal, museli ředitelé podávat vysvětlení. Rozvrh hodin si určovaly školy samostatně, ale ředitelům bylo doporučeno, aby v případě, kdy jsou stanoveny dvě hodiny náboženství týdně, byly odučeny v jednom dnu najednou. Zamezilo se tak vyučujícím farářům častěji navštěvovat školu a tím pádem ovlivňovat žactvo.¹¹³ Kromě duchovních mohli náboženství vyučovat i laičtí katecheti a katechetky. Při výběru vyučujícího byl kladen důraz na osoby starší, nemocné nebo známé svou „pohodlností“. Často byli na úkor vyučovacích hodin zváni na pravidelné porady s OCT, kde po nich bylo vyžadováno, aby studovali marxismus, mladší z nich vykonávali brigády a vypracovávali politické rezoluce.¹¹⁴ Tito laičtí katecheti se však u dětí netěšili takové obliby a oproti kněžím neměli žádnou autoritu. To samozřejmě vyhovovalo státním úřadům, neboť tyto hodiny náboženství nebyly tolik lákavé. Poté, co se počet dětí podařilo snížit, byli tito katecheti postupně propouštěni. Pro odlehčení zde uvádím citaci z archivního dokumentu, který navádí, jak si získat dětskou duši na svou stranu za použití „kněžského know-how“:

111 Martin Weis, Výuka nábožensství v letech 1948-1989 jako ukazatel vztahu státu a římskokatolické církve, In *Auspicia* roč. IV., číslo 1, str. 99

112 SOA Třeboň, fond JčKNVČB, karton č.691, Situační zpráva za III. Čtvrtletí, Zn.: Škol/1-59-Kn

113 SOA Třeboň, fond JčKNV ČB, fond č.691, Situační zpráva o církevní situaci na okrese Český Krumlov, Zn.: cír.-V./59

114 Martin Weis, Osudy katolické církve na jihu Čech – náboženská výuka, in *Studia Theologica*, ročník IV., číslo 3

„Duchovní působí na dítě značně úspěšně svatými obrázky, které jim dává za odměnu dobré docházky do kostela a za to, že umí při náboženství. Kromě omezení těchto braků navrhuje, abychom i my ve škole působili takto na děti, a to buď obrázky slavných mužů našeho národa, zasloužilých pionýrů nebo obrázky ze světa zvířat a rostlin. Vkusné a cennější obrázky by se hodily jako odměna za dobrý prospěch apod.“¹¹⁵

Pokud rodiče odevzdali řádně vyplněné přihlášky včas a nebylo možno jim toto rozhodnutí vymluvit, byla snaha děti od náboženství odlákat. Těch způsobů bylo několik a zmíním ty nejčastěji doporučované. Jednak se hodiny náboženství konaly až pozdě odpoledne a nenavazovaly na konec běžného vyučování. Děti by tak musely dlouho čekat, což mnohé z nich, obzvláště ty přespolní, odradilo a hodiny často vynechaly. Na to navazuje i fakt, že v zimních měsících byla účast na hodinách nižší, aby se děti nedostávaly domů až za tmy. Jako úspěšné se ukázalo být pořádání různých „protiakcí“, jako např. sportovní utkání, zájmové kroužky, film apod.. Jak si ale Zpráva o průběhu vyučování náboženství ve školním roce 1955/1956 adresovaná Ministerstvu školství a kultury stěžuje, je těchto protiakcí stále málo.¹¹⁶

Počet přihlášek na náboženství v šedesátých letech odrážel politickou situaci a uvolnění. Např. v okrese České Budějovice počet přihlášených dětí do roku 1965 klesal, po tomto roce následoval nárůst až o 100% a od roku 1970 následoval opět prudký pokles.¹¹⁷

Kromě zmíněného odrazování dětí z hodin náboženství a pořádání různých protiakcí, se režim orientoval ještě jedním směrem. Ze zápisu z porady místopředsedů a církevních tajemníků na KNV 27.12.1983 je patrné, jaký důraz byl kladen na ateistickou výchovu dětí a mládeže, která byla zakotvená přímo v učebních osnovách:

„...Úroveň a účinnost ateistické propagandy (AP), zvláště mezi mládeží a na školách. Z mého pohledu můžu posoudit skutečnost tak, že vědeckoateistickou výchovu (VAV) se dobře věnují v učňovském školství. OV SSM uskutečnil ve svazáckých organizacích malý cyklus ateistických přednášek spolu s anketou. (...) Na školách je VAV zakotvena v jednotlivých předmětech přímo v učebních osnovách, utvrzovány veřejně prospěšnou a zájmovou činností a prosazovány zejména v SRPŠ...“¹¹⁸

115 SOA Třeboň, fond KNV ČB, karton 364, sign.290,2, Zpráva KCT v ČB předsednictvu KV KSČ, In Martin Weis, Osudy katolické církve na jihu Čech – náboženská výuka, in Studia Theologica, ročník IV., číslo 3

116 SOA Třeboň, fond JčKNV ČB, karton č.692 Zpráva o průběhu vyučování náboženství ve škol. Roce 1955/56, Zn. Círk.XI/56

117 Martin Weis, Výuka náboženství v letech 1948-1989 jako ukazatel vztahu státu a římskokatolické církve, In Auspicia, ročník IV., číslo 1

118 SOA Třeboň, fond JčKNV, sekretariát pro věci církevní, přírůstkové číslo 1/95, karton č.19 – složka Strakonice, In: Martin Weis, *Svědectví dokumentů*, str.28

Co se týče narátorů, měli všichni v náboženství na školách své zkušenosti. Všichni dotazovaní Páteři byli aktivní ve výuce po několik let. Na čem se Páteři ve svých pamětech shodují a co zdůraznili, bylo, že se vedení školy snažilo všemožně rodiče od přihlášek odradit. Zopakovali fakt, který se shoduje s písemnými dokumenty, tedy že přihlášku museli podepsat oba rodiče a osobně předat do školy, kde byli vystaveni nátlaku, že se dítě nedostane na žádnou školu a že mu tím zkaží budoucnost. Lehký odklon od tohoto faktu jsem zaznamenala u Otce F.S., který se domníval, že přihlášky se až do roku 1968 odevzdávaly přímo knězi a až po tomto roce se to řešilo prostřednictvím školy. Dokumenty to ovšem negují.

Zároveň nutno podotknout, že Páteři nezaujímají vůči učitelům a ředitelům, kteří rodiče od přihlašování dětí odrazovali, negativní postoj. Jako by chápali, že tito školní pracovníci pouze plnili příkazy shora a na výsledku záviselo jejich další působení. Jak A.K. smířlivě dokládá:

„Ředitelové měli řeči, oni nejspíš museli dávat hlášení a když neměli nikoho, tak to pro ně bylo chvályhodný.“¹¹⁹

I když se na „obecných“ postupech shodli Páteři všichni, ne všude bylo vedení škol tak důsledné. Jako v případech ostatních represí byl rozdíl mezi městem a vesnicí. Páter F.S. v malé vesnici za Českými Budějovicemi měl spíše pocit, že jeho většina učitelů naopak podporovala a s náležitou hrdostí vysvětluje proč:

„Já musím říct, že většina učitelů byla tolerantní, ne protináboženská. Oni totiž poznali, že děti, který vychovává ten farář, spíš poslechnou než děti, kterým poroučí jenom tatínek doma.“¹²⁰

Jako kněz měl totiž u dětí větší autoritu a vzhledem k výchovným metodám, které převzal po své matce, ho děti poslouchaly. Této kázně využívali následně i učitelé. Jeho postavení v obci bylo opravdu ojedinělé a dobré vztahy udržoval i s místním národním výborem.

„On to Pepík Řepů (předseda MNV, pozn. autorky) říkal „víš oni ti mladí za tebou jdou a ty ani nevíš proč. Protože to je pan farář a tomu musíme věřit.“ Oni se u kantorů nebo u rodičů bohužel setkávali se lží, ale pan farář si za vším stál.“¹²¹ Jeho podotknutí, že školní náboženství u něj navštěvovaly všechny děti ze tříd, se dají těžko ověřit archivními dokumenty, neboť Páter nebyl konkrétní ohledně datování. Každopádně je na tomto místě nutno zmínit, že Páter F.S. následně vysvětlil, proč se přihlášky všech dětí obešly bez

119 Rozhovor s A.K., soukromý archiv autorky

120 Rozhovor s F.S., soukromý archiv autorky

121 Rozhovor s F.S., soukromý archiv autorky

problémů. Mezi nimi byly totiž i děti obecních komunistických funkcionářů.

„No když to přihlásili i komunisti, tak se nic nedělo“¹²².

V opozici stojí českobudějovický Páter A.K., který počátkem osmdesátých let registroval už jen 4-6 dětí na celé škole. A ačkoliv nedává vinu vedení školy přímo, úbytek žactva ho dlouhodobě mrzel. Na druhou stranu byl úbytek postupný, a že jednou nastane konec, tušil. Zdůrazňuje totiž ve svém vyprávění skutečnost, že mu někdo pověděl o tom, že v Praze už to skončilo. I přes nepodloženost oné informace byla při vyprávění patrná lehká radost z toho, že „oni na jihu“ to dokázali udržet déle. Onen konec nastal v roce 1983, kdy to zašlo již tak daleko, že se k němu do hodin nepřihlásil již nikdo. Ačkoli zastává názor, že důvodem bylo zcela jistě zastrasování ze strany školy, mohlo v tom hrát roli i několik jiných faktorů. Napadá mě např. i to, že rodiče sami ztráceli zájem své děti na náboženskou výchovu posílat a starší generace, která na to dbala, již postupně vymírala. Zajímavé je, že Páter A.K. byl jediný, který s výukou skončil ještě v osmdesátých letech. Zde opět můžeme srovnávat zcela odlišnou situaci ve městě a na vesnicích, neboť Páteri J.X.K. a F.S. vyučovali, dle svých slov, po celou dobu dokonce na vícero školách najednou.

Jak bylo v rozhovorech s Pátěry zcela jasné, ačkoliv žádný to neřekl přímo, považovali výuku náboženství pro budoucí život dětí za velmi důležitou a nemysleli si, že by tuto výchovu dokázali nahradit sami rodiče doma. Páter J.X.K. ve svém vyprávění několikrát vzpomněl na případ ženy, která řešila podobné dilema. Vzhledem k členství manžela v KSČ měla od přihlášení svých dětí do výuky upustit a tento fakt velice těžce nesla. Přišla se tedy za Otce J.X.K. poradit, přičemž se shodli na tom, že výuku není schopna sama zvládnout. To, že tento zážitek Páter několikrát zopakoval, vidím krom jiného i v rozuzlení celé situace. Děti chodily na náboženství dál, manžela vyhodili ze strany a on konečně mohl navštěvovat bohoslužby. Vzhledem k povolání v lesní správě byl ve své práci nepostradatelný, a tudíž ho žádný postih nečekal. Pátěra to utvrdilo v tom, že pokud se člověk nenechal zastrážit, mohl žít v relativní svobodě.

„Tak ty děti chodily dál a oni ho ze strany opravdu vyhodili. Ale potřebovali ho v práci, on dělal v lese, takže se nic nezměnilo, akorát byl svobodnej, mohl chodit taky do kostela. A děti se pak dostaly do školy. To bylo jak kde, no.“¹²³

Zkušenosti ostatních narátorů ale bohužel tak pozitivní nejsou a rozhodně by

122 Tamtéž

123 Rozhovor s J.X.K., soukromý archiv autorky

nepotvrzovaly takto odvážné tvrzení.

Někde reagovali rodiče na velmi omezené možnosti výuky náboženství tím, že své děti vyučovali sami v tajných kroužcích. To byl i případ L.M., která v osmdesátých letech v Brně řešila výuku svých dětí a dětí svých známých:

„A měli děti a taky řešili problém, co s výukou náboženství. No já jsem řekla „moje mamka byla katechetka, učila náboženství v podzemní církvi v Budějovicích, ale na svý triko. A tak ona mi dá nějaký materiály a tak si to začneme učit sami.“ Tak nakonec jsem měla těch dětí kolem padesáti, to už jsem měla dvě skupinky, najednou jsem to nezvládala, tak jsem si začla zaučovat další.“¹²⁴

V jejím vyprávění bylo znatelné sebevědomí a jistá samozřejmost tohoto kroku. Zřejmě představa, že by děti měly zůstat bez náboženské výchovy, byla pro tento kruh rodičů nepředstavitelná. Nutno podotknout, že takováto výuka nebyla legální a spadala pod aktivity „podzemní církve“, za které mohl hrozit jistý postih. Náboženská výuka u L.M. následně spustila větší aktivitu, než se na počátku zdálo. Vymohla si svou účast na vzdělávací akci v NDR, kde byla zástupkyní hnutí Fokoláre a kde se dostala k materiálům ze Západu. Ve výuce našla určitý smysl a domnívala se, že se tím bude v Brně zabývat i po revoluci. Vzhledem k tamní situaci a aktivitě Salesiánů, kteří automaticky převzali náboženskou výuku, se její další působení stočilo jiným směrem.

I když narátoři vzpomněli náboženskou výchovu školních či svých vlastních dětí, pouze narátorka H.F. promluvila o tom, jak sama náboženství na škole navštěvovala. Ačkoliv na základní školu chodila ještě za 2. světové války, kvůli pozdější reformě školství pokračovala i na následné jedenáctiletce, což s ní pak dle jejích slov šlo „*kádrově dál. Takže když jsem maturovala, tak se o mně vědělo, že to je ta, co chodila na náboženství a to bylo něco jako infekční nemoc.*“¹²⁵ Tento zážitek na mě udělal dojem, že narátorka byla ve svém školním prostředí silně stigmatizovaná a toto stigma viděla v určité době i na svých dětech. S úlevou pak upozorovala, když se její děti začaly stýkat i s dětmi z jiných katolických rodin a již si nemusely připadat jako „*exoti.*“¹²⁶

Přihlášku do náboženství svým dětem s manželem samozřejmě podali a to i v případě, že

124 Rozhovor s L.M., soukromý archiv autorky

125 Rozhovor s H.F., soukromý archiv autorky

126 Rozhovor s H.F., soukromý archiv autorky

se tam nedozvěděli nic, co by neznaly z domova, ačkoliv to ale může odporovat výše zmíněným názorům Páterů, že rodiče nemohli náboženskou výuku zastat sami. Hnací silou, proč tak učinili, byl pocit, že když své děti přihlásí, dodají i ostatním rodičům potřebnou odvahu. S lehkým úsměvem však dodává, že tato představa byla lehce naivní a nefungovalo to tak, jak si přáli.

Zajímavé z jejího vyprávění bylo i to, že odkryla průběh samotné návštěvy školy, kde je upozornili na fakt, že se jejich děti nemusí dostat na žádnou školu. Za důležité zmínila to, že vedení školy trvalo na tom, že s ní i s manželem musí mluvit zvlášť (tuto psychologickou taktiku jsem nikde jinde nezaznamenala, šlo nejspíše o to každého z nich „oslabit“ a navodit pocit, že nemají v nikom oporu). Narátorka závěrem vlastně sdílí názor Páterů, že vedení školy pouze plní rozkazy shora. Jak si totiž všimla, onomu řediteli byla celá záležitost dost trapná a nepříjemná.

„Já jsem to tomu řediteli řekla, on se za to styděl, že s náma musí mluvit. Řekla jsem, že náboženství pro nás není jenom systém zákazů a příkazů, ale je to životní styl. A my ho nikomu nevnucujeme, ale domníváme se, že máme právo žít tak, jak jsme si to vybrali. Samozřejmě, že bude pak záležet na našich dětech, jak budou žít a snažili jsme se je vychovávat ve svobodě. Naštěstí naše děti, protože snad viděli ten tlak, tak si říkali, že na tom snad něco musí být, když ty komunisti jsou tak proti tomu. Oni nám pomohli vlastně tím tlakem ty naše děti vychovávat.“¹²⁷

„Oni nám pomohli vlastně tím tlakem ty naše děti vychovávat“¹²⁸ byla věta, která v narátorčině vyprávění zazněla opakovaně a pokaždé s jistým zadostiučiněním. Není se čemu divit, v mnohých případech bývaly totiž děti mnohem „ateističtější“ než jejich rodiče. Z jaké části za to mohla komunistická propaganda ve školách, nebo prostě jen jiná doba, záleží případ od případu. Zdálo se mi, že pro děti H.F. získalo náboženství punc něčeho zajímavého a lákavého právě tím, kolik povyků se kolem něho dělalo. Mnozí potomci, pohybující se v rodinách angažovaných v skryté církvi, tuto konspirační atmosféru vnímalo opravdu dobrodružně a měli zájem na tom stát se její součástí.

To, že výuka náboženství nemusí být pro rodiče bezpodmínečná, je pohled narátorky L.J. Vzhledem k rodinné situaci své děti do náboženství nepřihlásila a dodnes v tom nevidí nic špatného, ba spíše jsem měla pocit, jako by náboženská výchova ve škole

¹²⁷Rozhovor s H.F., soukromý archiv autorky

¹²⁸Rozhovor s H.F., soukromý archiv autorky

nebyla důležitá. Tento pohled je dle mého názoru velmi častý pro rodiny věřících, ale nepraktikujících katolíků. Pro přiblížení doby si však narátorka pomohla příkladem rodiny ze sousedství, což mimochodem dělala poměrně často, která byla silně věřící a která na svou víru doplatila ztrátou veterinární ordinace otce. Jejich děti po tom, co se zrušila výuka náboženství na místní škole, začali dojíždět jinam. Měla jsem dojem, že pro L.J. byla tato rodina jako by varováním toho, jak může lpění na náboženském životě mimo domov ohrozit následně celou rodinu. Počínaje problémy dětí ve škole a konče ztrátou prestižního zaměstnání otce.

5.3 Sdružení katolických duchovních Pacem in Terris

Pro tuto kapitolu byly důležité zejména výpovědi narátorů z řad kněží. Zajímá mě jejich tehdejší (i dnešní) pohled na členství a především jsem byla zvědavá, kdo z nich se mi ke členství přizná. Pacem in Terris¹²⁹ totiž nemá dobrou pověst a o členech se mezi katolickými laiky často mluví jako o komunistech, spolupracovnících a kariéristech. Je možné nabýt dojem morálního úpadku těchto kněží, ale pokud bychom přihlédli i k archivním dokumentům a odborné literatuře, ve které jsou převážně citovány zprávy stranických a státních orgánů, dověděli bychom se o tlacích a jiných vlivech tohoto selhání¹³⁰. Právě ale i orální historie a zkušenosti lidí, kteří tuto dobu zažili, přímo ukazuje, jak je nutné vidět více, než jen kněží adorující „husákovský“ normalizační režim.

Při rozhovorech s kněžími jsem čekala, zda o problematice SKD-PiT začnou mluvit sami a pokud tak neučinili, dotázala jsem se dodatečně. Ze čtyř dotazovaných kněží se jeden ke členství hlásil, dva se od SKD-PiT zcela distancovali a jeden se vůbec nevyjádřil. Co se onoho posledního kněze týče, shodou okolností jsem z jiných rozhovorů zjistila, že členem byl a dokonce zastával poměrně důležitou funkci v krajské organizaci. Nejprve ale předložím pár faktických informací nutných k správnému pochopení narátorů. Pro hlubší studium problematiky doporučuji odborné publikace od Jaroslava Cuhry – *Československo-vatikánská jednání 1968-1989* či článek *Sdružení katolických duchovních Pacem in terris*¹³¹ a Václava Vaška – *Pátá kolona v církvi*¹³², přičemž pátou kolonou má

129 V překladu Mír na zemi

130 Jaroslav Cuhra, Nejen ze života církvi: Vznik Sdružení katolických duchovních Pacem in terris, In Historický Obzor V.-VI., rok 1999, str. 128

131 Tento článek vznikl na základě práce Jaroslava Cuhry na studii o státní církevní politice v období po pražském jaru, která vyšla v Ústavu pro soudobě dějiny AV ČR

132 Václav Vaško, *Pátá kolona v církvi*. Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1996

Vaško na myslí duchovní, kteří byli více či méně ochotni spolupracovat s totalitním režimem. Tématem se zabývá též Ján Šimulčík – *Združenie katolíckych duchovných PACEM IN TERRIS: výber zo samizdatových dokumentov 1968-1989*¹³³, který je vhodný k prostudování, pokud se chceme dovědět více o slovenské linii sdružení. Dále doporučuji především dílo Tomáše Benedikta Zbranek, který na toto téma napsal ucelenou diplomovou práci *Sdružení katolíckých duchovných Pacem in terris*¹³⁴ a která mi pomohla se účelně v celé problematice zorientovat. Ačkoliv Zbranek zpracoval mnohé archivní materiály a dostupnou literaturu, nesetkáme se v této práci s jeho osobním stanoviskem. Podobně tomu je ovšem i u ostatních výše zmíněných publikací. Autoři se zdráhají vyslovovat jakékoliv soudy, morální aspekty nejsou samozřejmě smyslem těchto prací. Autoři většinou pracují čistě s archivními prameny a ohledně členů SKD se tak zmiňují jako na jedné straně o aktivních, angažovaných a loajálních vůči státní politice a na druhé straně jako o „donucených“ duchovních, kteří svou účastí chtěli zabránit možným represím a výhrůžkám a kteří jsou vlastně oběťmi režimu. Konkrétnější je snad Jaroslav Cuhra, který o členech SKD mluví jako o těch, kteří „*takto otevřeně zradili kněžské ideály, nicméně ukazuje se nám, jak mnohé vlivy musíme vzít v úvahu, zabýváme-li se otázkami selhání v naší nedávné minulosti – viděli jsme, jak malý byl faktický vliv iniciativní kněžské skupiny na konečný průběh vzniku organizace, jejíž hanebnost pak celá padá na jejich bedra*“¹³⁵. Vyjádření osobního postoje nechávám tedy alespoň na narátorech.

S Pražským jarem přišel pokus o vytvoření autentické katolické organizace Dílo koncilové obnovy (DKO), ve které se měli sejít na společné platformě biskupové, kněží i laici, aby se pokusili do československého prostředí prosadit ideály II. vatikánského koncilu¹³⁶. DKO se však po srpnové okupaci ČSSR vojsky Varšavské smlouvy ihned zařadilo mezi „reakční organizace“ a tím pádem naděje na legalizování jeho činnosti padly. V následujících letech tak neexistovala žádná organizace, která by vedle biskupského sboru, jehož vytvoření bylo také dílem Pražského jara, reprezentovala katolickou církev. To nevadilo ani tak církvi, jako normalizující se státní správě, která se snažila zrušit

133 Ján Šimulčík, *Združenie katolíckych duchovných PACEM IN TERRIS: výber zo samizdatových dokumentov 1968-1989*. Vydavateľstvo Michala Vaška, 2002

134 Tomáš Benedikt Zbranek, *Sdružení katolíckých duchovných – Pacem in terris*, DP na Masarykově universitě

135 Jaroslav Cuhra, *Nejen ze života církvi: Vznik Sdružení katolíckých duchovných Pacem in terris*, In: Historický obzor V.-VI., 1999, str.131

136 II. vatikánský koncil byl ekumenický pastorační koncil, který zasedal v letech 1962-1965. Byl svolán a otevřen papežem Janem XXIII. Jeho prvního zasedání se zúčastnilo bezmála 2650 biskupů celého světa. Cílem koncilu bylo reagovat na potřeby doby.

nejrůznější ostrůvky částečné náboženské svobody a narážela při tom na nemožnost opřít se alespoň o nějakou formální organizaci, kterou by bylo možné argumentovat proti případným pevným postojům legálního vedení církve. Z pohledu státních orgánů představovala katolická církev vysoce nebezpečného protivníka, který se od jiných skupin lišil především masivní členskou základnou a v neposlední řadě svým nadnárodním zakotvením směřující k Vatikánu. Státní správa si představovala, že by postavila „prosté“ kněze proti „bohaté“ hierarchii, spjaté s Vatikánem. Základní směr byl dán 22. května 1970, když předsednictvo ÚV KSČ projednalo Informační zprávu o církevně politické situaci v ČSSR, ve které byl zhodnocen „krizový vývoj“ v církvích i v řízení církevní politiky a zároveň navržena opatření k dosažení normalizace situace. Součástí návrhu na opatření byl i pokyn pro státní orgány podporovat vznik nového hnutí katolického duchovenstva. Nově navrhovaná organizace měla nést název Sdružení katolických duchovních – *Pacem in terris* (podle encykliky Jana XXIII.). Do poloviny roku se podařilo iniciátorům získat v českých zemích na svou stranu mnoho kněží, ovšem již se jim nepodařilo získat biskupy, kteří se postavili proti. Těm totiž pochopitelně neunikl hlavní význam takové organizace, která by podle záměru státní správy „nebyla závislá na církvi“ a „nepodléhala církevním představeným“¹³⁷. O SKD-PiT se vatikánští zástupci vyjádřili, že je v zájmu dobrých vztahů mezi státem a církví, aby iniciativa k ustanovení nebyla podporována, ovšem jasného odmítnutí se zdrželi. Na základě vyhlášené podpory státních a stranických orgánů podal tedy přípravný výbor 30. července 1971 žádost o povolení činnosti Sdružení katolických duchovních – *Pacem in Terris*, které jim bylo ministerstvem kultury uděleno s platností od 31. srpna 1971. V krátké době po založení se členy SKD-PiT stala přibližně třetina kněží činných v duchovní službě v českých zemích¹³⁸. Avšak až na několik ctižádostivých kariéristů, kteří ve sdružení viděli vlastní prospěch, nevstupoval do této organizace nikdo rád. Mnozí kněží podléhali nátlaku ze strachu, že jinak by byli zbaveni státního souhlasu k „výkonu duchovenské činnosti“, jiní byli vydírání možnostmi odtajnění jejich případných selhání v minulosti¹³⁹ a někteří to prostě brali jako fakt a nutnost oné doby.

137 Jaroslav Cuhra, Nejen ze života církví: Vznik Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris*, In: *Historický obzor*, roč. 1999, číslo V.-VI., str.128-131

138 Jaroslav Cuhra, Nejen ze života církví: Vznik Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris*, In: *Historický obzor*, roč. 1999, číslo V.-VI., str.128-131

139 Václav Vaško, Církevně politický vývoj Československa (1938-1989), In: *Pražské arcibiskupství 1344-1944*, Sborník statí o jeho působení str.287

Mnohé se dozvíme, když nahlédneme do samotného Organizačního řádu SKD-PiT¹⁴⁰. Prvně se dovídáme, že SKD-PiT „*si za hlavní cíl své činnosti vytklo přispívat účinným podílem k upevnění světového míru a k prohlubování přátelství mezi národy. V tomto úsilí může Sdružení očekávat od státní správy plnou podporu a pochopení.*“¹⁴¹ Proč se ovšem tzv. „pacisté“ považovali za kolaboranty s režimem a proč se netěšili důvěry věřících¹⁴², si můžeme domyslet na základě prvního odstavce Organizačního řádu, který vymezuje jeho poslání: „*Sdružuje a sjednocuje katolické duchovní, kteří se v duchu Koncepce ideové náplně při věrném plnění pastoračních povinností angažují:*

a) v občanské činnosti při budování a rozvoji naší socialistické společnosti podporou programu Národní fronty,

b) v úsilí o upevnění míru a přátelství mezi národy, jako jednoho z hlavních předpokladů pro vytvoření sociální spravedlnosti na celém světě, jak to vyvěrá i ze samé podstaty křesťanství,

c) ve vytváření předpokladů k zajišťování oprávněných zájmů a potřeb duchovních v oblasti sociální a zájmové.“¹⁴³ Mezi úkoly, ke kterým se sdružení zavázalo, patřilo např. vedení duchovních k tomu, aby spolupracovali při upevňování hodnot socialistického společenského řádu nebo informovat duchovní o aktuálních otázkách veřejného zájmu k vytváření správného občanského postoje. Jako zřejmě nejvíce zasahující do života kněží bych zařadila úkol sdružení nabádat kněze, aby: „*v zájmu obecného dobra povede věřící k aktivní účasti při budování společné vlasti, především k poctivé práci, k odpovědnosti a k svědomitému plnění občanských povinností, jak to vyvěrá z křesťanské etiky a církevních dokumentů*“.¹⁴⁴ Nemůžeme se potom divit, když se na kázání objevovala výzva k plnění např. žní, brigád či jiných, se mší zcela nesouvisejících, témat. Stejně tak je znatelné, jak k dosažení svých cílů sdružení používalo křesťanskou rétoriku. Co se týče organizační struktury, tak ta kopíruje správní členění ČSSR, nikoli strukturu diecézní. Orgány sdružení byly sjezd, ústřední výbor, předsednictvo ústředního výboru, krajské konference, krajský výbor a předsednictvo krajského výboru. Jak je tedy z daného výčtu vidět, Sdružení nemělo zřízené okresní organizace.

140 Organizační a jednací řád Sdružení katolických duchovních „Pacem in terris“, Ministerstvo kultury ČSR Č.j.: 11 531/1971 – III., V Praze, dne 31. srpna 1971, zdroj: internet

141 Tamtéž

142 Václav Vaško, Církevně politický vývoj Československa (1938-1989), In Pražské arcibiskupství 1344-1944, Sborník statí o jeho působení str.286

143 Organizační a jednací řád Sdružení katolických duchovních „Pacem in terris“, Ministerstvo kultury ČSR Č.j.: 11 531/1971 – III., odstavec 1, V Praze, dne 31. srpna 1971, zdroj: internet

144 Organizační a jednací řád Sdružení katolických duchovních „Pacem in terris“, Ministerstvo kultury ČSR Č.j.: 11 531/1971 – III., V Praze, dne 31. srpna 1971, Odstavec II. písmeno A/4, zdroj: internet

Po smrti biskupa Hloucha roku 1972 nebyl zvolen biskup nový, ale tuto funkci zastupoval kapitulní vikář. Prvním byl Miloslav Trdla. Vůči státu velice loajální a v té době již členem SKD. Byl dokonce jedním z těch, kteří o založení nějaké organizace, která by nahrazovala zaniklé Mírové hnutí katolického duchovenstva, aktivně usiloval. Archivní prameny mluví o jeho osobě následovně:

„Pan Trdla je jedním z těch duchovních, kteří od r. 1945 stojí za jednoznačně církevní politikou státu a ani v krizovém období 1968-1969 z této pozice neustoupil. Svůj vztah k socialistické společnosti dokázal ve svých postojích od samotného nástupu na českobudějovickou konzistoř, zvláště pak v dlouholeté funkci diecézního mírového tajemníka mírového hnutí katolických duchovních v ČSR. V krizovém období 1968 při rozbíjení mírového hnutí obhajoval jeho existenci, a proto také bezprostředně po srpnu 1968 se postavil za obnovu činnosti katolických duchovních. Pan Trdla byl jedním z nejaktivnějších členů krajského přípravného výboru Sdružení katolických duchovních.“¹⁴⁵

Trdla byl pro režim zcela jistě velikou úlevou, právě pro svůj postoj ke státní politice. Představoval tak změnu oproti názorům zemřelého biskupa Hloucha. To, jak moc je tento rozdíl patrný, může čtenář posoudit z pokračování dokumentu o Trdlovi: *„Přes veškeré invektivy biskupa Hloucha proti jeho angažované činnosti ve Sdružení katolických duchovních tyto pozice ani na chvíli neopustil. Za tuto svoji angažovanou činnost musel od biskupa Hloucha snášet podceňování a ignorování své funkce. Biskup Hlouch za čtyři roky svého působení v Českých Budějovicích ani v jednom případě nepověřil pana Trdlu řešením závažnějšího úkolu. Proti všem církevním tradicím ani v jednom případě jej nepoužil v asistenci jako jediného právoplatného kanovníka. Biskup Hlouch všechny církevní úkony přenášel na své rádce a oblíbence“¹⁴⁶*. Tvrzení, že P. Trdla nebyl biskupu ničím nápomocný je sice pravda, ale důvodem může být i něco jiného. Narátoři se totiž o Páteru Trdlovi vyjadřovali jako o člověku ne příliš schopném. Trdla po dvou letech ve funkci kapitulního vikáře umírá a roku 1974 ho střídá jeden z dalších členů sdružení, Josef Kavale, který byl jeden čas krajským místopředsedou SKD a v 70. a 80. letech „horkým“ adeptem na biskupské jmenování. Vyhovoval totiž jak státu, tak Vatikánu.¹⁴⁷ Kavale byl pro narátory mnohem přijatelnější. Svědčí o tom i tvrzení narátorky H.F., že na Kavaleho kázání chodili rádi i věřící působící ve skryté církvi. O jeho dosazení a následném

145 Návrh na jmenování kapitulního vikáře – ordináře českobudějovické diecéze, In Martin Weis *Svědectví dokumentů*, str. 316

146 Návrh na jmenování kapitulního vikáře – ordináře českobudějovické diecéze, In Martin Weis *Svědectví dokumentů*, str. 316

147 Jaroslav Cuhra, *Československo-Vatikánská jednání*, str.133

působení Páter J.K. říká:

„A to on dělal a dělal to dobře. A ironie byla, že oni si ho vybrali jako kapitulního vikáře, jenže pak toho strašně litovali, protože ten tu církev vedl daleko lepší, než nějaký biskup, jo.“¹⁴⁸

Je opravdu zajímavé, že byl P.Kavale oblíben jak státem, tak veřejností. V tuto chvíli se naskýtá možnost porovnání archivních dokumentů a vzpomínek narátorů. Zbranek ve své práci odkrývá spolupráci Kavaleho s StB, kterou zahájil od dubna 1959, kdy byl pod krycím jménem Pavel na organizačním odboru v Písku, registrován jeho svazek. Zprvu působil jakožto tajný spolupracovník, posléze se stal agentem.¹⁴⁹ Když se stal ordinářem, došlo v této souvislosti k jeho přesunutí na 2. oddělení II. odboru Krajské správy StB v Českých Budějovicích, kde byl jeho svazek registrován v květnu 1974. Zde byl nejprve veden coby prověřovaná osoba a poté se přes pozici důvěrníka stal opět agentem s krycím jménem Kavalír.¹⁵⁰ Do SKD-PiT se zapojil hned od jeho počátků a byl členem nejen v krajském, ale i federálním výboru a jeho předsednictvu.

Na druhou stranu vzbuzoval Kavale taktéž důvěru u věřících. Soudit můžeme podle toho, že s ním narátorka H.F. probírala svou možnou účast na tajném studiu teologie. Dále o ní Kavale věděl, že má problémy s StB a své obavy jí sdělil po jednom z jeho kázání, kam manželé pravidelně docházeli:

„Takže já jsem pracovala ve státní instituci a zároveň jsem byla sledovaná jako osoba, která mařila státní dozor. Msgre. Kavale, ten dobře věděl, že je to takový nějaký. Taky se nám stalo, jak se měnil zimní na letní čas a byly zrovna Velikonoce, tak my jsme nezaregistrovali tu změnu času. Přičemž manžel byl lektor, já zpívala na kůru a přišli jsme půl hodiny po začátku a Kavale říkal: „mně se tak ulevilo, když jsem vás viděl na kůru, já jsem si myslel, že vás sebrali.“¹⁵¹

148 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

149 Archiv Ministerstva vnitra České republiky, sbírka registračních protokolů, zápis k r. č. 03 671 Písek, In: Tomáš Benedikt Zbranek, *Sdružení katolických duchovních Pacem in terris*, DP na Masarykově universitě, str. 72

150 Archiv Ministerstva vnitra České republiky, sbírka registračních protokolů, zápis k r. č. 10 564 České Budějovice, In: Tomáš Benedikt Zbranek, *Sdružení katolických duchovních Pacem in terris*, DP na Masarykově universitě, str. 72

151 Rozhovor s H.F., osobní archiv autorky

Kavaleho zapálení pro SKD postupně haslo, a ačkoliv ze sdružení nikdy nevystoupil, tak například v českobudějovické diecézi neskrýval dekret *Quidam episcopi*¹⁵², kterým Vatikán sdružení v roce 1982 zakázal. Kavale posléze již dál nezastával žádné významné funkce uvnitř sdružení.

Jak jsem již naznačila v úvodu kapitoly, je členy SKD-PiT nemožné nikterak soudit. Mohu ale zhodnotit, jaký postoj ke sdružení zaujímal narátoři a jak se, v případě Otců, se svou účastí či neúčastí vypořádávají dnes.

Asi nejzajímavěji a nejobsáhleji o SKD-PiT mluvil Otec J.K. Kromě úctyhodné paměti, kterou stále má, je na místě podotknout, že Otec sepisuje své vlastní písemné paměti, kde se o problematice SKD-PiT zmiňuje. Z toho by mohla pramenit jistá utříbenost a celistvost vzpomínek, kterou při rozhovorech předvedl.

Členem SKD-PiT se nestal z vlastní iniciativy, ale byla to podmínka k tomu, aby mohl nastoupit jako kaplan v Českých Budějovicích, kam si ho tehdejší děkan chtěl vzít.

*„Řekl: „já si tě vezmu do Budějic za kaplana“. A než jsem sem šel, tak mi to řekl narovinu „hele chodí za mnou krajskej a vytýká mi, že žádněj kaplan není v Pacem in Terris, tak abys věděl, do čeho jdeš“. Tak mě bylo jasný, že tam půjdu.“*¹⁵³

Fascinovalo mě, s jakou samozřejmostí toto Páter řekl, jako by snad ani nebyla možnost se rozhodnout jinak a členství odmítnout. I když sdružení církevně zakázané nebylo, denně slýchal ve Vatikánském rozhlase, aby do něj kněží nevstupovali. Stanovisko Vatikánu však nebylo pro místní situaci zřejmě dostatečně určující. Jak se ale zdá, byl Páter s celou situací řádně obeznámen a zastával názor, že se v SKD-PiT dá udělat mnoho dobrého a užitečného. Určitě bych ale nenabyla dojmu, že by se tím chtěl Páter nějak obhajovat. Tak trochu rezignovaně totiž dodal:

*„ale to už je jedno, dneska se říká, že ty kněží spolupracovali s komunistama, to je nesmysl úplnej.“*¹⁵⁴

S tím, jak ochotně Páter vstoupil do sdružení mimo jiné souvisí i naléhání blíže nekonkretizovaného kněze, který měl v počátcích SKD-PiT údajně panu biskupu Hlouchovi, který byl mimochodem společně se svým sekretářem Miloslavem Vlkem proti celému sdružení, říct :

152 Jaroslav Cuhra, Československo-Vatikánská jednání 1968-1989, str. 145

153 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

154 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

„heďte, postarejte se o to, ať je tam několik kněží rozumnejch v tom Pacem in Terris, aby to urejdovali, aby se to neobrátilo proti.“¹⁵⁵

Nabyla jsem dojmu, alespoň z vyprávění Otce J.K., že českobudějovické SKD-PiT mělo v mnoha směrech podobnou atmosféru, jako mnohá ostatní sdružení oné doby. Horlivost padesátých let vystřídal zvyk dělat věci tak, aby se „vlk nažral a koza zůstala celá“. Podle Zbranka, který pro svou práci studoval mnoho archivních dokumentů, si SKD svou činnost pečlivě plánovalo a po schválení každé své akce Sekretariátem pro věci církevní, metodicky řízeným ideologickým oddělením ÚV KSČ, realizovalo pod kontrolou dalších státních orgánů. Každoroční zprávy o činnosti sdružení se od sebe příliš nelišily. Stereotypně se neustále připomínala výročí „Vítězného února“, květnového osvobození republiky „slavnou Rudou armádou“, Slovenského národního povstání, Velké říjnové socialistické revoluce atd¹⁵⁶. V praxi schůzek SKD-PiT, kterých se Páter J.K. účastnil, to pak vypadalo třeba takto:

„Tak tady byl potom pan děkan Lála tím krajským předsedou, že jo, ten to dělal tak rozumně, dvakrát za rok byla schůze, on tam pozval i ty nečleny. Odůvodňoval to tím, že to je reklama Pacem in Terris. Pak pozval na přednášky nějakýho profesora z teologický fakulty. No my jsme se na státní útraty dvakrát za rok sešli, poobědvali jsme spolu a popovídali si...“¹⁵⁷

Za podstatné považuji to, že po celou dobu svého působení, které trvá více méně do dnes, si Otec J.K. myslí, že tak, jak fungovala diecéze v sedmdesátých letech, kdy děkan, kapitulní vikář i kancléř zastávali krajské funkce v SKD-PiT, nefungovala již nikdy potom. V Páterově slovech bylo zřetelně jasné, že být dobrým knězem nemá nic společného s tím, pokud onen byl či nebyl členem PiT.

Jak bylo zmíněno, mnoho lidí se domnívalo, že členství v SKD-PiT automaticky souvisí se spoluprací se Státní bezpečností. I když byla v PiT asi polovina budějovických kněží, Páter J.K. je silně přesvědčený, že vědomě s StB nespolupracoval žádný z nich a domnívat se opak je „*uhozený*“¹⁵⁸. Jak jsme si ale mohli všimnout výše, tak např. kapitulní

155 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

156 Tomáš Benedikt Zbranko, Sdružení katolických duchovních Pacem in terris, DP na Masarykově universitě, str.22

157 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

158 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

vikář Kavale, místopředseda krajského výboru SKD, s StB zcela jistě spolupracoval. Je tedy na místě zamyslet se nad slovem „vědomě“, které Páter J.K. zmínil. Osobně obdivuju Otcovu přesvědčenost a víru v morální kredit svých spolubratří, ale domnívám se, že není možné takto paušalizovat. O spolupráci se otevřeně nemluvilo a přiznat se by pro každého znamenal společenský propad. Na druhou stranu ovšem uznávám, že si StB své spolupracovníky nevybírala pouze z řad „Pacistů“, ale oslovovala i neangažované kněze. Zvláště u starší generace, kde kněží podle Otce *„nepoznali jinej svět než ten upřímnej svět mezi kněžíma, že jo, oni si mysleli, že jsou takoví všichni, ti nikdy nepochopili třeba tu prolhanost těch komunistů“*¹⁵⁹, hrozilo, že prozradí vše, na co se je církevní tajemník nebo komisař zeptá. Zde opět hrála roli psychologie. Stačilo se prý kněze zeptat na zdraví, politovat ho a hned u něj dotyčný vzbudil dobrý dojem.

Dnešní názor na PiT má Otec takový, že uškodilo celé církvi daleko méně, než např. skrytá církev. Je přesvědčený, že stejné stanovisko zastávají i dnešní církevní historikové. Tento názor nemohu nijak potvrdit, neboť jsem se při svém bádání s takto jasnou představou nesetkala. Určitě mnoho historiků sdílí názor, že se do SKD-PiT dostali i kněží, kteří byli přinuceni či kromě samotného členství nevykazovali žádnou aktivitu a nikdy církvi neuškodili. Při dalším setkání s narátorem jsem se tedy zeptala na konkretizaci, čím skrytá církev té oficiální uškodila. Podle něj to bylo především svěcení ženatých mužů či přímo žen, se kterým nemůže souhlasit.

Paterovy vzpomínky navozují pocit, že nic nebylo v té době „černobílé“ a stavět proti sobě ty „hodné“, kteří neměli se státními orgány nikdy nic společného a ty „zlé“, kteří byli ve straně, sdružení či spolupracovali, je zcela jistě hodně krátkozraké. Mimochodem, toho si ve svých vzpomínkách všimá i narátorka L.M., která se naopak s určitým zklamáním setkala ve skryté církvi (podrobněji v kapitole Skrytá církev). Otcovým tehdejším způsobem, jak vycházet s komunisty bylo, že je nesmí zbytečně dráždit, je důležité být k nim slušný, ale v podstatných věcech jim neustupovat. Páter, dle mého názoru, neuznává určitou naivitu jiných kněží, kteří byli např. perzekvováni zcela zbytečně. Zmiňuje mnoho z nich, kteří v padesátých letech riskovali třeba tím, že vedli v hospodách přednášky o náboženství a následně na to doplatili. Osobně se s tímto „hrdinstvím“ neshoduje a naopak ve svých postojích působí dost racionálně.

Ať už členi či nečleni, shodli se Páteři na tom, že SKD-PiT mělo primárně kněze rozdělit, ale tento záměr se nikdy nepodařil. Páter J.K. s humorem, ale náležitým důrazem,

159 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

vzpomněl na příhodu, jak ještě před oficiálním založením sdružení přišli iniciátoři za litoměřickým biskupem Trochtou.

„A tak šli za ním, že se to založilo. A on povídá „tam jdu se všema kněžíma z celé diecéze, pro mír my jsme všichni“. A tím jim vyrazil zbraně z ruky a o rok to založení oddálil, protože oni nechtěli, aby tam šli všichni. To právě byla ta záludnost komunistů.“¹⁶⁰

Když jsem se kněžských narátorů dotazovala na to, jaký vztah mezi sebou měli, dostávalo se mi podobných odpovědí. Respektovali se a nečleni ty členy nijak neodsuzovali. I když lehké nuance tam přeci jen byly. Patrné jsou na srovnání Pátera J.X.K a Pátera F.S.

Páter FS zpočátku nechtěl o katolické hierarchii, SKD-PiT a o politice jako takové vůbec mluvit a pokaždé měl tendenci přejít k jinému tématu. Až když jsem ho po několikáté upozornila, že nemusí nikoho jmenovat a že mě opravdu zajímá jen jeho názor, tak se k tématu vrátil. Zastával jasné stanovisko, že SKD-PiT je věcí politiky a politika do církve nepatří. Tímto stanoviskem se během svého působení nijak netajil, tudíž se ho ani jeden kněz neodvážil pro členství oslovit. V jeho vyprávění byl na tento fakt kladen veliký důraz: *„Ani jeden mě nepřemlouvali a já ani jednomu to nevymlouval. Všichni jsme v církvi, která hlásá pokoj lidem dobré vůle. Za celou tu dobu jsem o politice s nikým nemluvil, o Pacem in Terris vůbec ne. Jako přišel za mnou krajskej nebo okresní, ale nechal jsem je vymluvit. Ale nikdy jsem nedal kladnou odpověď, že budu v Pacem in Terris.“¹⁶¹*

Oddělování politiky od církve, jako dvou společně zcela nesouvisejících věcí, se ovšem nevztahovalo pouze na SKD-PiT, podobný postoj měl Páter třeba i k přechodu roku 1989. V jeho práci se totiž nic nezměnilo.

Zatímco Páter F.S. udržoval dobré styky i se členy, Páter J.X.K byl obezřetnější. Jeho opatrnost zajisté pramení z toho, že se přikláněl spíše ke skryté církvi a udržoval s ní pravidelné styky. Není tedy divu, že k oficiálnímu státem zřízenému sdružení měl spíše odtažitý vztah. Jasný distanc byl patrný, když se jednou v souvislosti se členy SKD-PiT vyjádřil jako „my“ a „oni“. Nutno podotknout, že při vyprávění nebyla znát žádná nenávist či opovržení. Někdy jsem spíše v Páterových slovech postřehla jistý soucit a lítost se členy. Mluvil o nich jako o „komunisty donucených to podepsat“, což je, s porovnáním vyprávění Pátera J.K., ne zcela správný pohled. Jeho ambivalentní postavení se ukázalo záhy. Otec J.X.K. mě na jednu stranu utvrzoval v tom, že členy byli dobří kněží, kteří do sdružení

¹⁶⁰ Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

¹⁶¹ Rozhovor s F.S., osobní archiv autorky

vstoupili z různých důvodů (ať už strach nebo větší podpora pro farnosti), ale na druhé straně je odmítal brát mezi sebe při tajných setkáních členů Fokoláre.

„Ale mezi sebe jsme nebrali pacisty, ty ne. Těm jsme nevěřili, těm se nemohlo věřit, že by nás mohli prásknout.“¹⁶²

Bylo mi jasné, že na téma SKD-PiT si pohovořím především s kněžími, neboť se jednalo o čistě duchovní záležitost, ale i tak jsem se snažila něco dozvědět i od laických narátorek. Narátorka L.J. neměla o dané problematice žádné informace, narátorka L.M. se pohybovala ve skryté církvi a o oficiálních strukturních neměla z vlastní zkušenosti moc dobré mínění. Něco málo jsem se však dozvěděla od narátorky H.F., která, ačkoliv byla s rodinou součástí skryté církve, pracovala v českobudějovické diecézi a jejím přímým nadřízeným byl tehdejší kapitulní vikář Josef Kavale, místopředseda krajské organizace SKD-PiT (tuto narátorkinu rozpolcenost blíže charakterizuji v kapitole Skrytá církev). V zaměstnání se setkávala i s dalšími členy a nevzbudila ve mně žádný dojem, že by o nich smýšlela s despektem. Naopak, Msgr. Kavaleho si velmi vážila. Jak mi sama později přiznala, po revoluci se ze složky, která na ní byla vedená, dozvěděla, že na ní byli nasazení dva kněží z diecéze. Nemohu říct, zda byli či nebyli členy SKD-PiT, ale to již není vůbec důležité. Sama narátorka k tomuto zjištění zaujmula ctihodný postoj:

„Nepřipustila jsem si to dovnitř. Jednak nevím, jestli je to pravda, jednak nevím, pro co je vydírali, čím je donutili, takže nebudu je soudit. Nikomu jsem taky neřekla, kdo to je. Vypustila jsem to.“¹⁶³

Čtenář si všimne, že narátorka automaticky předpokládá, že kněží byli pro něco vydírání. Nedává tedy žádný prostor možnosti, že by tak činili z jiných důvodů.

Zánik SKD-PiT mi přiblížil pouze P.JK. Ve svém vyprávění byl velmi konkrétní a zmiňoval i širší souvislosti, popř. zážitky, které zdánlivě s tématem vůbec nesouvisely. Jednalo se vlastně o jakési shrnutí celých osmdesátých let doplněné o historické exkurzy. Pokud bych měla reflektovat své dojmy, tak ve mně Otec vzbudil pocit, že celý zánik SKD-PiT měl své kořeny v českobudějovické diecézi a že vlastně oni zde „psali dějiny“. Abych čtenáři přiblížila onen svůj dojem, či aby si každý udělal obrázek sám a mohl mi dát za pravdu nebo naopak nesouhlasit, dovolím si zde odcitovat zkrácené úryvky z toho, jak celou vzniklou situaci líčil sám Páter J.K.:

162 Rozhovor s J.X.K., osobní archiv autorky

163 Rozhovor s H.F., osobní archiv autorky

„Prostě 1981 bylo stanný právo v Polsku, to už tam byla Solidarita a shodou okolností tenkrát naši biskupové poprvé byli v Římě na návštěvě.“

Páter měl na mysli návštěvu papeže, které se říká „ad limina apostolorum“, nebo-li „u prahů apoštolských“ a každý biskup by jí měl jednou za pět let absolvovat. Od roku 1947 se však žádný náš biskup k svatému stolci za tímto účelem nedostal. Zvrat nastal až roku 1982, kdy bylo dovoleno odjet všem pěti československým biskupům.

„Já byl na kremacích ten den a pak někdo říká „hele ráno v osm na biskupství, Kavale s váma chce mluvit“, a teď to tam přinesl, latinský otázky z toho Říma a povídá, co se tam teda má napsat a ať si to někdo píše. No a já jsem to psal těsnopisem a tím jsem se odsoudil, že to budu muset napsat celý, protože těsnopis po mě nikdo nepřečte. (...) No a Kavale povídal „podívejte se, poveze to tam kardinál Tomášek, jako kardinál má diplomatický pas a tomu nesmí prohlížet zavazadla, takže tam napíšeme, jak je to tady“. A nadiktoval mi to, že když rodiče přihlásí děti na náboženství, jaký maj potíže v zaměstnání, že děti nesměj jít študovat a tak dále. A já jsem si říkal, teda vy máte odvalu, jo.“

Otec se opravdu podivoval nad odvahou kapitulního vikáře, ale nevím, zda si byl vědom všech možných následků. Šlo totiž o informace, které kdyby se dostaly do nesprávných rukou, tak by zřejmě všichni zúčastnění přišli, v tom lepším případě, o státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti či by, v tom horším, mohli být souzeni např. za velezradu¹⁶⁴, nedovolené zpravodajství¹⁶⁵ nebo vyzvědačství¹⁶⁶ podle zákona na ochranu Československé lidově demokratické republiky¹⁶⁷. Zřejmě více ho však podle vyprávění znepokojoval fakt, že veškerý diktovaný text překládal rovnou do latiny a bál se, aby tomu ve Vatikánu dokázali porozumět.

„Tak jsem to napsal a Kavale to odvez do Prahy (...), druhý den tam letěli, ti biskupové. Tak přiletěli do Říma na letiště a v tom okamžiku vatikánskej rozhlas hlásil text dvou papežskejch dekretů. Za první: že se kněžím zakazuje členství ve všech odborových organizacích, to bylo hlavně kvůli Polsku, aby tam do toho nevstupovali, aby se to tam netříbilo a za druhý, ve všech politických organizacích, i když to není přímo politická strana, ale nějak to s politikou souvisí. No a to ohlásili, když ti naši biskupové tam přiletěli. (...) No a Tomášek tam řekl „a to platí na Pacem in Terris“ a banskobystrický biskup Ferance řekl, že neplatí a Tomášek řekl „tak se zeptáme“ a napsal hned jak přijeli

164231/1948 Sb., §1

165 231/1948 Sb., §12

166 231/1948 Sb., §5

167 231/1948 Sb.

do Vatikánu dvě otázky té kongregaci vatikánské, jestli to platí také pro ordináře, čili šéfy diecézí, biskupy a kapitulní vikáře a za druhý, jestli to platí pro Pacem in Terris v Československu. A oni na obě odpověděli ano, asi za dva dny už.“¹⁶⁸

„Prohlášení Posvátné kongregace pro klérus o určitých sdruženích a hnutích zakázaných kléru“ z 8. března 1982, který zakazuje kněžím účast ve sdruženích sledujících politické cíle, se též nazývá Quidam episcopi. Na základě tohoto dekretu mohli biskupové a kapitulní vikáři otevřeně vystoupit proti SKD-PiT. Tam, kde se biskupové a kapitulní vikáři nebáli dekret použít, což byl případ jihočeského kapitulního vikáře Josefa Kavaleho, to vedlo k tomu, že se SKD-PiT nakonec stalo zcela bezvýznamnou organizací, která se pomalu rozpadala.

„No a tady Kavale se zachoval krásně. Sám byl místopředsedou sdružení. Teď sem přijeli páni z ministerstva, porada vikářů, že jo, no a Kavale tam nechal ten dekret přečíst, to už to měl přeložený do češtiny a říkal „tak podívejte se, jsme katoličtí kněží, musíme poslouchat papeže, takže činnosti PiT necháme“. Nařídil to přečíst na všech vikariátech a ve dvou to nepřečetli, ve všech ostatních jo.“¹⁶⁹

Zbranek zmiňuje fakt, že Kavale, ačkoliv byl koncem osmdesátých let spíše kritikem sdružení a snažil se od něho distancovat, sám z něj nikdy nevystoupil.¹⁷⁰ Důvodem mohla být zřejmě Kavaleho interpretace postoje Vatikánu. Takové vysvětlení alespoň nabízí pokračování Otcova vyprávění:

„No a tak většina kněží přestala chodit na schůze a začali vystupovat, posílat odhlášky. A Kavale, zase moudřej, povídá „nedělejte to, tím jim dáváte do ruky zbraně proti sobě, heleďte, je to organizace kněží, hlavní církevní organizace to zakázala, tak to neexistuje, vy nemáte z čeho vystupovat a jestli oni vás na něco zvou, to je jejich chyba, prostě nikam nechodte“ a tím jim zase vyrazil zbraně z ruky.“¹⁷¹

Samozřejmě, že byl ze strany státu činěn nátlak. Zvláště krajský církevní tajemník Leo Drozdek se snažil ještě celou situaci zvrátit a když Kavale informoval duchovní o tom, že je PiT Vatikánem zakázaná organizace, rozhodl se k následujícímu kroku:

„A Drozdek, krajskej církevní tajemník si vymyslel takovou nátlakovou akci ze zdola, že si svolával kněze v jednotlivých okresech a někde všechny a někde jenom členy PiT a ve dvou případech jenom dva kněze – Písek a Krumlov, a chtěl po nich, aby napsali prohlášení a

168 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

169 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

170 Tomáš Benedikt Zbranek, *Sdružení katolických duchovních Pacem in terris*, str. 55-56

171 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

*poslali to Kavalemu, že mu děkují za to, že dovolil v diecézi činnost PiT, a on jí nedovolil, jo. To měl být takový podraz zdola, jo. A nikde mu to nevyšlo. První to bylo v Hradci, tam něco napsali, že děkují kapitulnímu vikáři, že veden duchem svatým řídí moudře diecézi. Tak to zuřil úplně, Drozdek.*¹⁷²

Poté, co Drozdkovi nevyšla tato akce v různých okresech, rozhodl se pro to samé i v Českých Budějovicích, kam si společně s okresními tajemníky pozval všechny členy SKD-PiT, kromě Kavaleho, na ONV ČB.

*„A tady pozvali jenom členy PiT, ale ne Kavaleho, toho nepozvali. A o něj tam mělo jít, že jo. A já tam přišel, stoly do účka slavnostně prostřené a chlebičky a kafe se tam servírovalo a tam seděl okresní církevní tajemník (...) Jenže aby to bylo slavnostnější, tak tam pozvali nějakého pana Horkého, který byl generál v důchodu od armády a jako důchodce si přivydělával, že přednášel o mezinárodní situaci. Tak nám tam taky přednášel. No tak to byla formalita a pak ten tajemník říkal: „než přejdeme k dalšímu jednání, tak tu chvíli využijeme k diskuzi.“ A potom, v Ledenicích byl takovej podivnej farář, on uměl perfektně hebrejsky a arabsky a všechno možný, ale byl takovej nervově labilní. No a ten se ho zeptal, jak v téhle složité situaci, jak jste nám jí tady vyličil, proplouvá papež Wojtyla, čili Jan Pavel II.. Ten chlap zapomněl, že má před sebou kněze a začal mluvit tak, jak mluvil laikům na školení. A proti papeži. Že hlavně to byla práce Ameriky, že po 450 letech je zvolený neital, že byl zvolený v sedmém kole, vyhlásilo se to v půl jedné v noci a on jezdí všude po světě a on tam k nim mluví, oni ho všude poslouchají, on všude brojí proti míru. To bylo vidět, jak je to štválo, ne.*¹⁷³

Přednášející opravdu zašel daleko, neboť jeden z kněží navrhl ostatním, že by měli na protest odejít. Tomu chtěl Otec J.K. zabránit, jelikož se domníval, že by neodešli jednotně všichni a akorát by se rozštěpili, což by pokládal v dané chvíli za chybu. Zapojil se tedy do diskuze a informace, které jim přednášející sdělil o papeži, náležitě a klidným hlasem opravil:

„Tak jsem mu jednu ruku položil na ruce a jednou jsem se přihlásil a tak jsem řekl: „podívejte se, v první řadě prohlašuju, že mluvím sám za sebe. Jsem katolický kněz, a jestli se vyznáte v mezinárodní situaci, jak vyplývá z vaší přednášky, tak byste musel mnou moc pohrdat, kdybych se neozval na to, co jste tady o papeži řekl, protože sám víte, že to není pravda“. A teď jsem mu tam začal o té volbě, jak vypadá konkláve a že byl až v osmém kole, ono to je jedno, ale on tvrdil, že v sedmém, a nebylo to ohlášené v půl jedné v noci.

172 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

173 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

Povídám: „podívejte se, bylo to buď po páte nebo šesté hodině na večír“, tak jsem mu to všechno říkal, jak jsem to poslouchal z rakouského rozhlasu. On byl v osmém kole v pondělí 16.10. 1978, jeho předchůdce Jan Pavel I. Byl ve čtvrtém kole v sobotu 26.8.1978, jeho předchůdce Pavel, ten byl v sedmém kole...“¹⁷⁴

Otcova paměť je opravdu nevídaná, neboť dokázal vyjmenovat minimálně pět papežů i s přesným datem zvolení včetně toho, v kolikátém kole tomu tak bylo učiněno. Ne jen, že tím zcela zahanbil přednášejícího, ale dokázal rozesmát ostatní kněží, kteří zcela zapomněli na navrhovaný odchod a s potěšením sledovali další Páterova ostrá slova.

„Heleďte, vy tady říkáte, že je proti míru? Vždyť on se všude zasazuje o mír v celém světě a Poláci, vždyť ty chudáci prožili několikrát dělení Polska. Mír! Dneska máte poutače na silnicích „poctivá práce - nejlepší příspěvek míru“, dneska se stojí fronty na smetanu, na šlehačku a všechno a proč? Protože vloni zůstali stovky, možná tisíce hektarů kukuřice nesklizený, tam v zimě koukalo zmrzlý hnědý ze sněhu, že jo. Já jsem ze vsi a vždycky se říkalo, že na polích nic nezůstane a proč zůstalo loni? Že pršelo? Ono jindy pršelo taky. Že tam nemohli s traktorama? Taky jsou vidle a kosy a taky třeba lidi, který s tím chtěj a uměj dělat. A já jako kněz vždycky vedu lidi k poctivý práci, sám jsem poctivě pracoval, dělal jsem devatenáct let na Prefě a ty lidi taky k poctivý práci vedu. A ten papež první!“ A on vycouval z podia a zmizel a ještě řekl „já si vaší práce vysoce vážím“. No a ta schůze úplně zkrachovala, jo.“¹⁷⁵

Po tomto fiasku, který Otec způsobil a který zcela vyvedl organizátory z míry, včetně uprchlého lektora, již nemohla být řeč o podpisu „děkovného“ dopisu Kavalemu a schůze se musela rozpustit. Následně se z důvodů nedostatků aktivních členů stalo z PiT v jižních Čechách pouze prázdná organizace. Ovšem církevní tajemníci na tuto blamáž nezapomněli a později se snažili Otce J.K. přeložit z Českých Budějovic pryč:

„No a za dva roky potom vystoupili proti mně, že musím z Budějic, ale už z toho nic nebylo, už byla jiná doba, i když to bylo teprve 1984, jo. Tak takhle to vypadalo všechno.“¹⁷⁶

Z odborné literatury je zřejmé, že onen pozvolný rozpad byl o dost složitější a pro účely této diplomové práce by bylo zbytečné ho podrobněji rozvádět. Pokud by čtenář měl zájem, ať nahlédne do prací historiků zmíněných na začátku kapitoly. Já zde pouze můžu

174 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

175 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

176 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

uvést, že veškeré faktické informace, které Otec J.K. ve svém vyprávění uvedl, týkající se letopočtů, jmen a především biskupské návštěvy v Římě, se zakládají na pravdě a jsou v daných publikacích dohledatelné.

Závěrem této kapitoly bych se ještě ráda vrátila k narátorovi Otci A.K. a povšimla si toho, jak zcela zamlčel svou účast v SKD-PiT. Důvody mohou být mnohé a určitě bych se hned nedomnívala, že se za své členství nyní stydí. Zcela si uvědomuji fakt, že tazatelka nemusí okamžitě vzbudit u narátorů důvěru a ti jsou pak mnohem více opatrní ohledně toho, co řeknou. Narátor si může být také vědom toho, že laická společnost má ke SKD-PiT spíše odmítavý přístup a ten očekává automaticky i ze strany tazatelky. Nechce se tedy na toto téma vůbec bavit a být postaven do pozice, která si žádá určitou obhajobu jeho činů. Narátor se může bát zneužití informací proti němu a nebo se domnívá, že fakt, že byl funkcionářem v SKD-PiT není pro bádání tazatelky nijak důležité. V neposlední řadě zde může hrát roli i duševní rozpoložení a zdravotní stav narátora.

5.4. Skrytá církev

Vedle oficiální církve můžeme rozlišit ještě tu skrytou a exilovou. Pro skrytou církev se též hojně používá označení podzemní, tajná či umlčená. Narátoři však většinou používali termín „skrytá“ a proto jsem se rozhodla užívat ho ve své práci i já. Obecně se tím označuje aktivita místní církve, která z důvodů pronásledování křesťanů nemůže být vykonávána veřejně. V tajných spolcích se pak setkáme např. se studiem teologie, čtení z Bible, pěveckým sborem, náboženskou výchovou mládeže či dokonce bohoslužbami konanými mimo kostel. Veškerá tato činnost je na veřejnosti prezentovaná jako nenáboženská soukromá aktivita.

Smyslem skryté církve je doplňovat ty služby, které ta oficiální z nějakých důvodů nenaplňuje. Prvním, i když nepřímým podnětem ke vzniku skryté církve byl vlastně sám komunistický režim svým urputným pronásledováním. A podnět k založení skryté církve vzešel od samotného Vatikánu, když počínaje rokem 1949 jmenoval několik tajných biskupů a některým jiným biskupům předal tajné fakulty, aby tak byla vytvořena alternativní církevní struktura náhradou za tu, která byla komunistickým režimem zrušena. Režim však o těchto tajných biskupech věděl a různým způsobem jim bránil v činnosti. Tajní biskupové tak nepřevzali řízení diecézí a jejich správu vykonávali státem dosazení

kapitulní vikáři¹⁷⁷.

Dalším impulsem k aktivitám ve skryté církvi byl zákaz biskupů, aby jejich bohoslovci po roce 1950, kdy stát zrušil diecézní semináře, pokračovali své studium ve státem zřízených a centralizovaných bohosloveckých fakultách v Praze a v Bratislavě (pražská fakulta se později přesunula do Litoměřic). Tajná církev tak pomohla dokončit teologické studium těm, kteří nechtěli nastoupit na tyto fakulty ať již z osobního přesvědčení či právě kvůli zákazu biskupa. Mimochodem, tento zákaz se týkal i Otců narátorů, neboť českobudějovický biskup Hlouch byl zpočátku proti těmto státním teologickým fakultám, i když, jak mnozí z nich dodávají, později svého stanoviska litoval.

Mezi další aktivity patřila i tajná pastorační činnost kněží, kterým byl odebrán státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti. O tento souhlas mohli přijít velmi lehce, převážně drobným přestupkem či neuváženou kritikou režimu. Takový kněz si musel najít civilní zaměstnání, ale ve svém volném čase se věnoval svým církevním aktivitám. Tento případ dokládá i narátorka L.M., které při svatbě koncelebroval pozdější kardinál Vlk, v té době bez státního souhlasu (podrobněji v kapitole o církevních svatbách). Tajným pastoračním činnostem se ovšem věnovali i kněží, kteří o státní souhlas nepřišli a normálně působili v oficiálních duchovních správách. Tuto zkušenosti má narátorka H.F., která podstupovala zpověď při procházkách, a kněz sloužil mše u nich doma.

Jednou z nejvýznamnějších částí skryté církve je bezpochyb společenství Koinótés, v jehož čele stál tajný biskup Felix Maria Davídek, a který se snažil uvnitř společenství prosadit svěcení žen. Tento kontroverzní návrh měl však několik odpůrců a odlišné názory způsobily rozkol v české podzemní církvi. Společenství Koinótés věnuje odborná literatura mnoho místa¹⁷⁸, proto se tím zde nebudu podrobněji zabývat.

Z mnou dotazovaných narátorů měli se skrytou církví bezprostřední zkušenost tři z nich. Otec J.X.K. a narátorky L.M. a H.F. Naskytlly se mi tak tři jedinečné příběhy a pohledy, které by mi za normálních okolností zůstaly utajeny, a které zajisté stojí za to zaznamenat.

Otec J.X.K. studoval v českobudějovickém semináři a jelikož byl řeholníkem, tak byl při Akci K¹⁷⁹ (Klášter) zadržen a odvezen do tzv. soustředovacího kláštera v Hejnicích.

177 Zdeněk Demel, Omezování církevního života ze strany Československého státu v období 1945-1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v Jihočeském regionu, DP TFJU 2007

178 Např. Petr Fiala, Jiří Hanuš, *Skrytá církev. Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno : CDK, 1999. Ondřej Liška, *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, Brno : Sursum, 1999

179 „Církevní šestka navrhla jako řešení „problémů řádů“ soustředění řeholníků do několika vybraných klášterů. Řeholní domy a kláštery měly být vyklizeny a jejich obyvatelé izolováni od společnosti v několika soustředovacích kláštorech“, Vojtěch Vlček, *Procesy s řeholníky v 50. letech a první polovině*

Tam pobyl půl roku na převýchově a po uplynutí této doby mu bylo nabídnuto odjet dokončit studia do Prahy. Vzhledem k tomu že věděl, jaký názor na teologickou fakultu měl biskup Hlouch, tak odmítl. V tomto ohledu měl biskup zřejmě velikou autoritu a sám Otec jeho zákaz zcela respektoval. Je zřejmě možné, že by se bohoslovec, který by odešel studovat i přes biskupův nesouhlas, nedočkal z jeho rukou kněžského svěcení. O tom, že toto rozhodnutí nebylo jednoduché, vypovídá skutečnost, že kdo nepřistoupil na nabídku studia, si měl sbalit věci a druhý den odjet „*pochodovat na koreji*.“¹⁸⁰ V té době byla opravdu válka v Koreji a Otec si pod tímto rozkazem mohl představit leccos.

Vzhledem k tématu kapitoly bych zde přeskočila pár let a přešla rovnou k tomu, jak se Otec dostal ke skryté církvi. Jeho vyprávění bylo uvážené a klidné, bylo pro něj sice těžké si vzpomenout např. na některé letopočty, ale při delším přemýšlení se mu to převážně podařilo. Povídání o skryté církvi a tajném svěcení si přímo užíval a vzbuzoval dojem, že ho těší můj zájem. O tématu dokázal mluvit souvisle a nebylo nutné mu klást doplňovací otázky. Při druhém setkání jsme se ještě k dané problematice dostali, ovšem tady Otec pouze zopakoval již zmíněné.

Jeho cesta ke kněžství trvala třicet let a ani jednou nezapochoyboval. Oproti ostatním, kteří čekali takto dlouhou dobu, byl vázán řeholním slibem, který mu dle jeho slov silně pomáhal neuhnout z cesty. Mnoho mužů, kteří se chtěli stát kněžími a nesměli studovat, totiž často své odhodlání přecenili a časem si založili rodiny. Ačkoliv sám už přestal věřit, že se mu dostudovat někdy podaří, byl odhodlán vyčkat a toto odhodlání se mu vyplatilo. Přes svou sestru, která o jeho přání věděla, se dostal k jistému „*dělníkovi*“, který mu nabídl pomoc:

*„Mohl bys být knězem, ale třeba by ses nikdy veřejně nedostal k oltáři. Ale toužíš po tom, tak by to bylo dobrý a je tady cesta a je naprosto tajná.“*¹⁸¹

V tomto místě bych ráda podotkla, že touhu stát se knězem měli samozřejmě i ostatní Otcové, kteří, ačkoliv nesměli studovat a vykonávali běžné zaměstnání, cestu skryté církve a priori odmítali. Např. Páter J.K. v této souvislosti zmiňuje, že by tajné studium pro něj bylo nepřipustné, neboť pokavaď to Pán Bůh bude chtít, tím knězem ho udělá a stane se tak tehdy, až bude ten správný čas. Otec J.X.K. vzal ovšem svou budoucnost aktivně do svých rukou. Na druhou stranu nutno podotknout, že zatímco mnoho kněží, kteří v důsledku „*uvolnění*“ mohli po letech čekání započít v roce 1968 řádné teologické studium,

^{60.let}, In: Církevní procesy 50.let, str. 116

¹⁸⁰ Rozhovor s X.K., osobní archiv autorky

¹⁸¹ Rozhovor s X.K., osobní archiv autorky

Otce J.X.K. opakovaně na fakultu nepřijali.

O tom, jak tajná celá akce studia a svěcení byla, mluví Otec následovně:

„Napsali jsme spolu dopis, polovičku si vzal on a polovičku já a s tou polovičkou mě poslal do Pardubic za nějakým kaplanem. A tak jsem se přes něj dostal do Brna, připravovat se na to kněžství. (...) Tak jsem tam každý pondělí jezdil do Brna, scházeli jsme se a v noci študovali s biskupem. Dokonce jsme byli tajně celá parta v Krkonoších na semináři. Až přišel den, kdy mě v noci posvětili na kněze. Byli tam svědci přítom. Hned jsem měl primici, bylo to tak najednou a já jsem s tím víceméně nepočítal, že by to tak rychle mohlo být. Tak jsem přišel domu a nesměl jsem to nikomu říct, ani farář to nesměl vědět.“¹⁸²

O tom, jaké to je, mít čerstvě tak veliké tajemství a nesmět o něm říct ani svým nejbližším, mluvil Otec naprosto bez vzrušení. Jako by to bylo naprosto normální. Ovšem pocity, které měl nyní při vzpomínání, se samozřejmě nemusí nutně shodovat s pocity, které měl tenkrát. Po určité době mu známý nabídl, že ho vezme do Českých Budějovic za kostelníka a Otec mu následně své kněžství přiznal. Později se přiznal i kapitulnímu vikáři Trdlovi, kterému v kostele často ministroval. Zajisté měl v tyto lidi velikou důvěru, jinak by o svém stavu pomlčel, možná také doufal v nějakou příznivou změnu. Podle kapitulního vikáře by jeho tajné svěcení nebyl problém, kdyby se dal k *Pacem in terris*. To ovšem Otec radikálně odmítl.

„já povídám, to se nezlobte, ale to já nemůžu udělat. Co mi udělali tak jim nemůžu tleskat.“¹⁸³

Když mi vyprávěl tuto pasáž, musel se smát. Jako by fakt, že on, několik let zavřený a odsouzený za protistátní činnost, by měl vstoupit do SKD-PiT, byl pro něj naprosto komický až absurdní. Další sled okolností se nesl ve stejném usměvavém duchu. Dostal se před krajského církevního tajemníka Drozdka, kterému o svém svěcení pověděl a žádal radu, jak postupovat dál. I po tolika letech byla v Otcově hlase nyní patrná úleva, že se o jeho svěcení ví a že už se může začít něco dít. Musím přiznat, že slyšet závěr následující pasáže bylo opravdu dojemné:

„Ale najednou už se o tom vědělo, to bylo dobrý. V kostele jsem furt dělal kostelníka a pak potřebovali po nějakém čase tady v Ševětíně - tam byl kněz, co byl pořád nemocnej, tak si lidi stěžovali, že se tam neučí náboženství - tak tam neměli koho dát, tak si vzpomněli na

182 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

183 Rozhovor s J.X.K., osobní archiv autorky

*mě. Tak jsem byl ustanovený jako farář a duchovní správce. Bylo mi právě padesát a já začínal, měl první mši. Po třiceti letech studia a čekání.*¹⁸⁴

Otcova činnost ve skryté církvi se nevztahovala pouze k tajnému studiu a vysvěcení. Souviselo s tím i jeho aktivní účast v hnutí Fokoláre, které je celosvětové ekumenicky otevřené převážně katolické hnutí, které v roce 1943 založila v Tridentu skupina děvčat ve věku 15-25 let v čele s katoličkou Chiarou Lubichovou. V roce 1964 schválil papež Pavel VI. stanovy hnutí. Fokoláre si klade za cíl přispívat ke všeobecnému bratrství a budovat jednotu velké lidské rodiny na základě Ježíšovy modlitby „aby všichni byli jedno“. Hnutí vzniklo jako laické, postupně však získalo mnoho členů a velký vliv i mezi biskupy. Počátky působení fokoláre v Čechách jsou spojeny s politickým uvolněním koncem 60 let. 20. stol. V polovině 70. let vznikla v Praze první fokolární skupina kolem kněze Karla Pilíka v Karlíně. Ve skupině již byli i pozdější význační fokolární jako Miroslav Vlk či František Radkovský. V 70. a 80. letech představovalo hnutí Fokoláre jednu z nejlépe organizovaných a nejpočetnějších skupin ve skryté církvi, ale nikdy se neangažovalo ve smyslu politického disentu.¹⁸⁵

K tomuto hnutí se přiblížily i dvě narátorky, které obě se skrytou církví mají své zkušenosti. A zatímco jedna byla ve skryté církvi aktivní po celou dobu, ta druhá si v ní musela často své místo vybojovat.

Když jsem navštívila paní H.F., ještě jsem ani nestačila položit první otázku a hned mi začala vyprávět o tom, jak v obývacím pokoji, ve kterém jsme společně seděly, probíhala setkání tajné církve, že se u nich studovala teologie a že jejich jídelní stůl sloužil jako oltář při tajných bohoslužbách. Bylo mi tedy jasné, že toto téma bude hrát stěžejní roli po celou dobu našeho sezení. A byla jsem ráda. Díky narátorce jsem si udělala obrázek, jak skrytá církev mohla fungovat a s čím se museli jako rodina potýkat.

Vše započalo ještě v Praze, kde narátorka zpívala ve Vyšehradském pěveckém sboru. Tento okamžik byl pro ní zajisté přelomový, protože o sboru mluví mimo jiné jako o místě, kde poznala svého budoucího manžela a svého svatebního svědka a kamaráda Miloslava Vlka. V tomto období také poprvé zažila výslech StB a následné propuštění ze zaměstnání kvůli ztrátě důvěry. Za vše mohl právě styk s lidmi, kteří zcela nesplňovali komunistickou představu té doby o praktikování víry. Se svými vrstevníky se pravidelně scházeli. Navštěvovali spolu taneční kurzy, divadlo, ale taktéž kromě zpěvu a povídání si mnohdy

184 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

185 www.wikipedia.cz/wiki/Hnutí_Fokoláre

četli z Bible. Jednalo se o nedovolené shromažďování, na které se přišlo v souvislosti smrtelného úrazu jednoho z členů při sjíždění vody. Manžel paní H.F. měl krátce před promocií a i k němu na školu přišlo vyrozumění z ministerstva o průběhu vyšetřování. Samozřejmě mohl být ihned vyloučen, ale asistent a předseda komunistické strany na fakultě z tohoto dopisu neučinil žádné závěry. Zde je opět patrné, jak osobní charakter nesouvisí s politickou funkcí, o čemž nás přesvědčují mnohé zážitky všech narátorů. Způsob, jak o takových případech narátoři sami mluví, dokládá, že si toho byli všichni vědomi a že dodnes upozorňují na to, že nic není a nebylo „černobílé“ a odsuzovat někoho na základě členství ve straně by bylo přinejmenším mylné.

Ovšem ani tento zážitek s vyšetřováním pěveckého sboru manžele F. neodradil a své činnosti mohli posunout dále. Po přestěhování se na Šumavu je jezdil navštěvovat Otec Reinsberg, důležitá osoba pražské církve, který jim vlastně tak trochu ukázal směr.

„A přes něho jsme se oba dva dostali k takovému pojetí církve - my jsme byli zvyklí se zpovídat tak, že jsme třeba s ním chodili po lese. Že to nebylo vázaný jenom na liturgický prostor, takže nám pak ani nepřišlo divný, že se u nás sloužila mše nebo že se u nás študovalo. To vyplynulo z toho, jak jsme poznávali ty lidi během svého života, protože Páter Reinsberg byl taková zvláštní neformální osobnost. Takže jemu za hodně vděčíme. Ten nás oba oddával a pak, když jsme byli na Šumavě, tak za náma pravidelně jezdil a když přijížděl, tak říkal „zповěď do domu“. A ten když u nás byl, tak taky vedl takové duchovní cvičení na tý Šumavě, na které se zase scházeli lidi z okolí.“¹⁸⁶

Vzhledem k prostoru, který narátorka P. Reinsbergovi věnovala, jsem mohla usoudit, jak významný pro ně Páter byl. Nejen ale svou náboženskou činností, ale taktéž na odlehlé místo nehostinné Šumavy vnášel „*ducha té Prahy*“¹⁸⁷, který manželé někdy postrádali. O Páterově přítomnosti se rychle dozvěděli i ostatní mladí věřící a k manželům F. začali chodit na návštěvy. Manželé tedy byli zvyklí na komunity, které se u nich scházely, a tento společenský náboženský život se pro ně stal zcela normálním. Narátorka v tomto ohledu zaznamenala i jistý duševní posun, který dle mého názoru, odlišuje tu oficiální církev od té skryté. Nemusím zdůrazňovat, že toto smýšlení bylo komunistickému režimu hodně proti mysli, neboť se již od padesátých let snažili veškerou náboženskou činnost udržet alespoň za zdmi kostela.

„Tehdy on u nás ilegálně celebroid, což byl zážitek pro ty jeho bývalý návštěvníky

186 Rozhovor s H.F., osobní archiv autorky

187 Tamtéž

*chrámu. My jsme na to byli de facto zvyklí, ale co nás taky jako posouvalo dál, bych řekla, byl ten zážitek, že ta liturgie mešní nemusí být vždy v nějakém honosném prostředí kostela, ale že se může odehrávat u stolu, u kterého sedí rodina. Stejně jako zpověď se může odehrávat cestou v lese.*¹⁸⁸

Jako úžasný paradox se ukázalo být, že po přesunu z Šumavy do Českých Budějovic, dostala narátorka nabídku zaměstnání na českobudějovickém biskupství. Zajímalo mě tedy, jak je možné skloubit tyto dva světy, které sice automaticky nemusí stát proti sobě, ale jsou od sebe dost odlišné. Už skutečnost, že si narátorka nebyla jistá tím, zda danou pozici přijmout, mi přijde výmluvná. Rozhodující v dané chvíli bylo, že o její nastoupení velmi stál tehdejší biskup Hlouch. Málo který katolík by jeho přání nevyhověl, a tak se narátorka připravila na zcela jiné prostředí, než znala ze svého života. Podporou jí i při tomto kroku byl již zmiňovaný Páter Reinsberg. I když ani on jí vstup do oficiálních struktur nedoporučoval. Slovy „*nechod tam, přijdeš o víru*“¹⁸⁹, se snažil její rozhodnutí zvrátit. Tento moment bych hodnotila jako zásadní ukazatel toho, jakou pověst oficiální církev měla v té skryté. K tomu nutno přidat, že Otec Reinsberg byl legálně působící kněz, který ač byl tajnou policií sledován, nikdy nepřišel o státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti. Narátorka tedy mohla čekat zkostnatělé zřízení více méně podléhající totalitnímu režimu. Zakoupila si černý plášť a při prvním příchodu na pracoviště si odříkávala modlitbu „Zdravas královno“, kterou se modlili křižáci, když šli do rozhodujících bitev. Ovšem i zde se ukázalo, že nic není černobílé a biskupství se stalo narátorčiným pracovištěm až do revoluce roku 1989.

Zatímco tedy pracovní dobu trávila po boku státem podporovaných kněží, u ní doma se odehrávala nelegální činnost. Sama své postavení nyní hodnotí jako „*schizofrenní*“¹⁹⁰. Z vyprávění jsem měla dojem, že největší obavu narátorka měla z toho, že kdyby se o jejich skryté činnosti dozvěděla policie a začala by se o celé věci zajímat hlouběji, mohlo by se tím ohrozit celé biskupství. Stejného názoru byl i kapitulní vikář Kavale, který o tom, jak moc je narátorka do skryté církve zapojená nevěděl, ale mnohé tušil. Když pak manžel paní H.F. začal tajně studovat teologii u P. Zvěřiny, uvažovala o tom i samotná narátorka. Tehdejší kapitulní vikář se však vyjádřil následovně:

188 Tamtéž

189 Rozhovor s H.F., osobní archiv autorky

190 Rozhovor s H.F., osobní archiv autorky

„Je to věc vašeho rozhodnutí, ale já bych byl radši, kdyby Vy jste nestudovala, protože z mého pohledu jste důležitější tady na konzistoři a je to riskantní. Pokud o takovéhle věci ví víc než dva, tři lidi, tak je vždycky nebezpečí, že se to prošvihne a samozřejmě, že by bylo potom i nebezpečný, kdyby to vyšetřování šlo i na biskupství, na tu konzistoř.“¹⁹¹

Tato diplomatická rada narátorku přesvědčila a studovat nikdy nezačala. Byla ale přítomna přednáškám, které se konaly u nich doma (přednášky nebyly stále na jednom místě. Právě kvůli možnému prozrazení se místo konání neustále obměňovalo). Když jsem se zajímala o to, kolik lidí z biskupství o jejich mimopracovních aktivitách vědělo, odpověděla, že jich moc nebylo. Informace ale měli i ti „zasvěcení“ velmi omezené. Nikdo totiž netušil, že paní H.F. v zásuvce svého pracovního stolu skladovala různé ilegálně dodávané materiály, jako např. informace o církvi či ze západu dovážené knihy. O tom, že by ale narátorka žila v nějakém strachu z prozrazení, jsem se v její výpovědi nepřesvědčila. Naopak budila dojem, že to byl prostě jejich styl života a k tomu takové věci zkrátka patří. Na druhou stranu si ale dávala pozor, aby svými kroky českobudějovickou diecézi nijak vědomě neohrozila. Doložila bych to následujícím tvrzením:

„Pro nás ten život církve byl vždycky spojenej s osobním přátelstvím těch lidí, kteří riskovali, ale my jsme riskovali samozřejmě taky, ale to nám tenkrát nepřišlo, poněvadž to, že byla tajná teologie nebo že se tady tajně celebrovalo, nebo že se sem dovážely knížky, které jsme měli ve sklepě a dávali jsme je na adresy, o kterých jsme věděli, že jsou bezpečný, to jsme měli pocit, že se to patří k našemu životu. Prostě takhle jsme žili za bolševika.“¹⁹²

Další velkou oporou v rodině F. byl Páter Josef Petr Ondok. Narátorka o setkání s ním mluvila jako o štěstí a podle toho, co jsem se dozvěděla, přesně zapadal do jejich modelu církve jako přátelství. Páter Ondok byl rodinným knězem, do jehož péče rodinu svěřil P.Reinsberg. Znovu se tak setkáme s osobními návštěvami a pastorační činnosti v jiném prostředí, než je klasický kostel. Páter se mimo jiné věnoval i narátorčiným dětem, což paní H.F. velmi oceňuje. Kdybychom srovnali oficiální práci kněží s mládeží, která se omezovala maximálně na jednu hodinu týdně náboženství ve školách a tento přátelský přístup P. Ondoka, nedivili bychom se, jak moc posléze znamenala víra v životě narátorčiných dětí.

191 Rozhovor s H.F., osobní archiv autorky

192 Rozhovor s H.F., osobní archiv autorky

Při rozhovoru jsme se dostaly i na téma, jak celý systém skryté církve fungoval a zvláště pak, zda bylo pro cizí osoby jednoduché se do společnosti, ve které narátorka žila, dostat. Poslední zmiňovaná otázka byla ode mne cílená, neboť jsem od narátorky L.M. věděla, jaký problém pro ní znamenalo dostat se do uzavřeného společenství a jak většinu života za komunismu prožila spíše na okraji skryté církve.

První, co paní H.F. k fungování skryté církve poznamenala, bylo, že se všechny kontakty po listopadu 1989 rozvolnily. Připomněla mi tím dotazované kněze, kteří často spontánně a sami od sebe začali srovnávat náboženský život za komunismu a nyní, přičemž ten novodobý jim přišel o dost chudší. Dříve se dle jejích slov s ostatními členy, především s křesťanskými rodinami, mnohem více potřebovaly. A tím nemá na mysli pouze svět dospělých, ale důraz klade hlavně na generaci jejich dětí. Ty potřebovaly tento úzký kontakt s ostatními rodinami hlavně proto, aby viděly, že i jejich děti žijí jako oni, že se modlí, chodí do kostela a nemusí se za své vyznání stydět. Kromě toho, děti nebyly pouze pasivními členy ve společenství svých rodičů. Skrytá církev se zabývala i pořádáním tzv. „chaloupek“, což byly ilegální akce, v tomto případě pořádané salesiány, připomínající dětské tábory.

„Pro ně to mělo takový punc určitého dobrodružství, což bylo pro děti a mládežníky přitažlivý. A znovu říkám, ten tlak shůry nám pomáhal ty děti vychovávat.“¹⁹³

Narátorka opět zmínila onen „tlak shůry“. Nenechala mě tedy na pochybách, že to myslí opravdu vážně a nepříznivému klimatu v socialistické republice je alespoň v tomto ohledu „vděčná“.

Lidé, kteří se mezi ně chtěli dostat, museli vždy mít za zády někoho, kdo za ně ručil. Nevím, zda narátorka v tomto ohledu celou situaci nezjednodušuje, poněvadž kdybychom tento přístup uplatnili i na narátorku L.M., určitě by pro ni nebyl problém do nitra lokální skryté církve proniknout. Ovšem skrytá církev fungovala v každém městě jinak a tak byly jiné i způsoby přijetí členů. Paní H.F. si s přijetím nových členů spojila ihned vzpomínku na vojáky, kteří sloužili v Českých Budějovicích a kteří rodinu F. často navštěvovali po tom, co se za jejich spolehlivost zaručil nějaký z kněží či známých. Toto setkání mládežníků byla další z několika linií skryté církve vedle společenství rodin a studia teologie. Samozřejmě mě zajímalo, zda se nebáli pustit mezi sebe neznámé lidi, ale i když si narátorka veškerá rizika s tím spojená dokázala uvědomit, rozhodně u mě nevzbudila dojem, že by byl strach silnější.

193 Rozhovor s H.F., osobní archiv autorky

„Vždycky tam musela být záruka, teda samozřejmě, že se za ta léta stalo, že se dostal někdo. My jsme měli štěstí, že za ta léta u nás ne, ale jinde se stalo, že se tam dostal člověk, který tam byl nastrčený. Bylo to riziko, že jsme přijali do rodiny člověka, kterýho jsme vůbec neznali a nikdy dřív neviděli“.

Nerada bych zde vzbudila dojem, že se lidé ze skryté církve omezili pouze na tajná setkání a domácí bohoslužby. Tak tomu samozřejmě nebylo. Pravidelné setkávání v kostele bylo nenahraditelné a i zde měli lidé jako paní H.F. své místo. Mezi mládeží byla oblíbená především čtvrtěční kázání kapitulního vikáře Kavaleho v kostele sv. Jana Nepomuckého. Své publikum si zřejmě získal svým jedinečným způsobem, kdy kázal na téma otázek, která mu místní mládež kladla. Po mši se však většina mládeže a známých odebrala do domu rodiny F., kde pokračovali v diskuzích. S úsměvem dnes narátorka kroučí hlavou nad tím, jak dokázala všechny ty mladé studenty, kteří se k nim přišli najíst, uživit.

Štěstí měli manželé F. i na sousedy. Zajisté jim muselo připadat divné, že se kolem domu často sjíždí několik aut, především v případech, kdy se u F. konaly salesiánské sliby, a že je z domu slyšet hraní kytar a zpěv náboženských písní. Sousedé se k takovým akcím nikdy nevyjadřovali a vždy se chovali stylem „nic nevidím, nic neslyším“.

Kdybychom chtěli zhodnotit, co působení ve skryté církvi paní H.F. dalo, došli bychom k tomu, že to byla hlavně možnost vidět církev trochu jinak, než jen z bohoslužeb a vnímat důležitost onoho křesťanského společenství, které spolu intenzivně trávilo volný čas. Toto vzájemné semknutí ale už postrádá svůj smysl v demokratické společnosti a je dlouhodobě neudržitelné. To potvrzuje i sama narátorka, která se s rodinami, se kterými se pravidelně scházeli a jezdili společně na dovolené, vídá už jen na svatbách a pohřbech. Každý si našel svůj vlastní směr. Ovšem důvěru a vzájemné pouto, které v sobě stále mají, nedokáže narušit ani sporadický osobní kontakt.

V posledních pár odstavcích jsem se snažila přiblížit, jak vypadal život uvnitř skryté církve, který byl v zásadě bezproblémový. Ty následující bych chtěla věnovat narátorce L.M., která takto idylické společenství dlouho hledala a představuje tak pro naše bádání další pohled na fungování tajných společenství.

Určité vykořenění ze společnosti si paní L.M. zažila společně se svou rodinou již od svých dětských let. Tehdy, ačkoliv katolíci, žijící v katolické vesnici, museli svou víru skrývat, neboť na ně neustále chodila různá udání. Po přestěhování do Českých Budějic v šedesátých letech se situace lehce uklidnila a narátorka se dostala ke skupince mladých

lidí, kteří vedeni tehdejší sekretářem biskupa Miloslavem Vlkem, pořádali kytarové mše. Tato skupinka byla asi po roce nuceně zrušená, ale její členové se potají scházeli dál. Bohužel, ani toto nemělo dlouhého trvání a tyto mladé středoškoláky čekaly výslechy Státní bezpečností, které, naštěstí pro narátorku, neměly v té době žádný tragický dopad. Co je pro nás ale v této části důležité, paní L.M. si jasně vzpomíná na to, jak do Československa kolem roku 1968 proniklo hnutí fokoláre a českobudějovický sekretář Vlk s ním navázal kontakt. Hnutí jí dle jejích slov učarovalo tím, že „*to bylo konečně to uvádění víry do života a život ve společenství.*“¹⁹⁴ Takto by se ve zkratce dal charakterizovat prvotní kontakt narátorky se skrytou církví. Bylo mi patrné, že pro mladou slečnu, kterou tehdy paní L.M. byla, znamenalo společenství křesťanských vrstevníků důležitou skupinu, se kterou se mohla identifikovat a ve které se cítila dobře. Podmínky jí ale zavedly do Brna, kde hnutí fokoláre sice taktéž působilo, ale prostředí to již nebylo k paní L.M. tak přátelské, jak na to byla z Českých Budějovic zvyklá. Vše zřejmě způsobily další výslechy, kterým byla v Brně se svou sestrou podrobená. Zde úryvek z jejích vzpomínek týkajících se narátorkyiny žádosti o vstup do brněnského hnutí fokoláre:

„...ale tuhleto pověst, že kolem nás jsou tvrdý výslechy, tu jsme získaly (se svou sestrou, pozn. autorky) v té podzemní církvi, takže hnutí fokoláre nás nepřijalo, ale aniž by nám to řekli. Oni neřekli nic, oni předstírali, že ano, že samozřejmě, že se začneme účastnit těch jejich setkání, že jsou nám dveře otevřeny. Oni měli o nás reference z těch Budějovic, my jsme jim nemuseli nic dokazovat. Oni od toho Pátera Vlka dostali reference, že jsme to my, taky nás znali z nějakých setkání. Kdyby nám to byli řekli, bylo by to čestnější a pro nás přijatelnější, to si mysleli snad, že to je proti etice, nebo já nevím. Ale my jsme se nikdy nedostaly na žádnou akci, nikam, kde bylo víc lidí, vždycky jen za náma přišel někdo na návštěvu a popovídat si. Ale my už věděly, že ty akce jsou, oni nám řekli třeba, že se ta akce nepořádá a ona se pořádala, protože ty lidi z jižních Čech tam jeli. Naše máma jednou dokonce přijela z takový akce a říkala: „holky, vy tvrdíte, že žádný akce nejsou, ale na letošní Mariapoli v Brně bylo padesát lidí“. Oni se báli, že za zády máme StB, ale nebyl důvod nám to neříct. Do dneška nevím, proč to vlastně neřekli. A zažila jsem podruhé v životě to, co na té vesnici v dětství, že věřící vyčlenili věřícího z nějakého důvodu. Ta doba tenkrát nebyla taková, že by ti bílí trpěli od těch černejch, vůbec nebyla černobílá ta doba. Je tam spousta polehčujících okolností – strach, závist, nevraživost nějaká taky, ale vůbec

194 Rozhovor s H.F., osobní archiv autorky

to nebylo černobílý. Takže my jsme se tou normalizací probojovávaly sami. ¹⁹⁵

Tato ukázka je dle mého názoru mimořádná v tom, jak vystihuje touhu být členem hnutí, mít k tomu potřebná doporučení, vědět, že se konají akce a přesto se nemoct zúčastnit. Pro narátorku musela být tato doba nesmírně skličující, zvláště, když si uvědomíme, že byla, dá se říct, pro ní v novém městě odkázaná sama na sebe. Představme si, jaký strach asi brněňští fokolaristé měli před prozrazením, že se vyhýbali někomu, koho znali a přestože věděli, že se za narátorku postavil i Páter Vlk, nedokázali jí mezi sebe přijmout. Ačkoliv je to z úryvku zřejmě jasné, ráda bych poukázala ještě na fakt, jak se k celé situaci staví sama narátorka. V jejím hlase rozhodně nebyla cítit lítost nad vzniklou situací, bylo to spíše nepochopení toho, proč s ní členové hnutí nejednali na rovinu. Zvláště, jedná-li se o lidi stejného vyznání. Paní L.M. se ovšem nedala a jednou se člena, který ji přišel navštívit, přímo zeptala na důvody onoho vyčlenění. Bylo jí pouze potvrzeno to, co se sama domnívala, alespoň to ale trochu vyčistilo vzduch a narátorka tak začala chodit na různá, ač spíše okrajová setkání. V rámci skryté církve se později dostala k tajné výuce náboženství dětí, které jsem zmínila v kapitole „Výuka náboženství na školách“.

Představila jsem zde tři životní příběhy, ve kterých skrytá církev hrála stěžejní roli. Každý jiný, ale přesto by se z nich daly vyvodit společné závěry. Účast ve skryté církvi dodávala členům pocit sounáležitosti, pocit, že v té době nejsou sami a že zde jsou lidi, kteří prožívají něco podobného. Není pochyb o tom, že je sdružoval společný nepřítel, v tomto případě státní moc, což dokládá uvolnění vztahů uvnitř společenství po revoluci. Právě v totalitních režimech totiž najdeme nejvíce skrytých církví. Dále bych skrytou církev charakterizovala jako určitý „vzdor“ proti režimu s čímž souvisely činnosti, které byly prokazatelně trestné, ale ani riziko s nimi spojené členy od jejich vykonávání neodradilo. Ať už se setkáme s názorem, že skrytá církev té oficiální uškodila, nebo naopak, že bez skryté církve by se náboženství neudrželo v takové míře, v jaké ho známe teď, patří neodmyslitelně do církevních dějin a má v nich své nezastupitelné místo.

5.5 Církevní obřady a svátky

Mezi nejčastější církevní obřady patří bezpochyby křty, svatby a pohřby. Jejich

195 Rozhovor s H.F., osobní archiv autorky

omezení bylo pro tehdejší protináboženskou kampaň stěžejní, neboť se k nim klonili i lidé, kteří se neúčastnili pravidelně nedělních bohoslužeb či nebyli jinak praktikujícími katolíky. I přes masivní kampaně, odrazování a zastrašování si napříč léty 1948-1989 udrželi podobnou úroveň. Velký pokles těchto církevních obřadů je markantní spíše až od roku 1990. To dokládá mimo jiné i tvrzení všech dotázaných kněží, kteří s povzdechem vzpomněli dnešní minimální účast oproti letům za komunistického režimu.

Pro ilustraci přikládám tabulku, kterou sestavil Martin Weis¹⁹⁶ na základě jednotlivých situačních zpráv pro potřeby krajského církevního tajemníka za léta 1964-1973, na které je vidět, že počet zůstal více méně neměnný, resp. měl stoupající tendenci:

	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973
křty	7163	6782	6369	6426	6907	7863	8069	7455 + 446 ¹⁹⁷	7575	7778 + 95 ¹⁹⁸
svatby	1890	1853	2062	2235	2485	3071	2854	2847	2713	2656
pohřb y	6433	6567	6026	6231	6525	6456	6921	6803	6637	6746

Mezi mnou zmiňovanými křesťanskými svátky jsou především Velikonoce, slavení Božího těla a různé poutě a procesí. Je tomu tak z toho důvodu, že k těmto slavnostem se narátoři nějakým způsobem vyslovili, existuje k nim nejvíce archivních dokumentů a církevní tajemníci se je snažili co nejvíce omezovat. Nejčtenějším způsobem, jak odlákat lidi od slavení církevních svátků, bylo pořádání různých brigád či kulturních a sportovních akcí, jako např. sportovní dny, spartakiády, popř. „svátky jara“ míněné jako náhrada pro mladistvé namísto Velikonoc.

Za účelem snižování počtu „náboženských úkonů“ byly v padesátých letech zakládány aktivity pro občanské záležitosti, ze kterých později vznikly sbory pro občanské záležitosti (SPOZ). Ty potlačovaly projevy religiozity u obyvatelstva. Jejich úkolem bylo „ustavit v matričním obvodu několik občanů, kteří by sledovali narození, uzavírání sňatků a úmrtí občanů, pečovali o jejich důstojný a ateistický ráz, tj. omezili provádění církevních obřadů

196 Martin Weis, Výuka náboženství v letech 1948-1989 jako ukazatel vztahu státu a římskokatolické církve, in *Auspicia* roč. IV., č.1

197 Jde o dodatečné křty dospělých a dětí starších jednoho roku

198 Taktéž

při těchto příležitostech¹⁹⁹. Na jejich práci byl kladen stále větší důraz, jak mimo jiné dokládá následující zhodnocení církevně politické situace za rok 1976 OCT v Českém Krumlově:

*„ Na snižování církevních obřadů mají velkou zásluhu členové SPOZ, kteří věnují této otázce velkou pozornost. V našem okrese je 20 farářů, kteří mají dostatek času a velký zájem o tyto obřady, ze kterých mají dobrý finanční příjem, zvláště faráři římskokatolické církve. Jsou nejvíce zaměřeny pro získání dětí na křty, tím získávají další příslušníky církve. Víme, že často církevní obřady se konají na přání babiček a příbuzných, ale víme také, že tím okamžikem dávají duchovnímu právo, aby na nich vyžadoval plnění povinnosti k církvi. Této otázce bude i nadále nutné věnovat pozornost a velmi úzce spolupracovat s místními orgány a organizacemi a nahrazovat církevní akce, vhodnou kulturně-výchovnou činností... “*²⁰⁰

Ne pokaždé bylo SPOZ dostatečně aktivní, především na venkově měli duchovní stále své místo mezi lidmi:

*„ U nás je např. pohraniční obec Zbytiny. Je to sféra státních statků a celkem se nedá říct o tom, že by to byla zvlášť nějaká religiósni oblast. Nedávno se tam dokončila výstavba nových rodinných domků. Nikdo z MNV, ze stranické organizace, si nepovšiml toho, že by se měla udělat nějaká slavnost nebo něco, s čím by se noví nájemníci přivítali. No využil toho farář a byla velká sláva s vysvěcováním těchto nových domů. Je velkým nedostatkem, že stranická organizace i MNV si velmi málo všimají těchto problémů a mnohdy se setkáváme s ohromným smířlivectvím. “*²⁰¹

5.5.1 Církevní svatby

Od 1. ledna 1950 byl zaveden povinný státní sňatek. Za platné bylo považováno jen takové manželství, které bylo uzavřeno příslušným národním výborem. Aby bylo kněžím i snoubencům jasné, že svátost manželství je jako jiné svátosti z hlediska státu nepodstatná, nesměl kněz snoubence při obřadu oslovovat „ženichu“ a „nevěsto“ jako dosud, ale „paní“

199 SOA Třeboň, fond KNV ČB, karton 691, „návrh na církevně politické usnesení“ od OCT z ONV ČB, z 2. 5. 1955, zn. 35/55-Sv./cirk.3., In: Zdeněk Demel, Omezování církevního života ze strany Československého státu v období 1945-1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v Jihočeském regionu, DP TFJU 2007, str. 140

200 SOA Třeboň, fond JčKNV, přírůstkové číslo 14/91, karton č.9, In: Martin Weis, *Svědectví dokumentů*, str.81

201 SOA Třeboň, fond KSČ JKV České Budějovice (1928) 1945-1990, fascikl č.25, signatura I/141, In: Martin Weis, *Svědectví dokumentů*, str. 82

a „pane“. Důvodem bylo, že snoubenci již přece byli manželé.²⁰² Snaha režimu odrazovat od následného církevního sňatku byla neúnavná a mnoho lidí od církevního sňatku opravdu upustilo kvůli možným hrozícím následkům. Jejich počet byl ale i tak poměrně vysoký. Např. podle statistického hlášení odboru školství a kultury rady KNV za rok 1958 bylo z celkového počtu svateb 56% církevně zopakovaných²⁰³.

Prakticky nemohl oddávající kněz přistoupit k obřadu, dokud nedostal potvrzení o platné úřední svatbě. Páter J.K. vzpomíná, že ve většině případů, kdy si novomanželé zapomněli na úřadě vyžádat potvrzení, kázal tak dlouho, dokud ho některý ze svatebčanů či kostelník nepřinesl. Problém tak nastal tehdy, kdy úřední svatba probíhala v jiném městě či obci než církevní. Jeden takový pár ze svého života pamatuje:

„No a teď tu byla svatba odjinud a kostelník mi přines potvrzení úplně jiných novomanželů. Tak mě to došlo hned, oni měli tam na tom výboru svatbu a v kostele jí měli jinde, tak oni to potvrzení omylem vyměnili. Tak jim to říkám, že je nemůžu oddat a teď tam stál svědek a říkal mi, že hned po té svatbě pro to potvrzení dojde, že mi za to ručí. Nějak ve mně vzbudil důvěru a tak jsem je oddal bez potvrzení a to ve mně byla malá dušička, jo. Tak já ani nešel na oběd, aby mě našel no a on přijel asi až za půl druhý hodiny. Se mi omlouval, že ten přednosta národního výboru, co je oddal, jel pak hned na chalupu stavět a on musel ho přivést do kanceláře a pak zpátky na tu chalupu. A pak se představil, že je profesor marxismu na vysoké vojenské škole v Bratislavě, a teď mi říkal: „já vím, co jste riskoval, vy jste jim tu svatbu mohl úplně zkazit a nemohli říct ani „ň“, já si vás hluboce vážím.“ Bylo to nebezpečí, byli jsme jednou nohou pořád v kriminále.“²⁰⁴

O tom, že šlo opravdu o veliký risk, svědčí fakt, že by v případě odhalení takto jednající kněz okamžitě přišel o státní souhlas.

Pro některé profese, zejména ve státních službách a školství, měla po roce 1953 účast na církevních obřadech mnohdy fatální následky. Tento rok byl přelomový z toho důvodu, že do té doby zaujímala státní moc negativní postoj jen vůči tzv. „reakčnímu“ duchovenstvu a „reakčním“ věřícím, naopak vůči „pokrokovým“ katolíkům, kněžím i laikům, nasazovala masku vlídnosti a dávala ostentativně najevo, že respektuje náboženské

202 Václav Vaško, *Dům na skále 2*, str. 22-23

203 SOA Třeboň, fond JčKNV, karton č. 691, Statistické hlášení, Č.j.: Škol/1-59-Kn.

204 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

přesvědčení a nemíni za to nikoho diskriminovat²⁰⁵. Ve stále hojnější míře se vydávaly směrnice Ministerstva školství, že „účast na bohoslužbách je neslučitelná s učitelským posláním“²⁰⁶. Totéž platilo i pro uzavírání sňatků. Všichni kněží, které jsem na toto téma oslovila, se shodli na tom, že učitelky byly v tomto ohledu opravdu znevýhodněné, ale i tak se mnohdy nenechaly odradit. Možnost, jak ujít možnému potrestání byla např. ta, že uspořádali státní sňatek s velkou slávou a o potvrzení pro církevní svatbu vůbec nežádali. Po nějaké době, kdy dostali oddací list, se již mohli nechat církevně oddat v kostele bez potřeby úředního potvrzení. Ve většině případů však ve vzdálenější obci, kde je nikdo neznal, aby se vyhnuli udání. Tento nátlak nabral druhý dech za normalizace, jak dokládá tvrzení Otce J.K.:

„Já jsem sem nastoupil v roce 1973 (do Českých Budějovic, pozn. autorky), to už byla normalizace v plném proudu a ten první rok jsme měli 160 svateb a nejčastější povolání nevěsty bylo prodavačka a učitelka mateřské školy. A pak ty učitelky zkrouhli, ten teror začal v dubnu 1974. Apelovali na ředitelku, že žádná holka učitelka nesmí mít svatbu v kostele atd. Tak ony to ty ředitelky rozmlouvaly. To mi říkal biskup Liška, že učitelka přišla o místo, protože chodila do kostela.“²⁰⁷

Otcové J.X.K. ani F.S. si však žádného odrazování od církevních sňatků za svého působení příliš nevšimli. To by mohlo dokládat fakt, že na vesnicích a malých obcích byla situace mnohem klidnější než ve větších městech.

Příklad toho, že se na církevních svatbách někdy mohli objevovat i pracovníci Státní bezpečnosti ilustruje osobní zkušenost paní L.M. Po úřední svatbě v Brně roku 1981 následovala ihned svatba církevní, kterou si ale nedovedla představit bez P. Vlka. Ten toho času však pracoval jako umývač oken v Praze, jelikož roku 1978 mu byl odebrán státní souhlas. Narátorka za ním dojela a svěřila se mu se svým přáním, aby byl na svatbě přítomen. On nic nenamítal a na její svatbu opravdu přijel. Sám jí, bez státního souhlasu, oddávat nemohl, a tak měl v plánu pouze ministrovat, ačkoliv jak paní L.M. dodává, nakonec při mši koncelebroval. V průběhu si všimla i oficiálního ministranta, který

205 Radomír Malý, Vývoj proticírkevní perzekuce komunistického režimu na pozadí jihočeského regionu, in Martin Weis-Rudolf Svoboda a kol., Kříž pod rudou hvězdou, str. 154

206 Petr Puchta, Pronásledování věřících učitelů za komunistického režimu, DP na katedře církevních dějin TF JU, 2004

207 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

koncelebroval taktěž:

„On to byl kněz bez souhlasu. Taky v komži ministrantské, ale při proměňování jasně ruka ukazovala směrem k hostii, koncelebroval. Ten se prostě přidal. Když viděl odvahu toho Míli (Patera Vlka, pozn. autorky), tak se přidal.“²⁰⁸

Na „nezvaného hosta“ přišli až při vyvolávání fotografií, ani jeden ze svatebčanů ho totiž neznal. O tom, že mezi ně přilíš „nezapadnul“ svědčí následující výpověď:

„On si stoupnul hned vedle doktora Slávika a ten byl nevěřící, a tak mi pak říkal „no já jsem si myslel, že to nebude z tvého příbuzenstva“, on znal hlavně mě, „já si myslel, že bude z příbuzenstva tvého muže. A bylo mi příjemný, že se taky neuměl orientovat v té bohoslužbě, že taky nevěděl, kdy vstávat, kdy klekat, takže se vždy podíval na mě, já se podíval na někoho, kdo to uměl. Takže napřed to udělal někdo, kdo to uměl, pak já a pak on a tak jsme si vytvořili takový mechanismus.“ Ten estébák se normálně postavil do první řady a do klopky si dal myrtu. Byl ale špatnej, protože nepoznal, že mu tam koncelebrují dva kněží bez státního souhlasu. Nepoznal, nebo poznal a už z toho nic nedělali, ale pak tam už byl zbytečnej. Nebo jestli si to pak už jenom mapovali. Nic z toho nevyvodili.“²⁰⁹

O svatbách mluvili kněží zcela bez jakéhokoliv vzrušení. V tomto ohledu nebyly represe zřejmě tak citelné a kdo o církevní svatbu stál, ten ji většinou i měl. U čeho se však do jednoho pozastavili, je pokles těchto obřadů v dnešní době. Mnohokrát, např. u Otce J.X.K. a A.K., jsem se setkala s jistou odmlkou, po které následovalo hlasité zamyšlení, proč dnes lidé o svatbu v kostele nestojí. Není pochyb o tom, že Pátery tento fakt trápí a proto na dřívější dobu, která byla paradoxně ve jménu omezování, vzpomínají jako na dobu více svázanou s církevními službami.

5.5.2 Církevní pohřby

Církevní pohřby představovaly největší skupinu církevních obřadů, jelikož se k nim uchýlovali i lidé, kteří jinak do kostela nechodili. Ještě v roce 1960 bylo v jihočeském regionu 92,8% pohřbů církevních. I když v roce 1963 klesl jejich počet o 10,4% oproti roku 1960, přesto těch 82,4% byla pořád ještě vysoká hodnota, která pak navíc až do sledovaného roku 1969 stále stoupala až na 85,9%. Od následujícího roku pak v souvislosti s „normalizací“ můžeme opět předpokládat pokles počtu církevních pohřbů²¹⁰. Nedatovaný

²⁰⁸ Rozhovor s L.M., osobní archiv autorky

²⁰⁹ Rozhovor s L.M., osobní archiv autorky

²¹⁰ Zdeněk Demel, Omezování církevního života ze strany Československého státu v období 1945-1989 se

ani jinak signovaný archivní dokument, zřejmě z pera duchovního správce, poučuje o církevních pohřbech následujícím způsobem: „*Církevní pohřeb není součástí světské parády, na níž má každý právo a kterou si může objednat. Je to svátostina, na níž má právo jen řádný katolík!*“²¹¹ Na to, kdo má a kdo již nemá nárok na řádný pohřeb, má dokument následovné směrnice: „*Na církevní pohřeb nemají právo:*

- 1) *nekatolíci. Protože dnes se změny náboženství církevními organizacím nehlásí, není jistoty zda zůstal katolíkem ten, kdo sice katolíkem býval, ale v posledních letech své nábož. povinnosti vůbec neplnil a ani před smrtí o udělení svátosti nepožádal!!! V těchto nejistých případech bude se konat příště pohřeb z domu přímo na hřbitov – bez obřadu v kostele! Jestli byli dobrými katolíky příbuzní zemřelého není rozhodující! Ani jim nelze věřit. Pohřbil jsem zde bezvěrce, který již před mnoha lety opustil církev a příbuzní to zamlčeli!*
- 2) *Katolíci, kteří a) se dají spálit, b) spáchali v přičetném stavu sebevraždu, c) žijí ve svazku, který nebyl církevně požehán, d) kteří odmítli zaopatření! Všem těm se ovšem nesmí ani zvonit!²¹²*

Omezení církevních pohřbů pocítili, ať v menší či větší míře, všichni dotazovaní kněží. Pouze ale Páter J.K. dokázal zajít do hloubky. Ostatní nevnímali státní zásahy jako natolik vážné, aby o nich sami začali mluvit a rozpomínali se většinou až na přímé dotazy. Spíše se však shodli na tom, že oproti dnešku bylo dříve církevních pohřbů mnohem více. Z řad laických narátorek o státních zásazích do věcí církevních pohřbů nemluvila žádná, neboť se ve svých zkušenostech s nimi příliš neseťkaly.

Jisté regulace se projevovaly např. zakázáním některých skladeb, které na obřadu nesměly zahrát. Šlo o skladbu Když Tobě Bože můj, Ave Maria nebo Largo z Novosvětské symfonie²¹³. Dalším způsobem, jak se stát snažil zamezit přítomnosti kněze na pohřbu, zvláště po výstavbě nového krematoria v Českých Budějovicích v roce 1980 bylo, že se určoval časový rozvrh, kdy je možné mít kněze a kdy naopak pouze řečníka. Církevní loučení tak bylo možné pouze v ranních hodinách od osmi do desíti. Mnoho lidí toto opravdu odradilo a spokojilo se v pozdějších hodinách s řečníkem²¹⁴. Jak ale Páter J.K. zároveň dodává, na to neměli ze zákona právo, tudíž kdo se nenechal odbýt, mohl mít kněze i odpoledne. Bohužel ale při vyřizování pohřbů neměl nikdo tolik síly a odvahy, aby

zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v Jihočeském regionu, DP TFJU 2007

211 SOA Třeboň, fond JčKNV ČB, karton č.692

212 Tamtéž

213 Rozhovor s A.K., osobní archiv autorky

214 Z rozhovoru s J.K., osobní archiv autorky

se do takového sporu s úřady pouštěl. S výstavbou nového krematoria souvisí další vzpomínka Pátera J.K. Podle nového nařízení měli kněží zakázáno rakev kropit svčcenou vodou a dělat nad ní kříž. U lidí to vyvolalo spíše posměch, neboť se žertem říkalo, že je stát jako čert, co se bojí svčcené vody a kříže. S tímto zákazem si ale kněží dokázali poradit. Zorganizovalo se pro kněze všech církví školení, kde pan děkan Lála upozornil na znění úředně schválených obřadů. V nich stálo „*může pokropit svčcenou vodou*“²¹⁵, z čehož se usoudilo, že to není nutnost. Žehnání samo o sobě zakázat nemohli, tudíž na radu vikáře Kavaleho začali kněží žehnat přímo rakev.

Uklidnění situace a zmírnění dohledu církevního tajemníka v Českých Budějovicích nad pohřby vidí Otec J.K. v návštěvě Lubomíra Štrougala v roce 1981. Štrougal přijel na pohřeb svého bývalého učitele z treboňského gymnázia a obřad vedl sám Otec J.K.

*„A teď bylo po kremaci a obřadnice měla říct „kdo půjdete kondolovat, jděte z pravé strany“, jenže Štrougal se zvedl a než to řekla, tak šel z levé a všichni za nim. No a on kondoloval a my jsme tam stáli čtyři, ta obřadnice, ti dva řečníci a já a on šel ke mně prvnímu a řekl „děkuju vám, moc vám děkuju“, podal mi ruku, těm třem podal ruku a odešel.“*²¹⁶

Tímto gestem, kdy Lubomír Štrougal podal knězi ruku, se zvedla vlna reakcí. Mnoho lidí to chápalo, podle interpretace narátora, jako určitou formu „smíření“ církve a státu. Od tohoto okamžiku se podle Pátera již tolik nelpělo na striktním dodržování zákazů a trestání jejich nedodržování. Tím se ovšem nedá říct, že by tlak na omezování církevních obřadů zcela ustal.

Tyto vzpomínky mi Otec J.K. převyprávěl s nadšením. Několikrát se u osoby Lubomíra Štrougala zastavil a obeznámil mě s jeho charakteristikou, která mnohdy sahala až do jeho školních let. Otec J.K. přitom mimo jiné čerpal i ze sepsaných Štrougalových pamětí, které si bravurně pamatoval. V některých případech dokonce poznamenal, že to, co Štrougal napsal, není tak úplně pravda (např. že byl na gymnáziu jediný, který nechodil na náboženství apod.). Při tom se ale oprostil od jakýchkoliv závěrečných soudů. Mnohokrát ho dokázal ocenit, stejně tak jako s ním nesouhlasit. Rozhodně je ale pro Pátera ona návštěva, pokud se ho zeptáte na pohřby, zcela jistě nejmarkantnějším zážitkem.

Z dnešního pohledu se může zdát kuriózní, že se vlivem příbuzných dostalo církevního pohřbu i uvědomělým komunistům. Mezi jeho stranickými kolegy to posléze vzbudilo vlnu nevole a pohoršení. Následující úryvek, který právě takový případ

215 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

216 Rozhovor s J.K., osobní archiv autorky

dokumentuje, pochází z 6. plenárního zasedání Jihočeského krajského výboru. V diskusním příspěvku promluvil člen pléna takto:

„Rád bych navázal na občanské pohřby. Je to vždy tragédie, a nebo je vždycky velmi trapné pro komunisty, a pro celé okolí, když nakonec komunista má církevní pohřeb. A stává se to velmi často. Já vám řeknu, že pro mě je otřes, když Franta Kutiš, takový komunista, byli jsme mu na pohřbu a nakonec když jsme si měli vyslechnout řeč faráře, tak jsme se otočili a šli jsme pryč. To neudělal Franta Kutiš, to udělala rodina, babičky, strýčkové, tetičky a atd. kolem. A chci na to upozornit, to přece je v našich rukách. My každý bychom měli poslední vůli, a nebo já myslím, nemusí to být poslední vůle měli bychom si to zařídit. Třeba tím, že zaplatíme pojistku na zpopelnění. Já vím, že my nemáme v současnosti kapacity, abychom zpopelnili všechny lidi a soudruzi aspoň toto gesto je nutné, a dále napsat dopis, nechat si ho ověřit národním výborem, že si přeji když už budu muset být pohřben do země, tak aby nad mým hrobem nemluvil kněz. Je to pro nás morální povinnost. Zvláště pro nás, pro členy krajského výboru strany.“²¹⁷

5.5.3 Křty

Křest novorozeňat byl i po komunistickém převratu v jihočeském kraji velmi častým jevem. Svědčí o tom vypracované statistiky církevních tajemníků, kdy počet pokřtěných dětí zdaleka převyšoval počet nepokřtěných. Na rozdíl od svateb nebyla kontrola křtů rozšířená. Státní úřady neměly právo prověřovat křestní matriky, ale záleželo spíše na knězi, zda dovolil nahlédnout do matričních knih. Mnoho z nich totiž toto právo nevyužili a na požádání informace podali²¹⁸.

K cílenému omezení počtu pokřtěných dětí měl vést od počátku padesátých let zákaz křtů v nemocničních kaplích v jednotlivých okresech. Výjimku mohl udělovat pouze primář a to v případě, kdy hrozilo předčasné úmrtí novorozence po porodu.²¹⁹

Okresní církevní tajemník z ONV Tábor v hlášení za únor 1956 kritizuje spolupráci nemocničního personálu a kněží v tom ohledu, že křty vykonané v nemocnici jsou hlášeny na MNV teprve dodatečně a nikoli předem²²⁰. OCT v této zprávě říká, že někteří duchovní

217 SOA Třeboň, fond KSC JKV České Budějovice (1928) 1945-1990, fascikl č.46, signatura I/141, In: Martin Weis, *Svědectví dokumentů*, str. 84

218 Z rozhovoru s J.K., osobní archiv autorky

219 Zdeněk Demel, Omezování církevního života ze strany Československého státu v období 1945-1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v Jihočeském regionu, DP TFJU 2007

220 Tamtéž, SOA Třeboň, fond KNV ČB, karta 691, hlášení čj. C/3-3.III.56-Mi, In: Zdeněk Demel, Omezování církevního života ze strany Československého státu v období 1945-1989 se zvláštním

budou proto předvoláni „pro porušení § 207“ před trestní komisí a že v nemocnici bude zjednána náprava. Zastrasování pomohlo i zde, neboť v roce 1958 bylo z celkového počtu narozených dětí v Českých Budějovicích pokřtěno pouze 26%²²¹, ačkoliv na vesnicích a obcích byl tento počet samozřejmě vyšší. V jedné části zprávy z porady místopředsedů a církevních tajemníků na KNV 27.12. 1983 se můžeme setkat právě s hodnocením činnosti SPOZ na Strakonicku. Pro dokumentaci tento úryvek:

„Podíl SPOZ při překonávání náboženských přežitků hodnotím velice pozitivně. Formy a metody činnosti SPOZ jsou dobře propracovány, linie je velmi správná. Bylo by však žádoucí, aby se SPOZ nevěnovaly pouze občanskému obřadnictví, ale více prosazování socialistického způsobu života do vědomí našich občanů. V tom vidím příčinu, proč SPOZ nedosahuje ještě lepších výsledků, nebo takových výsledků, aby byly adekvátní vynaloženému úsilí, prostředkům a zapojení široké sítě dobrovolných pracovníků. Hnutí je mladé, hledá se organizačně i metodicky. Přesto narážíme na skutečnost, že k vítání dětí do života jsou přinášeny děti, které již byly u církevního křtu. Je to totéž, jako když je dítě v PO SSM a při tom chodí do kostela.“²²²

Právě „vítání dětí do života“ známé dnes spíše pod názvem „vítání občánků“, mělo zcela vytlačit církevní křty. „Doporučovalo se, aby se konal ve dnech pracovního klidu, tedy o sobotách dopoledne či odpoledne, nebo o nedělích dopoledne. Součástí obřadu byl slavnostní projev zdůrazňující socialistickou výchovu dítěte, předání pamětního listu a malého dárku, někde dokonce i podpis slavnostního slibu vychovat své dítě v řádného občana ČSR“.²²³ Jak ale dokládají statistiky²²⁴, celkový počet dětí přítomných při „vítání občánků“ mezi léty 1969-1973 sice stoupal, ale ne na úkor církevních křtů. Mnohé obřady se vlastně pouze zopakovaly.

zřetelem ke slavení liturgie v Jihočeském regionu, DP TFJU 2007, 140

221 SOA Třeboň fond JčKNV, karton č.691, Statistické hlášení, Č.j. Škol/1-59-Kn.

222 SOA Třeboň, fond JčKNV, sekretariát pro věci církevní, přírůstkové číslo 1/95, karton č.19 – složka Strakonice, In: Martin Weis, *Svědectví dokumentů*, str. 29

223 Zdeněk Demel, Omezování církevního života ze strany Československého státu v období 1945-1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v Jihočeském regionu, DP TFJU 2007, str. 141

224 Martin Weis, *Svědectví dokumentů*, str. 86

rok	Narozeno dětí	křtů	Vítání dětí u SPOZ
1969	9766	8140	3822
1970	10270	8272	4672
1971	10769	8146	4947
1972	11469	7828	6953
1973	12782	8150	7918

Ostatně, nechat pokřtít své dítě nemuselo být vždy tak jednoduché a i zde lidé naráželi na překážky. Podmínky, za jakých by se mělo přistoupit ke křtu, demonstruje archivní dokument, který ale bohužel nebyl signovaný a není zjevné, kdo ho vydal a komu byl určen. Vzhledem k stylizaci se ale domnívám, že by mohlo jít o poučení pro kněze z nadřízené instance. Jak moc závazné bylo, je však pouze spekulativní:

„Křest smí být jen tehdy, když aspoň jeden z rodičů je katolík. Nesmí být křtěny děti nekatolických rodičů, protože není zajištěna náboženská výchova dítěte. Neměly by být křtěny děti rodičů, kteří vůbec neplní své náboženské povinnosti, kteří svoje děti nábožensky nevychoávají apod. Nebudou křtěny děti rodičů, kteří se křtem dítěte bezdůvodně odkládají po celé měsíce. Tím jasně prokazují nejvyšší míru náboženské nedbalosti. Dítě má být pokřtěno aspoň do měsíce. Třeba i za nepřítomnosti kmotrů! Kmotry smějí být jen řádní katolíci. Při křtu je nutno doložit oddací list rodičů, je-li matka svobodná tedy křestní list její. Každý má dost času, aby si žádané doklady před narozením dítěte zaopatřil. Bez nich nebude křest udělován!!!!“²²⁵

Ke křtům neměli narátoři mnoho co říct, a zajímavé mi přišlo, že když byli dotázáni na omezování církevních obřadů, křty sami vůbec nevzpomněli. Až na jeden případ, kdy ke křtu vůbec nedošlo, neměli laici s křtem svých dětí žádný problém a toto téma přešli velmi rychle. Páteři J.X.K., F.S. a A.K. si zpětně nějakého poklesu křtů dětí nijak nevšimli a i zde spíše porovnávali tehdejší dobu s dnešní. Ze vzpomínek narátorů se může zdát, že ke snaze omezování křtů ze strany státu nedocházelo tak markantně, ovšem nemůžeme se uchýlit k zobecňování.

Na příkladu dcer narátorky paní L.J. je znatelný rozdíl mezi podmínkami padesátých a šedesátých let. První dcera se po narození v roce 1950 svého křtu, na rozdíl od druhé dcery narozené v roce 1960, nedočkala. Narátorka si sice již nevybavuje přesný důvod, ale

²²⁵SSOA Třeboň, fond JčKNV ČB, karton č. 690

domnívá se, že za to mohla špatná doba. Aniž by ale narátorka vysvětlila důvod, byla druhá dcera pokřtěna mimo místo bydliště.

„O. se narodila v roce 1950 a ani nevím, jestli je křtěná, tenkrát to s téma křtinama bylo nějaký vošaislich, ale Z. ta už byla. O. určitě není křtěná, já nevím proč. Z. jsme dali křtít hned když jsme jeli z porodnice z Písku, tak tam byla hned. To proběhlo v pořádku.“²²⁶

Narátorka na tomto místě vůbec nepozastavila nad tím, že si nemohla vzpomenout na důvody, které zabránily křtu.

Pater J.K. poznamenal, že určitým způsobem chápal, pokud se nechali od křtů svých dětí odradit rodiče specifických profesí, ale již to nechápal u rodičů zaměstnaných třeba v kravíně či JZD. Na těchto místech totiž rodičům nehrozila výpověď či změna pracovní pozice na nižší. Při rozhovoru byla patrná lítost nad strachem, který mezi těmito lidmi převládal. Pokud se ale lidé báli prozrazení, byla oblíbená praxe nechávat své děti křtít v jiných obcích a městech (stejně tak, jak tomu bylo u svateb) a sám s tím měl bohaté zkušenosti, neboť k němu jezdili pokřtít své děti i rodiče z Veselí nad Lužnicí, které je vzdálené přes 30km.

5.5.4 Slavení Božího těla

Slavnost Božího těla (dnes nazývané Slavnost Těla a Krve Páně) se začala slavit proto, aby se zdůraznila reálná přítomnost Ježíše Krista, a to jednak v jeho Božství, tak v jeho lidství v eucharistii. Slavnost se koná vždy ve čtvrtek v období po skončení liturgické velikonoční doby a je provázena průvodem. Právě průvod a lesk celé akce je to, co komunistickému režimu nejvíce vadilo. Veškeré náboženské projevy měly dle jejich názoru zůstat za zdmi kostela a neměly na veřejném prostranství co dělat. Archivní materiály skrývají nepřeberné množství různých udání, popisů průvodu, situačních zpráv a oběžníků, věnujícím se pouze této slavnosti.

Zpřísnění podmínek při pořádání církevních a náboženských shromáždění je patrné z výnosů Ministerstva vnitra z roku 1950 a 1953. Zatímco v první případě, výnos z 16. 1950 zn. 267/1-16/3-1950-II/2, o úpravě církevních a náboženských shromáždění uveřejněných ve sbírce oběžníku pro KNV, roč. II, číslo 23, poz. číslo 352 a výnos t-1103-

²²⁶ Rozhovor s L.J., osobní archiv autorky

16/3-50-V/1 ze dne 16.3.1950, adresovaný jen krajským a okresním národním výborům, jimž byly dány pokyny, jak postupovat při povolování shromáždění, zní: „*aby bylo zabráněno případným nedorozuměním v souvislosti s požádáním náboženských průvodů o velikonočních svátcích, žádá ministerstvo vnitř, aby takováto shromáždění /průvody/, - které nebudou přesahovat rámec obřadů v místě obvyklých, - byla povolována, pokud o to bude požádáno, a aby nebyla v tomto rozsahu zakázána v případech, kdy snad o povolení nebylo požádáno*“²²⁷, vyhláška z roku 1953 již tak smířlivá nebyla. Výnos Ministerstva vnitř ze dne 11. 4. 1953, č. II/2-264.21-1/4-1953, uložil dle § 11 vyhlášky téhož ministerstva č. 320 Ú.1 I/1951 o dobrovolných organizacích a shromážděních všem církevním orgánům povinnost, aby napříště byly na ONV hlášeny nejméně čtrnáct dní předem veškeré církevní slavnosti konané venku (průvody, procesí, pouti apod.). V hlášení bylo nutno uvést program, místo a dobu konání. O došlých oznámeních měly rozhodnout III. referáty ONV, přičemž měly přihlídnout ke všem okolnostem, které by mohly mít vliv na rozhodnutí (např. bezpečnost nebo plynulost silničního provozu, ochrana úrody, nakažlivé nemoci apod.).²²⁸

Pro srovnání: v roce 1955 v českobudějovickém okrese před slavením Božího těla žádalo o možnost průvodu všech 16 farností. Mimo kostel se slavnost odehrávala pouze ve dvou farnostech. Slavnosti se zúčastnilo 5870 dospělých a 1395 dětí z celkového počtu 86 tisíc obyvatel. Podle církevního tajemníka, který hodnocení zpracovával, byla účast lidí oproti předešlému roku nižší, neboť se v ten samý den konala v Českých Budějovicích krajská spartakiáda. Pokud bychom se podívali na jiné okresy, zjistili bychom, že např. v okrese Vodňany šli průvody mimo kostel ve všech 13 farnostech. Za důležité si v tomto případě církevní tajemník poznamenal, že se v Netolicích průvodu zúčastnil i učitel místní školy.²²⁹ V Třeboni se odlákání dětí od průvodu projednávalo s odborem školství a osvěty, „*bylo usneseno, že ve všech místech kostelů budou uspořádány v ten den v odpoledních hodinách výlety do různých míst, někde bude filmové představení pro děti, jinde zas loutkové divadlo a tak pod. Kde je jaká možnost. Nejvýhodnější by bývalo bylo, kdyby byla možnost zajistit dětem autobusy do Českých Budějovic na Spartakiádu*“.²³⁰ Ministerstvo školství následně informovalo, že v den slavení Božího těla, tj. 12.června bude probíhat Mezinárodní Den

227 SOA Třeboň, fond JčKNV ČB, karton č. 690, Povolování církevních a náboženských shromáždění, 6. dubna 1950

228 Zdeněk Demel, Omezování církevního života ze strany Československého státu v období 1945-1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v Jihočeském regionu, DP TFJU 2007

229 SOA Třeboň, fond JčKNV ČB, karton č.698, Hodnocení průběhu Božího těla roku 1955

230 Tamtéž

děti (ačkoliv připadá na 1.června), „...což může mít lepší účinek, vezmou-li to učitelé správně do ruky.“²³¹

Jaké byly další možnosti odlákání, dokládá zpráva okresního církevního tajemníka z Kaplice. Svému nadřízenému píše mimo jiné toto: „Na Bílou sobotu bylo v Kaplici na 300 dětí v kasárnách kde vojáci pro ně uspořádali zábavný program s vystoupením artistů. Ve Velešíně byl od 17 hodin promítán barevný film „Pyšná princezna“ který odtáhl velkou většinu dětí od kostela“.²³²

Usnesení byra KV pro rok 1959, které bylo rozesláno všem církevním tajemníkům v kraji, dalo k Božímu Tělu, připadajícímu na 31.5. toho roku, následující instrukce: „...chtějí-li duchovní provádět kdykoliv církevní ceremoniál mimo kostel, musejí tuto skutečnost oznámit nejméně do 14 dnů předem ONV odboru pro vnitřní věci. Není žádoucí, ani správné, aby odbor dal duchovním písemné zamítnutí. Je správné, aby OCT navštívil příslušného duchovního a přesvědčil jej, proč není možné, aby církevní ceremoniály se odehrávaly mimo kostel. V žádném případě nedopustit, aby se Boží tělo konalo na návsi apod., jen ve zvlášť výjimečných případech dovolit obejít kostel, nebude-li to narušovat bezpečnost dopravy...“²³³ Osobní návštěvy a přesvědčovací metody církevních tajemníků byly nejspíš úspěšné, neboť se toho roku v Českých Budějovicích slavnost Božího těla podařila udržet pouze v kostele. Výjimku tvořil jen Kamenný Újezd, kde OCT dovolil obejít kostel.²³⁴

Po celá šedesátá a sedmdesátá léta kromě období pražského jara (podle hlášení KCT Drozdka se konalo na 200 průvodů pod širým nebem) byla praxe většinou taková, že OCT kněžím „doporučovali“, aby o povolení procesí Božího těla venku ani nežádali, tedy aby je nekonali, nanejvýše na hřbitově u kostela, ale aby i to omezovali.²³⁵

Páter J.K. jako první zmiňuje především slavení Božího těla v roce 1948, kdy sice již vládla komunistická strana, ale průvod probíhal podle starých tradic. Síla jeho vzpomínky je umocněná hlavně tím, že celou slavnost vedl biskup Hlouch. Průvod šel přes náměstí do kostela a na jeho trase byly postaveny čtyři oltáře ozdobené květinami a obrazy. U každého se biskup Hlouch zastavil a společně se modlilo a zpívalo. V popředí šly mladé

231 SOA Třeboň, fond JčKNV ČB, karton č.698, Zpráva o zajištění Božího těla, 18.5.1955

232 SOA Teboň, fond JčKNV ČB, karton č.698, „Zpráva o průběhu Velikonočních svátků rou 1956“, OCT Josef Kubal

233 SOA Třeboň, fond JčKNV ČB, karton č.691 Plnění usnesení byra KV ze dne 5.12.1958

234 Tamtéž, Zpráva okresního církevního tajemníka o průběhu Božího těla, 11.červen 1959

235 Zdeněk Demel, Omezování církevního života ze strany Československého státu v období 1945-1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v Jihočeském regionu, DP TFJU 2007

dívky a sypaly na cestu okvětní lístky z košíčků (tzv. cupování). Na vesnicích se ještě lemovaly cesty větvemi mladých bříz. V dalších letech již oltáře nesměly být u silnice a průvod se směl zdržovat pouze v blízkosti kostela. Poslední Boží tělo, které Otec takto vzpomíná, bylo z roku 1956. Dle jeho slov se pak už žádné v Českých Budějovicích nekonalo. Vzhledem k archivním materiálům vztahujícím se k slavnosti i po roce 1956, měl Otec zřejmě na mysli konec slavnosti před zdmi kostela.

Pro narátorku L.M. jsou vzpomínky na slavení Božího těla jednoznačně spojené se slavnostmi v Lomci, který byl v okrese Vodňany největším poutním místem (pro okres Českých Budějovic to byl Římov) a který od počátku šedesátých let s rodinou navštěvovali. Při této zmínce byla patrná čirá radost, kterou při vzpomínání měla. S Lomcem má totiž spojeno i mnoho další pěkných zážitků, která neopomněla vyprávět a které souvisí s místním farářem. Mnohdy ho dávala do kontrastu s kněžími z Českých Budějovic. I když byl Lomec po dlouhou dobu výjimkou, tak od sedmdesátých let platil i pro něj přísný zákaz sloužení mše svaté o hlavní pouti a o Božím těle mimo areál kostela.²³⁶ „Poslední Boží tělo bylo roku 1973. Oficiálně bylo oznámeno, že poutě a procesí se nemůžou konat venku, protože sestry odmítají uklízet nepořádek způsobený poutníky. Stále více se objevovali zvláštní lidé při poutích, ale byli tak nápadní, že se hned poznalo, že to nejsou pravý poutníci, že jsou zde služebně.“²³⁷ První pouť konající se opět venku byla až v roce 1988. Podmínkou ovšem bylo, že venkovní oltář musí být co nejmenší a po bohoslužbě se musí vše ihned sklidit.²³⁸

5.5.5 Poutě a procesí

„Pojmem „poutě“ se obvykle myslí společenská forma náboženské zkušenosti, která je vlastní křesťanům všech dějinných etap, ale také nekřesťanským náboženstvím.“²³⁹ V situačních zprávách OCT se na ně vztahovala stejná doporučení a zákazy, jako na Boží tělo.

„Obdobně jako v roce 1953 nebudou povoleny průvody v okresních městech a tam, kde se v minulém roce nekonaly a prošlo to klidně. Bude požadováno od duchovních, aby tyto

236 Ludmila Hronková-Ourodová, Proměna mariánských poutí v jižních Čechách ve 20.století. In 300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci, str.77

237 Petr Centko, Poutní ruch ve 20.století v Lomci, DP na TFJU 2008, *Osobní vzpomínky S.M.Marcely z Lomce*

238 Tamtéž

239 S. Balík, J. Hanuš, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, str.276

*slavnosti konali v kostele nebo okolo kostela. Ve větším rozsahu budou povolovány na venkově všude tam, kde by zákaz nebo omezení vyvolaly nespokojenost mezi věřícími, nebo tam, kde to budou poměry vyžadovat“.*²⁴⁰

Účast lidí na poutích, byla častým tématem po celou dobu trvání komunistického režimu. Následující zpráva o poradě místopředsedů a církevních tajemníků na KNV 27.12. 1983 dokládá, jak se informovalo o jednotlivých poutních místech. Nechybí zde údaje o počtu návštěvníků, u kterých se podle státní poznávací značky na automobilech určoval původ věřících. Zprávu jsem z důvodů její délky zkrátila:

*„Církevní slavnosti, jako jsou poutě, svěcení zvonů, biřmování, boží hody, vánoce, velikonoce i jiné, jsou stále ještě velkou příležitostí pro církev demonstrovat svůj vliv značnou účastí věřících. Podrobíme-li však zkoumání odkud jsou věřící, nebo návštěvníci těchto slavností podle SPZ automobilů, zjistíme, že se na slavnost sjíždí lidé z daleka. Uvedu příklad: pouti na Lomci 11.9. 1983 se účastnili věřící, kteří přijeli cca 100 automobily. Z toho počtu bylo asi 40 aut PT, 30 ST, ostatní PI, CB, AB, PB, KT a to pršelo! Obdobně tomu je i u dalších celostátn sledované pouti ve Lhotě u Kraselova. Návštěvníci pouti z regionu, jsou doplňováni vždy návštěvníky odjinud, mnohdy i ze vzdálených míst. Je proto pochopitelné, že tato demonstrace vlivu církve zanechává stopy v myslích lidí daného místa a podstatně utvrzuje místní religiozitu a to spolu s působením hlavní diecéze. Tato skutečnost je na našem okrese v zorném poli stranických orgánů (...) Lomec – není protiváha. Je to odlehlé místo, kde v průběhu let podstatně klesla návštěvnost pouti. Před několika lety byla organisována světská část pouti v blízkých Libějovicích a Truskovicích – bez patrného vlivu na účast věřících, zejména mládeže. Bylo od toho upuštěno, také s ohledem na těžkosti organizačního rázu (...) Lhota u sv. Anny – v minulosti byla světská část pouti organisována v bezprostřední blízkosti kostelíka, kdy na bohoslužby přicházeli i zvědavci tzn. potenciální věřící. Nyní je již několik let světská část pouti v blízkém Kraselově, kde jsou prodejní stánky, podniky LZ, jsou zde pořádány výstavy, sportovní a kulturní akce. Došlo také ke snížení návštěvnosti bohoslužeb, zejména dětí a mládeže. Bavorov – v době konání církevní slavnosti organisována NV a zařízením NV společenskými organizacemi NF tzv. světská část pouti spolu s výstavami, módní přehlídkou, sportovními akcemi a akcemi pro děti – děti si malují na asfaltu na náměstí, branné soutěže pro děti. Podobně jako v Bavorově si počínají v Čestvicích, Sedleci, Radomyšli...“*²⁴¹

240 SOA Třeboň, fond JčKNV ČB, karton č.384

241 SOA Třeboň, fond JčKNV, sekretariát pro věci církevní, přírůstkové číslo 1/95, karton č.19 – složka

Podobně, jak tomu bylo u slavení Božího těla, i v tomto případě se setkáváme s různými protiakcemi, které mají odlákat obyvatele od kostelů. Začalo se tedy se světskými částmi poutí, které byly orientovány spíše komerčně (prodejní stánky) a zážitkově (kulturní a sportovní akce) a které se konaly v centrech měst.

Že obliba poutí mezi lidmi, které již ale neplnily původní náboženský záměr, neopadla, jsem slyšela i od Otce A.K. Byl si vědom, že mnohdy bylo přítomno více nevěřících návštěvníků než věřících poutníků :

„Ty nějaký průvody velký to nebylo, ale Dobrá voda pouť, to bylo lidstva vždy, třeba na Velikonoce. To už bylo víc profánní, ne církevní. Lidi pořád ještě měli vědomí, že tam je pouť.“²⁴²

Páter J.X.K sice zprvu neměl dojem, že by poutě a procesí byly nějak omezované či zakazované, ale při hlubším zamyšlení si uvědomil na příkladu z Prachatic, kam přijel nějaký biskup na slavnost při příležitosti výročí svatořečení prachatického rodáka, že se paralelně organizovaly různé akce pro děti, aby byly odlákané od kostela.

V době normalizace taktéž nesměla např. ČSAD poskytovat dopravu na poutní místa, proto řidiči autobusů psali do cestovních dokladů jiná navštěvovaná místa (např. zámek Kratochvíle, Hluboká nad Vltavou apod.).²⁴³ Hlavní pouť na Lomci se konala vždy v září a jak Petr Cetko ve své práci „Poutní ruch ve 20. století v Lomci“ zmiňuje, ve stejné době probíhala v Českých Budějovicích i zemědělská výstava „Země živitelka“. Většinou se závěr výstavy shodoval právě s nedělí, kdy byla ona hlavní pouť, která tím pádem musela být odložena. Jako důvod uvádí, aby se lidé, vracející se z Českých Budějovic, nezajeli na lomeckou pouť podívat.

5.6 Sametová revoluce a změny po roce 1989

O tom, jak narátoři prožívali přechod k demokracii, jsem si s nimi povídala vždy na závěr našich rozhovorů, kdy byla sice patrná lehká únava, ale na druhou stranu byli pamětníci již zcela uvolnění. Mé otázky směřovaly k jejich pocitům, které v tu dobu prožívali, a následně jsem chtěla slyšet, co se v jejich životech Sametovou revolucí změnilo. Tato podkapitola je tedy, na rozdíl od ostatních, založená jen na analýze rozhovorů.

Strakonice, In: Martin Weis, *Svědectví dokumentů*, str. 28

242 Rozhovor s A.K., osobní archiv autorky

243 Petr Centko, *Poutní ruch ve 20.století v Lomci*, DP na Teologické fakultě Jihočeské univerzity, 2008

Narátorka L.M. celou událost vystihuje slovem „zážrak“²⁴⁴ a její radostný tón hlasu to pouze potvrzoval. Své vzpomínky si udržuje opravdu živé, o čemž mě přesvědčil fakt, že zmínila mnoho detailů, např. „vzal si starou bundu“, „jedli jsme ten večer čínu, to byl tenkrát strašnej hit“²⁴⁵ apod. Dojem na mě udělal i entuziasmus, se kterým ony události vyprávěla. Jako jediná z narátorů byla toho času mimo Jihočeský kraj, a tak mi přiblížila situaci v Brně.

28. října byla svolána demonstrace před Janáčkovým divadlem v Brně, kterou se paní L.M. rozhodla podpořit. V tu dobu ještě nevěděla, co si o celé situaci myslet a tak na demonstraci nechtěla přijít rovnou. Zvolil tedy taktiku, že kolem divadla projede tramvají, podívá se, jestli se něco děje a pak případně vystoupí na další zastávce a vrátí se k divadlu. Bylo pro ni zklamáním, když před divadlem stálo pouze pár chartistů a jinak nikdo. Zůstala tedy sedět v tramvaji a propukla v pláč. Cítila prý tenkrát velikou bezmoc nad českým národem:

„Němci se dostanou pryč, Maďaři se dostanou pryč, Poláci se dostanou pryč a z nás bude ten socialistickéj skanzen, protože my se nezmůžeme na nic.“²⁴⁶

Další vzpomínkou byl až 17. listopad, kdy prý vůbec netušila, že by se něco mělo dít. Na návštěvě u bratra shlédli na rakouském televizním kanále první snímky z Prahy a nemohli uvěřit, co se právě děje.

V tomto bodě vyprávění nastal opravdový zvrat v intonaci narátorky. Bezmoc v jejím hlase náhle vymizela a vystřídal ji nadšení a lehce zrychlená mluva, která jako by kopírovala rychlost, se kterou se události vyvíjely. Mohla jsem se tak lépe vžít do pocitů, které v onu dobu prožívala:

„A tam ty studenti, štítý „máme holé ruce“, tak jsme celý večer na to koukali, pak rychle rádio, televizi, co všechno šlo naladit a chytit a bylo vidět, že to je velký. Okamžitě jsme odjeli do Brna a já jsem chtěla vysondovat, co se děje v Brně, ne, tak se třema dětma jsem táhla po České a tam, jak se otevíraly obchody, tak se otevíraly výlohy a hned tam instalovali televize a přímýj přenos. Herci tam mluvili a svolávali studenty ke stávce a fakulty brněnský už byly obsazený studentama. Tak to bylo velký, na pondělí už byla snad svolaná nějaká demonstrace v Brně na náměstí Svobody. Tak já přišla úplně nadšená domů, říkám: „Josefe, v pondělí je demonstrace, na tu jdu!“ No tak přišlo pondělí, tak jsem šla napřed vysondovat do města, kolik tam je lidí a jak to vypadá a jak se budou

244 Rozhovor s L.M., osobní archiv autorky

245 Rozhovor s L.M., osobní archiv autorky

246 Rozhovor s L.M., osobní archiv autorky

chovat komunisti. Ale v to pondělí to nebylo ještě jasné, jak to dopadne. Ani v Praze ne. Všechny ulice odpoledne byly obšancované policistama se štítama a stáli podél a jenom koukali, jak tam prouděj ty lidi. A lidí tam bylo hodně na tom náměstí svobody. Pak, já když jsem odtamtud' odcházela, tak že budou pouštět už jenom ven a ne dovnitř. Jenže lidi si to nenechali libit a tak na ně jako docela ječeli, tak oni nás pouštěli pořád. Tak já jsem přiběhla domu a říkala: „Josefe, prosím tě, buď tady, budeš mít na starosti děti, já musím na tu demonstraci a musím rychle, oni už to zavírají a nebudou tam pouštět“. On řekl: „víš co, to opravdu ne, kdybysi tam přišla o život, děti by přišly o matku a já bych se o ně nepostaral“. Vzal starou bundu a šel demonstrovat místo mě. No, tak tam byl na tý demonstraci a tam si ti policisti a vojáci už nedovolili vůbec nic. Byla to taková živá demonstrace, pak byla každé den, to už jsme tam chodili i s dětma.“²⁴⁷

Jak je z textu vidět, narátorka použila několikrát spojku „tak“, která se v takovém množství v jiných pasážích neobjevovala. Vidím v tom právě ilustraci toho, jak rychle se věci udály a jak rychle po sobě následovaly.

„A jako můj pocit z toho týdne, který následoval, nosili jsme občerstvení studentům na lékařskou fakultu, no paráda, byl takovej, ale to je jako opravdu zážitek, že se něco takového opravdu stalo, že když jsem šla po té ulici a viděla jsem ty rozesmátý tváře lidí, tak jsem měla pocit, jako kdyby padal sníh i když nepadal. Nepadal, ona byla zima, ale nepadal, ale já jsem měla pocit, že se něco snáší na tu zemi, poklidně, radostně – Milost. Krásný zážitek. Krásný. A chvíli jsem měla pocit, že ta doba je úplně jiná a spravedlivá a že nebude co řešit. To byl krásný pocit.“²⁴⁸

Narátorka se při těchto slovech opravdu rozplývala a dokázala mi svým hlasem zprostředkovat štěstí, které v té době prožívala. Za povšimnutí zajisté stojí, jak narátorka vložila doprostřed věty o svých pocitech informaci o tom, že nosili studentům občerstvení. Ona „milost“, o které mluvila, a která se snášela k zemi jako sníh, byla bez pochyb Boží milost. Proto také několikrát zopakovala, že sníh opravdu nepadal. Za neméně důležité ve výpovědi bych určitě označila poslední věty úryvku. Ony zážitky a očekávání z nově nabyté svobody musely působit opojně a lidé tenkrát opravdu podléhali dojmu, že nyní už bude všechno dobré. Bohužel, jak i narátorka vystihuje spojením „na chvíli“, tento pocit nevydržel dlouho a nová doba by se rozhodně nedala nazvat jako zcela idylická.

Její život se tímto okamžikem zcela změnil. Sama sice svou budoucnost viděla ve výuce náboženství, které by již nebylo tajné, ale tato místa byla brzy obsazená někým jiným.

²⁴⁷ Rozhovor s L.M., osobní archiv autorky

²⁴⁸ Rozhovor s L.M., osobní archiv autorky

Povzdechla si tedy v dopise své sestře, která pracovala pro nového českobudějovického biskupa Vlka. Biskup jí obratem vyzval k návratu a nabídl jí spolupráci při zakládání nové teologické fakulty. Pro narátorku však tento přechod nebyl jednoduchý a po několikáté v jejím životě se můžeme setkat s určitým vyčleněním:

„Protože to rozdělení, který se projevovalo za totality, to napětí mezilidský, tak ty tady fungovaly dál. Já jsem byla nečitelná. Tady třeba pro kněze budějovický, já jsem byla nečitelná. Oni doslova říkali „co je zač ta doktorka M.? To je nějaký podezřelý, přišla z Moravy, má vystudovanou psychologii za totality a doktorskou titul. To teda ve mně vůbec nebudí důvěru.“ No a tady mezi studenty zažívám ten pocit přijetí, v církvi oficiální spíše ten pocit nepřijetí. Je to prostě to přijetí-nepřijetí. Moudrá horákyň.“²⁴⁹

Ačkoliv to bylo řečeno s úsměvem, srovnání s moudrou horákyň, která v pohádce přichází nepřichází před krále ani nahá ani ustrojená, může vystihovat narátorkin životní příběh a to, jak ona samu sebe v tomto příběhu vnímá.

Že politika do církve nepatří, na tom se shodla většina Otců. A že ani revoluce není výjimkou mi dokázal Páter F.S. Ten totiž na otázku, zda alespoň v letech 1968 a 1989 pocítil nějaké uvolnění odpověděl:

„Já jsem prožil první republiku, Němce, komunismus, takže každé uvolnění, ať bylo od Němců nebo kohokoliv, jsme brali jako oddech, než přijde zase někdo, kdo si něco jiného vzpomene.“²⁵⁰

Že demokracie u nás nemusí být na vždy si Otcové stále uvědomují a možná proto pro ně rok 1989 nebyl tak zlomový. Otec XK na základě nynější situace nevylučuje, že by se komunisté mohli vrátit, již ale dodává, že by snad nebyli jako dřív. Ovšem nejistota a otazník v jeho hlase nešly přeslechnout.

Ze strany kněží jsem se se Sametovou revolucí, coby velikým zážitkem, tedy nesetkala. Zajisté za to může fakt, že všichni měli své zaměstnání, které se přechodem nijak nezměnilo, ale doufala jsem alespoň v nějaké to zprostředkování pocitů. Otcové mi ani neřekli, co v daný den dělali a zda při demonstracích nějakým způsobem participovali. Těžko říct, zda si tyto události dostatečně nepamatují nebo v nich prostě nezanechaly dostatečný dojem. Někdy se sice zmínili o tom, že demokratizaci Československa samozřejmě radostně uvítali, pocit s tím spojený u nich ale již zřejmě vyprchal.

²⁴⁹ Rozhovor s L.M., osobní archiv autorky

²⁵⁰ Rozhovor s F.S., osobní archiv autorky

O čem ovšem dokázali bohatě mluvit, bylo srovnání doby před a po roce 1989. Paradoxně žádný z kněží nezmínil svobodu, konec církevních tajemníků či snad konec náboženských represí. Co se pro ně ukázalo být jako opravdový rozdíl, je pokles účasti lidí na církevních bohoslužbách a obřadech.

Tak například Otec J.X.K se vyjádřil následovně:

„Tak se dělaly jiné akce než ve škole, mládež se začala shromažďovat, obnovil se Orel, skaut. Ale na druhou stranu za komunistů byla určitá nouze a teď byla svoboda a lidi si začli žít lepší, tak to lidi spíš odvádělo. To je ale nebezpečný. Že nemaj čas do toho kostela jít a ten kostel jde stranou. Ale jsou i dobrý věci tady. Vesnice se vylidnili, na farnosti nejsou lidi. Pražáci na neděli jedou pryč a na těch vesnicích někteří jdou a někteří nejdou. Ale to není jenom u nás, ale v celé Evropě pozorujeme úpadek.“²⁵¹

Zmínka o tom, že jsou „i dobré věci“ v Páterově projevu zcela zanikla, neboť byla obklopená spíše negativy nové doby. I Otec A.K. viděl rozdíl pouze v obsazenosti kostela:

„Dřív byl ten život církve bohatší než teďka. Kostely byly daleko obsazenější.“²⁵²

O tom mě, mimochodem, oba kněží přesvědčovali, i když mluvili o církevních obřadech za komunismu. Nikdy se nevyhnuli srovnání, kolik svateb a pohřbů tenkrát měli a o kolik méně jich bylo po revoluci. Zásadní je pro ně tedy spíše změna religiozity, než změna politického systému.

Narátkorka H.F., ačkoliv souhlasila s poklesem celkové návštěvnosti, již nesouhlasila s tím, že nastal ihned po listopadu 1989. Je přesvědčena spíše o opaku. Po revoluci dle jejího názoru nastal náboženský „boom“, kdy kostely byly naplněny i lidmi, kteří by dříve nechodili a houfně se přihlašovaly děti do náboženství. Tento zájem ale časem vyprchal. Zajímavé mi přišlo její srovnání tlaku, který je na lidi vyvíjen, a který podle ní může za odklon od náboženství.

„Ten tlak je teď podstatně větší než byl dřív. Dřív byl tlak ideologický a dnes je prakticky materialistický, bych řekla. Ale zajímavý je, že to není tlak jen v postkomunistických zemích, ale že to jde celou Evropou. Vlastně taková ta současná budoucnost církve je v zemích třetího světa a ne v Evropě. Evropa je poněkud dekadentní v tomto směru. Jsme příliš vázaný na hmotný dobra.“²⁵³

Závěrem této kapitoly bych ráda podotkla nejistotu, kterou narátoři pocítují a která

251 Rozhovor s X.K., osobní archiv autorky

252 Rozhovor s A.K., osobní archiv autorky

253 Rozhovor s H.F., osobní archiv autorky

se váže k dnešnímu poklesu významu náboženství ve společnosti. Paradoxně se mi jeví, že zvláště Otcové J.X.K. a A.K. se v předešlém režimu cítili jistěji a bezpečněji, přičemž si ale nemyslím, že by stáli o návrat k totalitě. Samozřejmě to může být ovlivněno možným neporozuměním dnešní generaci nebo tím, že vzhledem k svému pokročilému věku již nemohou vykonávat své kněžské povolání, které jim bylo v životě především posláním. Páteři se obávají toho, že křesťanství jako víra a soubor hodnot budou za pár let na našem území vzácností, přičemž J.X.K. s tím spojuje i příliv muslimů do Evropy.

6. Závěr

Tato práce, zabývající se náboženským životem v období komunismu v Československu, se na základě dostupných dochovaných archivních materiálů, výpovědi sedmi narátorů a odborné literatury pokouší zachytit na několika tematických příkladech omezení katolického církevního života ze strany státu.

Komunistická strana téměř ihned po únorovém převratu 1948 zahájila církevní politiku, která měla oslabit katolickou hierarchii. Nové hospodářské zákony nejprve připravily církev o majetek a zákony o školní výuce či matrikách jí měly následně připravit i o věřící. Byly rozpuštěny bohoslovecké semináře v diecézích a místo nich se ustanovila státem zřízená teologická fakulta mající za úkol vychovávat nové kněze. Vzhledem k politickému vlivu na fakultě nepouštěli biskupové své bohoslovce studovat a ti tak často na své vysvěcení čekali dalších osmnáct let až do pražského jara. Tři narátoři z řad kněží, kterých se tento případ týkal, prožívali toto období s jistým nadhledem a přijetím. Poté co nuceně vykonali služku u Pomocných technických praporů, nastoupili do civilních zaměstnání a vzhledem k tomu, že se svého cíle nikdy nevzdali, byli odhodláni čekat na vhodnou příležitost ke studiu. Jeden z těchto narátorů se vydal ke svému vysvěcení cestou skryté církve. Kněžští narátoři se dokázali s podmínkami, které jim státní politika nastavila, vypořádat. Naučili se žít tak, aby státní úřady zbytečně neprovokovali a dva z narátorů se staly členy státem zřízeného Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris*. Čekala jsem, že tito kněží budou při vykonávání svého povolání v jakési výhodě, ovšem i oni se museli potýkat s kontrolami ze strany církevních tajemníků a byli podrobni důkladnému dohledu.

Katoličtí laici, toužící žít náboženským životem, pociťovali státní zásahy taktéž. Problémy nastaly již při jakékoliv větší aktivitě věřících či snaze zapsat své děti do hodin náboženství. V tomto případě byla snaha odradit rodiče od takových činů obzvláště silná. Jak ukazují archivní materiály, přistupovaly školy k vymlouvání, odlákávání dětí na různé protiakce a psychickému nátlaku. Právě skrytá církev často nahrazovala výchovu náboženství a své děti si členové začali vyučovat sami. Skrytá církev fungovala jako společenství na několika rovinách. Jak rozhovory ukázaly, nebylo jednoduché se do skupiny dostat, jelikož panoval strach z prozrazení a členové byli neustále vystaveni určitému nebezpečí. Ti, kteří měli to štěstí a byli součástí skrytého společenství, zažívali pocity sounáležitosti a přimknutí. Z vedeného rozhovoru s narátorkou H.F. vyplývá, jak

moc důležité bylo pro věřící členy mít kolem sebe podobně zaměřené přátele. A čím silnější tlak pociťovali ze strany státu, tím silnější pouto mezi sebou následně vytvářeli. Narátorky, které skrytou církev vyhledávaly, prožívaly ve svém dětství a dospívání určité stigma víry a vyčlenění ze společnosti. Bylo potom pochopitelné, že se snažily zapadnout mezi ty, kteří to cítili podobně.

Aby se snížil vliv církve v životech občanů, započala vláda pomocí Sborů pro občanské záležitosti omezování církevních obřadů. Dětské křty měly nahradit slavnosti vítání občánků, státní sňatky byly jediným právoplatným manželským svazkem a nově stavěná krematoria ztěžovala účast kněžím na obřadě. I přes veškeré zde zmíněné překážky se z rozhovorů nezdálo, že by šlo o tak markantní zásah do života věřících obyvatel, neboť kdo měl o tyto obřady opravdu zájem, mohl je absolvovat bez následků. Ve snaze udržet všechny náboženské svátky za zdmi kostela, ukládali církevní tajemníci zákazy poutí a procesí na veřejných prostranstvích. Důvodem jim podle archivních dokumentů bylo, aby církev nevystavovala „svůj lesk“ příliš na očích obyvatel. V počátku se zakazovalo vycházet z kostela, později se začalo s různými protiakcemi vedoucími k odlákání věřících (především mládeže) a následně se začaly pořádat tzv. světské poutě. Ty měly spíše komerční charakter a měly odlákat návštěvníky od všech posvátností spíše k profánnímu prožití slavnosti. Pokud se pout' konala na odlehlém místě, byla pečlivě kontrolována a monitorována. Nezřídka se účasti věřících na takových poutích snažily úřady zabránit tím, že omezily dopravní spojení (Poutní kostel Lomec).

S rokem 1989 přišla církevní svoboda, na kterou věřící tolik čekaly. Ovšem euforii brzy vystřídaly nové každodenní problémy. Pro kněží nová doba znamenala smutný pokles účasti lidí na náboženském životě, což pro mě bylo překvapivé zjištění. Z jejich výpovědí se zdá, jako by komunistická represe vůči věřícím, trvající čtyřicet let, neměla na odklon od náboženství tak silný vliv, jako nově nabytá svoboda. Svůj význam ztratila i skrytá církev, neboť již se nebylo před kým skrývat. S tím ovšem ze života členů zmizela i potřeba se tajně sdružovat proti společnému nepříteli a prožívat pocit sounáležitosti.

Na úplný závěr bych dodala, že výpovědi narátorů, i přes všechny útrapy, které v souvislosti se svou vírou zažili, nevyzněli ve své podstatě a v porovnání s archivními dokumenty, nijak zoufale či ukřivděně. A to ani v případě narátora vězněného za účast v tajném hnutí či narátorky, která se z důvodů těžké rodinné situace vzdala aktivního náboženského života. Narátoři několikrát zmínili, že nic není „černobílé“ a tudíž není jednoduché minulou dobu soudit. Určitý podíl na tom má skutečnost, že tvrdá padesátá

léta, která byla ve znamení zinscenovaných soudních procesů, kterým se církve nevyhnula, nezastihla narátory v jejich největších náboženských aktivitách. Ty přišly až o něco později. Dalším je fakt, že archivy nabízejí pouze jednu stránku věci – zachovaly se zprávy církevních tajemníků, pokyny k omezení církevního života a kádrové posudky. Již ale nezaznamenávají možnosti náboženského vyžití tak, jak je využili samotní nárátoři. Kněží se domnívají, že kdo se nedal odbýt, mohl žít v relativní náboženské svobodě. Narátorky pro změnu zastávají názor, že náboženská svoboda určitě nebyla, ale ti, kteří si dávali pozor před prozračením, se mohli ve svém náboženském životě plně realizovat ve skryté církvi.

Nesmíme zapomenout ani na možnost selektivity paměti narátorů, kteří mohli vytěsnit mnoho negativních vzpomínek či nezmínili některé skutečnosti z důvodů, že je považovali nyní za nepodstatné.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Státní oblastní archiv v Třeboni (SOA Třeboň):

fond Jihočeského Krajského národního výboru (Jč KNV)

Seznam použité literatury

Stanislav BALÍK, Jiří HANUŠ, *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, ISBN 978-80-7325-130-7

Petr CENTKO, *Poutní ruch ve 20.století v Lomci*, Diplomová práce na Jihočeské univerzitě, 2008

Kolektiv autorů, *Církevní procesy 50.let.*, Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2002

Jaroslav CUHRA, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969 – 1972*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999, ISBN 8085270846.

Jaroslav CUHRA, *Československo-Vatikánská jednání 1968 – 1989*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001, ISBN 8072850083.

Jan HENDL, *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha : Portál, s.r.o., 2008, ISBN 978-80-262-0219-6

Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu v letech 1948 – 1950*. Brno : Doplněk, 1993, ISBN 8085270226

Josef Petr ONDOK, *Muklovský Vatikán*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, ISBN 8073250403

Pacem in terris : Encyklika Jana XXIII. o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě z 11. dubna 1963. Praha : Zvon, České katolické nakladatelství, 1996, ISBN 8071131547

Pražské arcibiskupství 1344-1944, Sborník statí o jeho působení

Zdeňka PROKOPOVÁ, *300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci*. Jihočeský sborník historický, 73, 2004, s. 289

Dagmar ŠIMKOVÁ, *Byly jsme tam taky*. Praha: Monika Vadasová–Elšíková, 2010, ISBN: 9788090260238

- Václav VAŠKO, *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha : Zvon, 1990, ISBN 8071130354
- Václav VAŠKO, *Dům na skále 1, Církev zkoušená: 1945 – začátek 1950*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2004, ISBN 8071928917;
- Václav VAŠKO, *Dům na skále 2, Církev bojující: 1950 – květen 1960*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007, ISBN 9788071928928 ;
- Václav VAŠKO, *Dům na skále 3, Církev vězněná: 1950 – 1960*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2008, ISBN 8071928933
- Miroslav VANĚK, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004, ISBN 80-7285-045-8
- Miroslav VANĚK, Pavel MÜCKE, Hana PELIKÁNOVÁ, *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, ISBN 9788072850891
- Martin WEIS, Rudolf SVOBODA a kol., *Kříž pod rudou hvězdou*. České Budějovice, Nakladatelství Jih, 2009, ISBN 9788086266305
- Martin WEIS, *Svědectví dokumentů (katolická církev v materiálech jihočeských archivů let 1949 – 1976)*. České Budějovice : Nakladatelství Jih, 2009, ISBN 8086266338
- Tomáš Benedikt ZBRANEK, *Sdružení katolických duchovních Pacem in terris*. Diplomová práce na Masarykově univerzitě, Brno, 2007

Rozhovory:

- Rozhovor s H.F. Z 24.5.2013 v Českých Budějovicích, autorka Kristýna Shonová
- Rozhovor s L.J. 14.3.2012 a 20.4.2013, v Protivíně, autorka Kristýna Shonová
- Rozhovor s A.K. z 11.12.2012 a 15.4.2013 , v Českých Budějovicích, autorka Kristýna Shonová
- Rozhovor s J.K. 13.3.2013 a 8.4.2013, v Českých Budějovicích, autorka Kristýna Shonová
- Rozhovor s J.X.K. , 13.12.2012 a 17.4.2013 v Českých Budějovicích, autorka Kristýna Shonová
- Rozhovor s L.M. , v 25.4.2013 v Českých Budějovicích, autorka Kristýna Shonová
- Rozhovor s F.S. , 8.3. 2013 v Českých Budějovicích, autorka Krystýna Shonová

Periodika

Getsemany, křesťanský měsíčník. Síť s.r.o., ekumenické nakladatelství a vydavatelství,
čísla: 10/2010, 11/2010, 12/2010, 1/2011

Studia Theologica roč. III, č.4; roč. IV., č.1; roč. IV., č.2; roč. IV., č.3; roč. IV., č.4,

Auspicia, ročník IV., č.1

Historický obzor V.-VI., 1999

Internetové zdroje:

www.zakonyprolidi.cz

www.wikipedia.cz/wiki/Hnutí_Fokoláre

www.getsemany.cz

Seznam použitých zkratk:

AV ČR = Akademie věd České republiky
CDK = Centrum pro studium demokracie a kultury (nakladatelství)
CT = církevní tajemník
ČB = České Budějovice
ČSR = Československá republika
DKO = Dílo koncilové obnovy
JčKNV = Jihočeský krajský národní výbor
KCT = krajský církevní tajemník
KNV = krajský národní výbor
KSČ = Komunistická strana Československa
MDD = Mezinárodní den dětí (1. června)
MHKD = Mírové hnutí katolického duchovenstva
MKI = Ministerstvo kultury a informací
MNO = Ministerstvo národní obrany
MNV = Místní národní výbor
Msgre.; Mons. = Monsignor
MŠK = Ministerstvo školství a kultury
MŠVU = Ministerstvo školství, věd a umění
MV = Ministerstvo vnitra
NF = Národní fronta
OCT = okresní církevní tajemník
ONV = Okresní národní výbor
Sb. = sbírka (zákonů)
SKD-PiT = státem založené Sdružení katolického duchovenstva *Pacem in terris*
SOA = Státní oblastní archiv
SokA = Státní okresní archiv
SPOZ = Sbor pro občanské záležitosti (při NV)
SPVC; SVC = Sekretariát pro věci církevní
SPZ = státní poznávací značka
StB; Stb = Státní bezpečnost
SÚC = Státní úřad pro věci církevní
SÚC = Státní úřad pro věci církevní